

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit. The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website

<https://kksu.co.in/>

Digitization was executed by NMM

<https://www.namami.gov.in/>

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
<https://egangotri.wordpress.com/>

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक
हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र. M 611 विषय काव्य (गीत).
नाव. श्रीत गोविन्दन (मुद्रित).
लेखक/लिपीकार जयदेवक.
पृष्ठ १४ काळ — पूर्ण/अपूर्ण

Checked 2012

गीतगोविंदसटीक

मुन्शी मच्छूखौ साहिब के रहत नाम से मत बझ इलाही कम्मूटो से में ह
पागया

न
स
ह

॥ श्री

२

॥ श्रीकृष्णवन्द्यचंद्रपत्तनमः ॥ श्रीचैतन्यकृपासिंधुकणोन्मतेन केनचित् टीकासंघट्टते गोतगोविंद
समास्तनः स्वयंबोद्धुमभिप्रायं जयदेवमहामतेः क्रमेणोपक्रमारदेशाग्रथ्यते वालवोधिनी अत्र व्याकरण
नामं यथादृश्यं भीतितः विवृतिर्न कृता सातु तेषां यथा न्तरेव धैः ॥ विज्ञेया वालवोधिनी शब्दार्थः शब्दे
भिः भावार्थदीपकायां च भावो भावार्थसोलुपैः अथ यथा माधवयो विज्ञन के सिवर्णन मयं श्रीसीत गोविं
दाख्यं प्रबंधमात्रिनवानस्तत्र चतयोः सर्वोत्तमतानि श्रित्वानः श्रीमान् जयदेवनामा कविराजस्तमालवनतम
पुंजकुंजसरनादहिः स्थितयोस्तत्र प्रवेशाय गदित श्रीरधिकासखीवचनमनुस्मरन् न देवमंगलमाचर
तितद्वर्णनमयत्वात् प्रबंधोयं मंगलरूप इति विज्ञापयति मेघैरिति श्रीरधामाधवयो रं हकेलसुः अ
त्यध्व इत्यादिव समाणा जायंति सर्वोत्कर्षेण वर्तते श्रीकृष्णस्य स्वयं भगवत्त्वेन सर्वावतारेभ्यः श्रीरधा
याः सर्वलक्ष्मीमयत्वेनास्या सर्वप्रेयसीभ्यः श्रेष्ठोत्पयोक्तं श्रीसूतेन एते चांशकलाशोक्तः कृष्णसु
भगवान् स्वयंमिति यथा च दृष्टं जौत्तमीये देवीकृष्णमयी शोक्ता रधिका परदेवता सर्वलक्ष्मीमयी
सर्वकांतिः संमोहिनी पण इति तत्र चामुमोचमं विद्वान् विधूय संपादियिष्यंतित्यर्थः भगवतः स्वरूप
शक्तिं वृत्तिविशेषत्वात् ॥ केलीनां जननयकर्तृत्वं युक्तमेव उत्कर्षप्रतिपत्तिरेव जयते रर्थः सर्वोत्कर्ष
प्रतिपत्तात्मेकर्मकः यथा जयति रघुवंशतिलक इति कजयनि यमुनाकूले किं लक्ष्मीकृत्यः अत्यध्व
कुंजद्रुमं कुंजेनोपलस्यते द्रुमः अध्वनः कुंजद्रुमोऽध्वकुंजद्रुमस्तं लक्ष्मीकृत्यतवेत्यर्थः कीदृशयोः दृश्य
मनेन प्रकारेण मंदयतीति नंदः नंदश्च यो निरेशश्चेति नंदनिरेशः मंजुतरकुंजकेलिसस्नेत्यादि श्रीरधिकासखी

गी.टी

वचनं तस्या जलितयोः निरेशमेवाव देवभोग्योः यो न चं मरीच्योः

वचनं तस्माच्चलितयोः निदेशमेवाह हेराथेयतोऽसौ नक्तं पूर्व एवौत्वा विहायान्याभिः कृतन्यत्याद्यप्यन
पिभिरुभीतस्त्वक्तवहनायिका बलभतारोपणाशंकी तत्तस्यात् त्वमेवेमं श्रीकृष्णं गृहं मंजुरेति वक्ष्यम
एकेलिसदनं प्रापय अथवा त्वमेवेमं गृहं प्रापय गृहस्थं कुरु त्वयैवायं गृहणीवान् इति नर्मसाशीः
शूचिताः न गृहं गृहमित्याहुर्गृहणी गृहमुच्यते इत्युक्तेः योत्स्नाचन्यामस्यां कुलजयामया कथय न सो
प्रवेशनीयस्तत्र समयानुकुल्यमाह मेधैरंवरमाकाशं मेदुरं स्निग्धं तमप्रविष्टं मालस्य इत्यादिभुकोक्ति
वत् तस्य पियामिनेछोभूतमेघावृत्तिचंद्र इत्यर्थः वनभुवश्चतमालद्रुमैः श्यामानि विहंग्वाकारैलक्षिताः
अतोऽवनकापिशंका इत्यर्थः एतदनंतर एतल्लीलावसरे सखीयं वक्ष्यति अक्षोर्निक्षिपरं जनमात्मा
दिना ततो विशन् वनं चंद्रयोत्स्नायावद्विभाव्यते तमः प्रविष्टमालस्यततो निवृत्तुस्त्रियः इति भुको
क्तिवत् जयत्यर्थे नमस्कार आशिष्यते इति काव्यप्रकाशोक्तेर्नमस्क्रियाचसूचिता श्रीधामाधव
योः रहः केच योऽत्र प्रतिपाद्याः अतो वस्तु निर्देशोऽपि एवं पक्षत्रयपादनैर्महाकाव्यमुख्यत्वमुक्तं यथा
तं काव्यदर्शे स्वर्गबंधो महाकाव्यमुख्यते तस्य लक्षणं आशीर्नमस्क्रिया वस्तु निर्देशो वापि नमस्वमि
ति श्रीधामाधवयोरित्यनेन तयोरन्योन्याव्यभिचारिविद्योतमानसूचिता यथोक्तं सूक्तपरिशिष्टे
धयामाधवो देवो माधवे नैव दोषधीका विश्रान्तं तेजनेधि इति ॥ २ ॥ एवमाद्यैकपदसूचिनकं लिख्य
रणेयस्यापितानंदपूरप्लावितान्तः करणतयोद्योत्कारुण्येनाधुनिकभक्तजनपरवशः सन्नकविरेत
केल्यक्तकरणा यप्रबंधमनुसंधदात्मनस्तत्सामर्थ्यसमर्थयन् प्रतिजानिते वाग्देवतेति जयं स
र्वोत्कृष्टं श्रीकृष्णं यत्तु निस्वभक्त्या प्रकाशयतीति जयदेवः ॥ अतः स एव कविः तद्वर्णनं कृतं

गी. टी.

४

नीएतं श्रीगोतगोविंदो गत्य पूर्वधं धनकर्मण वध्यते स्वाशक्तं कियते श्रीलक्षणं दृष्ट्वापि दास्यति
पूर्वधस्तं करोति प्रकाशयति ॥ श्रीलक्षणं दृष्ट्वापि दत्ताह ॥ श्रीलक्ष्मणापिका
नंगो वाराणस पूर्वोक्तश्चा ॥ वसुधंशेन दीव्यतीति वसुदेवः श्रीनंदः ॥ द्रोणो वसनां प्रकाशं दत्तं पा
पत्यं वासुदेवः माधवस्तयोर्ध्यामि योरतिकेलिकथासामिममेतं न स्त्रीलाविशेषवर्णनं कृतं नव

मेधैर्मंदुरमंवरं वनभुवः स्यामास्तमालद्रुमैर्नक्तं भोरुयं त्वमेव नारमं राधे गह
प्रापयः ॥ इत्यं नंदनिदेशतश्चालितयोः प्रत्यध्वकुंजद्रुमं राधामाधवयोर्नयं
तियमुनाकूले रहः केलयः ॥ १ ॥ वाग्देवता वारितचित्रितचित्रमग्रापय्यावतीचर
णचरणचक्रवर्ती ॥ श्रीवासुदेवरतिकेलिकथासामिममेतं करोति नयदेवकविः पूर्वधं ॥

र्थः ॥ एवं चेत्कथयं तत्कर्म त्वं शकुयादत आह दाच्छं वक्तव्यं त्वनापस्थितानां तत्तु केलिमया
नांदेवतां सैव वका प्रवर्तकश्च ॥ श्रीलक्ष्मणश्च श्रीवृष्णश्चिच्छेन लिखितं कित्वा संप्रसंगं रंयस्यासं
द्रियशक्तिर्हि देवताधीनानि जेष्टं देवतादेवतात्वेन रूपितमन एतत्कले त्वं तं नवपर्यवश्यत तथा चित्र
सफलकत्वेन चित्रयन्निर्वाच्येन निरूपणाद्यथा चित्रविशेषः फलक्रमाद्यष्टांशवयमेव प्रकाशयन्
तथावापीत्यर्थः ॥ एवं वाचा मनसा च तैर्माधुन परतोक्ता एतावतापि कथं न च्छक्तिवतः कायकिर्तुतः श्री

非也

आधिकारत्वमोह पसदिव्यते करे यस्या सापयावर्ता श्रीगद्यार्थवेत्यादिना मित्यादिग्रह
 गतरीषः तस्याश्रयणं न निर्गममुक्तयोरेव चरणचक्रवर्तनत्वेकश्रेष्ठः नृत्यादिना सरातदा
 घनपरद्वयार्थः अनेन न त्वाधान्योपासनातमनोदर्शिता आहवमात्मनस्नयोत्त तामापयसिद्धिपुत्र
 निज्ञानेर्ध्वार्थकारि जिज्ञासाभवतीति दृश्यविनोदकत्वाभावात् कस्यचित्तं स्मृताः अद्यो नदधुरित
 धिकरणोपि निश्चिन्वाहयरीति भोमुक्तिजनयदिहरिस्मरणो श्रीकृष्णानुचितने मनःसरसंयुक्त्योन्

यदिहरेस्मरणे मरसंननो यदि विलासकलासुकतूहलं ॥ मधुरकोयल
कान्तिपदावलीं शृणुत राजनयदेविसरस्वतीम् ॥ ३ ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥

लरमिवा सिनं यदि व विना परिच विना स एष स कुं जादि ली लायाः कला स वै दग्धी चारु चेष्टा स कन
हलं कौतुक मस्तिन रज मंद वि कवेः सरस्वती बाणों शृणुः नत्त स ल्ता चिन्त एक व चने ना वि का र्दि रान् न् स्त्रि
न ए क व चने चे के शं चि त्सा नान्य स्मर ग यात्र के पां चित्ता वां श ए स कुं जादि ली ला न कल न भित्प म यो रु रा रा
जिदृशं सो र प स्या ए व म धि कारि गो पि नि श्रि नो पि द्र त्पा द ॥ शृंगार र म प्र धान्या म ध र ज्ज टि त्प र्था वा ग ने के
म ला ग या त्वा त्का ना क म नी या प दा व न्ता प द ज्ञे यी य स्पा तां ॥ ए भिः प र्यैः सं व धा भि धे य प्र यां ज ना धि कारि ण
पि द र्श न ताः ॥ श्री व धा मा ध व योः र द्ध के ल यो ऽ धि कारि ॥ ३ ॥ अथै त रा व शे नै क न्य च प्रा छ त व र्ण न प्रा य ता या न्

मी.टी.
६

क्यात्मनः शौहिमादिकुर्वन्नाह्वानवद्विउमापतिधरनामाकविर्वावः पल्लवयति विलारयति मादंयकावा
गुणयुक्तां करोति ॥ पल्लवगताहिरोषोऽस्य शरणा नामाकविदुरुहस्यदुर्पोथस्य काव्यरस्य द्रुते रीशुद्वनत्वा
ध्यः ननु प्रसासदिगुणयुक्ते ॥ शृंगार एवोत्तरः श्रेष्ठो यत्र तत्त्वमेयस्य सामान्यनाथकनायिका प्रापवर्णनम्
रत्नैरचार्यगोवर्द्धनस्य स हि कोपिननुतुरसां नरवर्णनैः धोयीकनामाकविराजः श्रुतिधरः प्रसिद्धः अवलम्ब
त्रेण ग्रंथादिधारिणनुत्तमं कविनयागिरं संदर्भः गुणा लंकारमथनविशेषः तस्य शुद्धिं शोधनप्रकारं जयदेव एव

वाचः पल्लवयत्युमापतिधरः संदर्भं शुद्धिं गिरं जानीते जयदेव एव शरणाः श्रु
ध्योदुहहद्रुते ॥ शृंगारेत्तरसत्यमेयस्त्वनैरचार्यगोवर्द्धनस्य हि कोपिननुविश्रु
तः श्रुतिधरे धोयीकविस्मापति ॥ ४॥ ॥ श्रीरधा कृष्णभ्यां नमः ॥ श्री ॥

जानीते जानाति केवलं भगवद्गुणवर्णनतया ॥ तदा त्विसर्गे जनता धविप्रवदत्युक्तः अथ वाक्यकारेणो
क्तिरियं यथा गिरं संदर्भं शुद्धिं किं जयदेव एव जानीते न जानीते एव यतः उमापतिधरः वाचः पल्लवयति
नूनयति शरणाः दुरुहद्रुते श्लाघ्यः गोवर्द्धनाचार्यस्य तुल्यस्कनात्पेव धोयीतुकवीनां राजा श्रुतिधरश्च य
पि स्वयंदेवैर्नैव मुक्तं तथापि धरस्वनी पूर्वार्थमेव प्रमाणयति ॥ ४॥ अथ तत्केलीनां सर्वोत्कर्षप्रतिपादनाया
दौ श्रंगिनः शृंगारस्यांगभूतविभत्सादिरसाधिष्ठातृणां मत्साधवता रणां चरितवर्णनैर्मुख्यं रसुज्ज्वल

मी.री

रससाधिष्ठातृवृत्तारिणः श्रीकृष्णस्य अखिलनायकशिरोरत्नतां प्रतिपादयिष्यन् सर्वोत्कर्षविर्भाव
प्रार्थयते प्रलयेत्यादिना वसंते वासंतीत्यनेन ॥ गीतस्यास्य मालवरागोरूपकनाल इत्याह ॥ मालव
ति एवमनेषु ह्यं तल्लक्षणं यथानितं विनीचं वितवज्जिवः शुकद्युतिः कुडलबान्धमत्तः संगीतशाला
प्रविशन् प्रदोषो मालाधरो मालवरागराजः विरामानन्दतद्वंदं रूपकः सादिलक्षणः इति केशिदैत्यनिसद्व
श्रीकृष्णजयसर्वोत्कर्षमाविष्कुरु तदविस्मरणसामर्थ्यहेतुः हेजगदीशजगतां शाकतानामीश्वरशीलत

मालवगौडारागेशरूपकनालेन नगीयते ॥ प्रलयपयोधिजले धृतवानसिवे
दं ॥ विहितवहिर्चरित्रमखेदं केशवधृतमीनशरीरजयजगदीशहरे ॥ २ ॥ ओ

यापि धत्ते कारुण्यमाह हरे हरिनिभक्तानां मणेश्लोकेशमिति हेतुया विधत्तत्ल्लेख - हरहरित्वेन देकप
योजनमात्रावतारत्वेन प्रतिपादयन् रसानंदशाधिष्ठातृनाह तत्रादौ यो न रूपेण नोकारुण्यपृथिव्या कर्षणेना
ह प्रलयेति ॥ धृतं खेच्छया विरक्तं मत्स्याकारं शरीरं येन हेतुया विधत्तयानयजगदीशहरे इत्येव धृतपदं प्रति
पदं नुवर्तमानत्वात् यथोक्तं धृतत्वाच्च धृतः पञ्चादाभोगश्चातिशयोक्त्यति ॥ श्रीनचरितमाह तदा कर्षणधका
रमाह प्रलयकालीनाये ममुद्रास्तेषामेकाभूते जलनिभं वेदमखेदं यथास्थानं धृतवानसितत्युक्तामाह क
ननौकायां शरीरं ववतदित्यपि क्रिया - विशेषणं वेदरक्षणपूर्वकं सत्यव्रतं प्रलयल्लेखारिपारिषयः अने

गो. ८
८

नैवगीतस्य विभक्त्यस्य साधयन्तत्वं विज्ञापितं ॥१॥ न केवलं तदा कर्षणमात्रेण पीतु तद्धारणस्थित्या पी
त्याह स्थितिरिति सर्वपूर्व कम्पुनः बंधयोजनादे धृतकल्पपुरुषतवष्टे स्थितिस्तिष्ठति ननु पंचक्षण के
रियोजनविस्तीर्णा कथं मम दृष्टे स्थिते त्यत्राह अतिश्रुतिश्रुतिश्रुति विपुलतो दृष्टि व्यपक्षेणाद्याधिकं विन्ती
र्ति ॥ नः कीदृशे ॥ धरण्या धरणो नया किञ्चकं शुष्कवणसमूहस्तेन करिने अनेनैव कूर्मस्याद्भुतमावि

स्थितिरिति विपुलतरेतवतिष्ठतेष्टे धरणि धरणकिणचक्रगरिष्टे ॥ केशवध
रकल्पपुरुषजयजगदीशहरे ॥२॥ वसतिदशनशिखरे धरणीतवलग्न ॥ श.
शितिकलंक कलेवनिगता ॥ केशवधृतशूकररूपजयजगदीशहरे ॥३॥ तव क
रकमलवरेन खमद्भुतशृंगदलितहिरण्यकाशिपुतनुभंगं ॥ केशवधृतनरहरिरूप
जयजगदीशहरं ॥४॥

द्धान्तत्वं विज्ञापितं ॥२॥ न चैतावता न दहनपूर्वोक्तिमनेनाप्याह हे धृतशूकररूपतवदंताग्ने धरणी तव क
रणकर्मणि ल. वसति ॥ कुत्र केव शास्त्रेने चंद्रे निमग्न कलंकस्य कलेव ॥ अत्र दशनखत्रने चंद्रेणापि ना
धरेणाः कलंकस्य कलया अतएव निमग्नश्रवा पारानो अनेनैव वसहस्याभयानकरसाधिष्ठानं विज्ञापितं ॥३॥
नावनः केशसहस्रमावेण परपीडया पीत्याह ॥ हे धृतनरहरिरूप ॥ तव करकमलवरेन खमद्भुतशृंगदलितहिरण्यकाशिपुतनुभंगं ॥ अ
प्रभूतमग्न भागे यस्य अद्भुतत्वं मेवाह ॥ विदारितो हिरण्यकस्य पोर्देत्यस्य तनुरूपो भंगो येन ॥ न-याधिकम

लागेभंगेनदल्यते ॥ इदं तु भ्यंगव्यदालीदित्युतं त्वं मयस्येत्यर्थः अनेनैव नृसिंहस्य वत्सलरसाधिष्ठा-
तत्वं पिज्ञापितं ॥४॥ अपिच कपटदैन्यादिनाप्याह ॥ हे धृतवामनरूपहे अद्भुतवामनविक्रमणे
दशक्रमणे निमित्तमुपादाय वलिवंचयसि अद्भुतत्वमेवाह ॥ पदनखनिरेण ज नेतं जनानां पवित्रं येन हेत-
दृशजयः अनेनैव वामनस्य सख्य रसाधिष्ठातृत्वं ज्ञापितं ॥५॥ न सकृन्माव परपीडया असकृन् नतीडया

हृलयसि विक्रमणे वलिमद्भुतवामनपदनखनीरुजनि तजनपावन ॥ केशव
धृतवामनरूपजय ॥५॥ ह्रस्वियरुधिरमये जगदपगतपापं स्वपयासि पयसि
शमिताभवतापं ॥ केशव धृतिभृगुपतिरूपजय जग ॥६॥ वितरामि देक्षरणे-
दि कृत्तिक मनीयं ॥ दशमुखमौलिं वलिं रमणीयं ॥ केशव धृत एव शरीरजय
जय जगदीशहरे ॥७॥

पीत्याह ॥ हे धृतभृगुपतिरूप ह्रस्वियाणां यदुधिरं तन्मये मयसि सारे ताजो वस्वतादृशं तत्स्थाने पाप-
क्षयात् ज्ञानोत्पत्त्या भवतापिशान्तिरित्यर्थः अनेनैव परशुरामस्य रौद्ररसाधिष्ठातृत्वं ज्ञापितं ॥६॥ न चैव-
वता प्रियादियोगादिदुःखसहनेनाप्याह हे धृतभृगुपतिरूप संग्रामे दशसुदिशा सुखवणस्य यं म लकास्ते एव उ-
परिस्ते ददासि किमित्यचेतनासु दिक्षु वलिदानं ॥ दिशं पतिना मिंद्रादीनां मभीष्टं नैरपि कथं न हसिः कांश्चि-
ते रमणीयं पुरेदेजकस्य एवणस्य मौलिबलिसो धारति जनक एवेत्यर्थः अनेनैव श्रीराम एकहणरसाधि-

अनेनैव तेन स्वप्नेन समितः संसारतापो यस्य तादृशं तत्स्थाने पापक्षयात् ज्ञानोत्पत्त्या

भवन्ति पश्यति स्थितिः २

ष्टान्तत्वं ज्ञापितं ॥७॥ मैतावन्मात्रं ॥ स्वप्ने वसीश्रमरूपकेशप्यनोदयनयात्मभक्तयमिंसास्त्रिचस्रविधैर्दिना
 प्याह ॥ हे धृतहलधररूपयत्वं शुभ्रे वपुषि जलदवन्नीलं ससनं धारयसि ॥ हलेन हनिर्हन्तं न स्त्रीत्यामिलि
 नायायसुनातद्वाभायस्यतनः अनेनैव हलधरस्य हास्यरसाधिष्टान्तत्वं ज्ञापितं ॥८॥ किं न निजाशास्त्र
 वेदविरुद्धवादप्रवर्तनेनाप्याह ॥ त्वं जज्ञ विधेयज्ञविधायकवेदे वाक्यसमुहनिंदसि इति अहदेत्यश्रुतं ॥ स्व

बहसि वपुषि विशदेवसनं जलदाभं ॥ हलहतिभीतमिलेत यमुनाभं ॥ केशव
 धृतहलधररूपजयजग ॥९॥ निंदसि यज्ञविधेरहश्रुतिजातं ॥ सदयहृदयदर्शि
 तपश्रुघातं ॥ केशव धृतबुद्धशरीरजयजग ॥१०॥ स्नेच्छनिवहनिधने क
 लयसि करवालं धूमकेतुमिव किमपि कएलं ॥ केशव धृतकल्किशरीरज
 यजगदीशहरे ॥१०॥

यं वेदान् प्रकाशस्वयमेव निंदसि त्यश्रुतं तन्वकारमाह दर्शितपश्रुतां वानो यवनद्यथा स्यान्न प्याते
 देवं अ न कि क एं निंदासीत्याह पश्रुस सदयहृदयं यस्य ते तादृश आहं शापरमोधर्म इत्यादिदैत्यमो
 हनाय पश्रुसुरया सहित इत्यर्थः अहे पयपोष इव दैत्यानां यत्नकर ॥ अनुचितमिति तन्माह न पु क्मि
 त्यर्थः अनेनैव बुद्धस्य शांतिरसाधिष्टान्तत्वं ज्ञापितं ॥८॥ बुद्ध धर्म विना निंदयता प्राणवधेनापीत्याह
 हे धृतकल्किशरीरत्वं स्नेच्छनिवहस्य नाशानि मित्रं करवालं खड्गं कलिहल्यो कामधेनुत्वात् कलयसि धार

मी०टी०- षसि कीदृशं किं मपि निर्वचनीयं मतिशयमियर्थः करालभयं करं कमिव धूमकेतुं स्तनासायकं त्पानि-
कोयदविशेषस्तमिव अनेनैव कल्किनो विरस्य मर्धाष्टान्तं जायितं ॥१०॥ एवं त्रये कागरसाधिष्टान्तपुरस्का-
रेणैव निवेद्य मगुदितांगिरसाधिष्टान्तपुरस्करं एन निवेदयति ॥ हे धृतदशविधरूप श्रीकृष्ण जय श्रीजयदेव
कवेर्मम इदमुदितं शृणु ॥ कीदृशं शुभं दं जन्म गलं घं दं यतो भवस्य जन्म न स्वद वता रणां सारं आ विर्भाव

श्रीजयदेव कवेरिदं मुदितं शृणु ॥ अणुसुखं दं शुभं दं भवसारं ॥ केशव धृतदशवि-
धरूप जयजगदीशहरे ॥११॥ वेदानुद्धते जगन्निवहते भूगोलमुद्धिभते दैत्यं दार-
यते वलं छलयते क्षत्रक्षयं कुर्वते ॥ पौलस्त्यं जयते हलकलयते कारुण्यमातन्वते स्ने-
हान्मूर्ख्यं दं दशाकृति कृते कृ आयतुभ्यं नमः ॥१२॥

हसं यवतत् अतएवोदरं परमं महत्ततः परमानंदप्रदं ॥ जन्मगुह्यमिदमिति श्रीकोक्ते ॥११॥ अथ वर्तमान-
शतप्रत्ययैरवतारणानां तत्र लीलानां च नित्यत्वप्रतिपादनेन श्रीकृष्णस्य दिव्यतत्त्वदत्तारलीलान्वं बहुमुक्तगी-
तार्थमेकश्लोकेन पञ्चलाददशावतारान् कुर्वते श्रीकृष्णाय सर्वा कर्षकानंदाय तुभ्यं नमोस्तु दशाकृति कृतं त्वं
प्रकटयन्नाह मोनरूपेण शोहारं कुर्वते कूर्मरूपेण भुवनानि वहते ॥ वराहरूपेण पृथिवीमंडलमूढं नयते न-
सिंहरूपेण हिरण्य कमिदुविदारयते वामनरूपेण बलिं छलेनात्म सात कुर्वते गरुडरूपेण दृष्टवि-
याणां नाशं कुर्वते श्रीगर्भरूपेण एव जयते बलभद्ररूपेण दृष्टदमनाय हलंधारयतं बुद्धिरूपेण कारुण्यं

विस्तारयते कल्किरूपेण स्नेहान्नाशयते एतेषामवतारित्वेन श्रीकृष्णस्य सर्वसाश्रयत्वं सिद्धं मन्त्रानामशनि
नृणां भिन्युक्तेः अतएवैकादशभिः पदैः समाप्तिः बुद्धो नारायणो वैद्वेन्द्रो नृसिंहो नन्दनन्दनः बलकूर्मस्तथा सा
क्षी राधवो भार्गविः कविः मीनद्वयेषु कथिताः क्रमाद्दशदेवता ॥ इति भक्त रसामृतसिंधौ रसाधिष्ठाता
रः ॥ १२ ॥ अथ तेनैव श्रीकृष्णस्य सर्वनायकशिरोरत्नता प्रतिपादनाय धीरोदात्तादिचतुर्विधनायकगुणसमन्व
येन सर्वोत्कर्षाविभावनं प्रार्थयते श्रितकमलोत्पादिभिः गीतस्यास्य गुर्जरीरागः निःसारुतालः तल्लक्ष
णं यथास्थामासु कैशीमलयद्रुमाणं मृदुल्लसत्पल्लवतल्लयाता श्रुतेः स्वगणं दधती विभागं तं च मुरखद

गुर्जरीरागेण निःसारुतालाभ्यां गीयते ॥ श्रितकमलाकुचमंडलधृतकुंडल ॥ किं
चुललितवनमालजयजयदेवहरे ॥ १ ॥ दिनमणिमंडलमंडनभवरवंडन ॥

क्षिणगुर्जरीयंद्रुतदंदा लघुदं हं निःसारुः स्यादिति तत्रापरमव्योमनाथत्वेन धीरललित्वमाह ॥ श्रितकम
लेति श्रितमाश्रितं लक्ष्म्याः कुचमंडलं येन हेतादृशश्रनेन विरगधत्वपरहासविशारदत्वे सूचिते अतएव ध
तेकुंडले हेतादृशः घृतासुंदरीवनमालायेन हेतादृशश्रनेन विशेषणद्वयेन नवतारित्वं यत्वं निश्चितं त्वं तेनैव
वेशविन्याशसिद्धेः हेदेवहेहरेजयोत्कर्षमाविष्कुरु इति सर्वत्रयोजना वीप्सात्यावेशेन जयजयदेवहरेद
ति ध्रुवपदं ॥ विरगधो नवतासणयः परहासविशारदः ॥ निश्चित्यो धीरललितः स्यात्प्रायः पंचयसीवशः इत्य
पि तत्रैव धीरललितलक्षणं ॥ १ ॥ अथ सूर्यमंडलान्तर्द्वयत्वेन धीरशानतामाह ॥ सूर्यमंडलं पूज्यत्वोत्पाद
नेन भूषयतीति हेतया विधिजयइति ल्केशसहनत्वं विनयादिगुणोपेतत्वं च अतएव मननशीलानां मानस

हंसः मानसेसरसिहंशद्वयसादनचित्स्थितइत्यर्थः अनेनसप्रकृतिकत्वविनयादिगुणोपेतत्वे ॥ अतस्तत्सं
सारं नाशयतीति हेतादृशद्वयविवेचकत्वं धीरशान्तिलक्षणं तत्रैवसमप्रकृतिकः क्लेशसहनप्रविवेचक
विनयादिगुणोपेतो धीरः शान्तिउदीर्यते इति ॥ २ ॥ निजोपाश्रयस्वपि ध्येयविशेषणत्वेन धीरोद्वतत्वमा
हृद्भायां कालियनामाविषधरः सर्पस्तस्य गंजनेन जनानां विनामत्तेवनंजनाद्वतिवत् व्रजजनानां रंजयतीति
हेजनंजनजयकिमितितानरंजयामित्याह ॥ यदुकुलमेवनलिनंतस्य दिनेशसूर्ययादवानां हितार्थाय धृतो
रवरो मया इत्यादिवचना ज्ञोपाश्रयवाद्वाः अतो गोपकुलप्रकाशक इत्यर्थः कालियेति मात्सर्यवत्वं जनरं

मुनजनमानसहंशजयजप्रदेवहरे ॥ १ ॥ कालियविषधरगंजनजनरंजन ॥ य-
दुकुलनलिनदिनेशजयजप्र ॥ ३ ॥ मधुमुरनरकविनाशनगरुडासन सुरकुलके
लिनिदानजयजयदेवहरे ॥ ४ ॥ अमलकननदललोचनभवमोचन ॥ त्रिभुवनत्रुवनि
निधानजय ॥ ५ ॥

जनेति यदुकुलेति चाहंकारित्वं अहंतयैवममतयाजनरंजनारिसिद्धिः धीरोद्वतलक्षणं च मात्सर्यवाहनं करि
माया धीरोपणाश्रयः विकल्पनप्रविद्धि धीरोद्वतउदाहृतइति ॥ ३ ॥ तस्यैव कारिका कपास्यत्वेनाप्याह मधुस
रनरकानां विनाशयतीति हेतुयाविधजय गरुडः पक्षिराजसंवासनं यस्य सुरकुलकेलिनां निदानं ॥ आदि
कारणं एतैर्मायावीत्यादिचतुष्कं ॥ ४ ॥ सर्वतापसमनपूर्वकसर्वाभीष्टप्रदतया देवसहायकरूपेण धीरोदाहृततामा
हृद्भायां निर्मलकमलरले इव नापशमकेलोत्तनेयस्त्रहेतादृशजय ॥ इति तादृशभीसोपलक्षितगंभीरलंकृतं

गी. टी.

२६

नापशमकत्वमत आह भवं ससारं मोचयतीति हेतादृश इति करुणत्वं तदपि कुतः विभुवन भवनं येषां प्राणि
नां निधानं निधिवत्परमपियेत्यर्थः ॥ विभुवनानां भवस्योद्भवस्य निधानो निधिरिव कारणेन जनकमित्यर्थः
इति विनयित्वं धीरोदत्तलक्षणं यथागंभीरो विनयी क्षांतो करुणः सुदृढः ब्रतः अकथ्य नोगूढगर्वो धीरादातः सुस
त्वमुरिति ॥ १॥ जनकसुताकृतं भूषणं यस्य हेतादृशजयः इति सुदृढं ब्रतत्वं जितोदूषणस्तनामाराक्षसो येन इ
त्यकथ्यनत्वं संग्रामेशमितो एवण्येन इति सवियत्वं गुढगर्वत्वं सुसत्वं मृत्तानि ॥ ६ ॥ अस्मिन् श्रीरत्नचित्रनुष

जनकसुताकृतभूषणजितदूषण ॥ नमरसमितदशकंठ ॥ जयजयदेवहरे ॥ ६ ॥
अभिनवजलधरसुंदरधृतमंदिर ॥ श्रीमुखचंद्रचकोर ॥ जयजयदेवहरे ॥ ७ ॥
तवचरणेषु प्रणता वयमिति भावय ॥ कुरुकुशलं प्रणतेषु जयजयदेवहरे ॥ ८ ॥

नाप्रतिपादनाय अजितरूपत्वेन संपुटितमिव समेवाह ॥ हेनवीनघनवत् सुंदरजयधृतो मंदिरस्तनामारा
रियेन हेतादृश ॥ क्षिणाधि मंथन इत्याधिगंतव्यं आभ्यां नवनारुण्यत्वं तदधिगमः कुतश्चिद्यसमुद्रमथनो
विर्भूताया मुखचंद्रे चकोर इव सलालसद्विप्रेगसीवसत्वं एतेषु केषु चित्तगुणांशेन श्रीकृष्णेन सर्व एव
एतया विराजं इति सर्वोत्कर्षत्वं अतो अत्रापि नवपदैः समाप्तिः ॥ ७ ॥ अथ स्वसहिते धेतव्यं श्रीरत्नचक्रपुष्पा
देवाय यते हे श्रीकृष्ण तव चरणेषु वयं प्रणता इति भावय जानीहि ज्ञात्वा किं कर्तव्यं ॥ प्रणतेषु अस्मान् कुशलं
नल्लीलानुभवसामर्थ्यं कुरुदेहि ॥ स्वल्लीलानुभवसत्त्वं सारं विनानुपयतेः ॥ परमानंदरूपत्वादित्यर्थः ॥

॥ ८ ॥

॥ ८ ॥

॥ ८ ॥

॥ ८ ॥

ननु स्वानुभवं प्रमाणमिति इदं जयदेवकवेर्मम मुदं करोति इदमिति किं ॥ मंगलं मंगलाचरणमात्रं कीदृशं
ज्वलत्पारसस्य गीतं गीतं यत्र एवं चेत् किमु तर्केलीनामित्यर्थः ॥ ८ ॥ एवं उभयप्राधान्येनाद्यमंगलमात्रा
यस्वस्य अधिकैकाग्र्यतया तस्यो भाग्यवर्णनेन मध्येपि मंगलमाचरति ॥ एवं प्रार्थ्य श्रीकृष्णसामान्य
नायकविशेषगुणान्कथयन्नेव श्रोतृत्वन्याशिष्यमातनोति पथेति मधुसूदनस्य वक्ष्यमाणरीत्या श्री
कृष्णस्य उरःबोधुष्माकं वाञ्छितं मनुनिरंतरं पूरयन्तु कीदृशं पद्मा श्रीरधातस्याः पयोधरशंतिभागपरिंभ

श्रीजयदेवकवेरिदं कुरुते मुदं ॥ मंगलमुज्ज्वलगीतज य जयदेवदरे ॥ ८ ॥
पद्मा न चोचरतटीपदिग्भलग्नाकाशमीरमुद्रितमुरोमधुसूदनस्य ॥ व्यक्ता
नुरागमिव खेलदनंगखेद ॥ खेदं वृष्टमनुपूरयतु पियंवा ॥ ९ ॥ ७ ॥

लग्नकुंकुमेणां कितां मुद्रां प्रापितमित्यर्थः अत्रान्यामाप्रविशन्त्यमिषाणोतिभावः अतएव खेलि
नानंगेनयः खेदस्तेन खेदं वृष्टमनुपूरः प्रवाहो यत्र तत्रोत्प्रेक्षते ॥ व्यक्तः प्रवाहो नुरागो यत्र तदिव अतिरू
क्षलितं प्रियानुरागो गन्तरे समावेशाभावाद्दहिः काशमीरस्त्वैण उरस्यात्रा ॥ ९ ॥ तदं वंकेलि
वर्णनोपयुक्तनायकगुणप्रतिपादनपरः सर्वमंगलसंगमनेनैव माधवोक्तं विस्तृत्य उपक्रमोक्तश्रीरधा
माधवरहः केलिवर्णनोक्तलिकोच्छलितचित्तः कविस्त्रिणयधृष्टनायकगुणसमनुनयेन श्रीरधामं

गौर टी.
२६

श्रीकृष्णस्यातु कुलनायकतापादनाय सचीकराह न्यायेन श्रीभुकवत् ॥ साधारण्येनायाभिस्तद्विरहरांस
मासेन समापयितुं कामस्तेनैव श्रीराधायाः सर्वोत्कर्षमाविस्कर्तुं तत्र तस्या अष्टनायिका वस्थाः वर्णयन् संभो
गपीपकविप्रलंभं गारवर्णेनाय प्रथमे विरही कंठिता वस्थामाह उत्कंठिता लक्ष्म्या यथा ॥ उदाममन्मथम
हज्वरवेषमानां रोमांचकंचुकितमंगलं वहंती ॥ समोहवेषयुघनोत्पलकाकुलांगी मुक्ता कंठिता वदति नीभर
तः कवोदइति ॥ वसंतिसमये सहचरिनि नकापिकापिकाप्यीर्षोहीयने इति ॥ सहचर्यन्तं त विष्णोः प्रणिः श्री
राधाकां प्रतिसरं संश्रामामहे नुभूतं ननु कंठातिरेकजनकगूरुभाभिप्रायमिदमूचे ॥ श्रीकृष्णमिषायं ज्ञापयिमुमिति

वसंते वासंतीं कुसुमसुकुमारैरवयवैर्भ्रमंती कांतारे वह विहित कृष्णानुशरणम् ॥

अमंदं कंदर्पज्वरजनितचिंताकुलतया चलहा धाराधारसरसमिदमूचे सहचरी ॥ ७॥ ७

अयं ॥ कीदृशी माधवी पुष्पतोपिकोमलैरंगैरूपलक्षितापि विरहतापसहनाशक्ता यत्र यत्र नीयते किं चिन्नाद
श्वदर्शनात् तत्र तत्र दुर्गमेव तं मनो भ्रमंति ॥ ननु कांतारे तैरपि कपंधमंती कचिदपि स्थानुमशक्नुवत्या बहुध
कारं कृतं कृष्णानुशरणं यथा तां ॥ कृष्णा चे षण्णायेत्यर्थः तदप्यकथं करोति ॥ अमंदं यथा स्यात्तथा वां दर्शय
तत्प्राप्त्यभिलाषेण योज्वरस्तेन जनिताया चिंता नानोपायवचारः तया कुलतया वल्लवंती पीडा यस्यास्ती
अत्र तां विहायान्याभिः सह तस्य शुकोक्तरासरुद्विहारे नेरा म्यते शरदीय ए कारवौ प्रथमरासमहोत्सवे ॥
श्रीराधिकायाः असमानोद्देहपुगुणविलासानुभूयतस्यां सर्वविजयिस्वानुरागं ॥ सफलं मन्यमानस्य कुत्रचित्
कदाचित् कथंचित् तत्सादृश्यं भवन्नवेति स्थुणानि खननायेन तद्विक्तायां चिरमन्यद्रुतायां दिनकतिपयान्ते

१ नुटि-यं. शं समागं कन्यानां शताधिक श्रेष्ठं सहस्राणि विवाहाः ॥ तास्तु नास्ति तासां विसादः संनलब्धं १

दरलीलयेमिति अथवा तथा तद्विनिष्ठायां तदिच्छानुसारिण्यायोगमायया कंशां नुजानां कुरागमेनेकतेन रथे
मेवानेकनामपेशं कुलं श्रीमथुरामसौगतवान् गत्वा च तत्र नागरी पभृतीं पुत्रं सुंदरीणां विरूपगुणादिकाभा
समननुभूयः श्रीद्वारावतीं तदाशयाजगाम नत्र नरेन्द्रकन्याविवाहाद्यपि ततो नरकासुराहतगं पाविष्यंत तोरं
तद्वत्तु चानंतं पुनर्वंजागमने जाते सत्येव लीलयेमिति ॥ केशिमथमपि तिहरिः कुवल्यापीडे न सार्द्धमिति
दिवङ्मा एतत् प्रोविष्टं कानां गीकाराच्च ॥ १॥ किमूचेत्यपेक्षायामाह ॥ ललित्यादिना गीतस्यास्य वसंतरागे
याति नलः तद्यथा शिखंडवर्होच्चयवद्वृद्धः पुष्पनपिकं चूतनवांकुरेण काममुदारममनंगमूर्तिर्मौमते-

वसंतरागयतितालाभ्यां गीयते ॥ ललितलवंगलतापरिशीलनकोमलमलय
समीरे ॥ मधुकरनिकरकरं वितकोकिलकृजितकुंजकुटीरे ॥ १॥ श्रीकृष्णः

गोत्रवसंतरागः लघुद्वंद्वद्वंद्वयतिस्त्रयपुरांतरेति ॥ हेसरिविद्धद्वंद्वद्वंद्वने विपने रसः शृंगारस्तेन सहवर्त्तमान
न स्तद्वदीय- केवसंतसमये हरिर्विरहति केन प्रकारेण युवनिर्जना प्राधान्योक्ता स्वार्थोद्यमा प्राधान्यमेव वा
ज्यते कीदृशे विरहनिबन्धनस्य दुरंते दुःखेन स्थानुंगमयितुं चाशक्यते इत्युभयोर्विशेषणं हरिर्मनोहरणशीलः
अतोऽप्यविरहोऽसहः संसोपि च संमोयं विरहीणं दुःखदत्तादुरंत इत्यर्थः श्रीकृष्णमभिप्रायाज्ञानात्तस्याभावी
पौरिकनिवारणार्थमिदमुक्तं ॥ कथं दुरंतेति वासंतिकधर्मान्नाह ललिताया लवंगलतायाः परिशीलनेन
संयगादा लिंगनेन कोमलमलयाचलसंघं भीसमीयेयवतस्मिन् लूतानारीसंस्पर्शात् कोमलत्वेन मायं पुष्प-
संघं चात्सौगंधं ॥ हे श्री ॥ अवेतनापिलताकांतमंतरेण वेत्स्यातुं न शक्नोति नर्दिचेतनां नार्द्राकच इत्यर्थः न के

ति. २०
१८

वलमिदमन्यच्चपि मधुकुण्डलाः ॥ १८ ॥ इत्युद्देन करं वितागां मिश्रितानां कोकिलानां कूजितं यत्र सकुं न कुरीते यत्र
तस्मिन् प्रतिपिपासा मिषतायाः ॥ धिक् कोकं हाया वसुं न विशेषणं द्वा एव ध्वयं मित्युक्तिः ॥ १९ ॥ विरहिनां दूरं तन्ने-
त्र पोषितमर्तकानां कावार्तेत्याह ॥ २० ॥ उद्देनो मदीयस्य तेन मदनेन मनोरथो येषां तेषां पाथिकवधूजनानां जनिता-
विलापो येन तस्मिन् न च एतावतापि विरमति अलिकुल्लेन संकुल्लेन व्याघ्रेन कुसुमसमूहेन विशेषेणाकुलो व्याकु-

विहरति हरिरिह स एव संते नृत्यति युवति जनेन समं सखि विरहजनस्य दूरं ते ॥ १९ ॥
उन्मदमदनमनोरथपाथिकवधूजनजनितविलासे अलिकुल्लसंकुल्लकुसुमसमू-
हनिराकुलवकुलकलापे ॥ २० ॥ मृगमदसौरभरभसवसंवदनवदलमालतमाले ॥ २१ ॥
युवजनदृश्यविसरणमनसि जमखरुचि किं शुक्लाले ॥ २२ ॥

लोचकुलकलापो यत्र तस्मिन् ॥ २३ ॥ आस्तां स्त्रीणां वार्ता यूनामपि कस्तूरिकायाः सुगंधस्य योरभसः अतिशय-
स्तस्यायत्नानवदलानां श्रेणीयेषु ते तमालायत्र तस्मिन् तथा युवजनानां दृश्यविसरणाय मनसि जस्य ये तद्रक्ताक्त-
नखास्तद्वद्वर्च्येषां पलाशकुसुमानां तेषां समूहो यत्र स्त्रीषु किंचित् सद्योपि युववती वनिर्दृश्यति ॥ २४ ॥ तस्य क-
थमोदशयघटनघटनासामर्थ्यमदनमहीपतेः सुवर्णकुल्लस्ये वरुचिर्मय ॥ नागकेशरकुसुमस्य विकाशो यत्र
तस्मिन् केवलं कुल्लं किंच मालिताः शिलीमुखः भ्रमरः यास्मिन् तेन पटली पुष्पसमूहेन कृतकामस्य तूष्णविला-

मी.टी.
१६

सोयत्रनामिन अनेनतत्सामर्थ्यंयंजितं ॥४॥ तदाश्रय्यकृत्यमेवाहविगलितंगतंपुनः पुनः संप्रियमाणम
पस्थिरंलज्जितंलज्जायस्यतस्य जगतः प्राणिमात्रस्यवलोकनेनतरुणकरुणैः नविनकरुणवृक्षैः पुष्पव्याजे
नक्तोहासोयत्र अत्रहामस्यसुभत्वात् पुष्पविकाशसाम्यंउक्तंच श्वेतोहासः प्रकीर्तितइतियूनामेव कामामि
त्रतयाहासस्योपयुक्तेः स्निग्धार्थस्यतरुणशब्दस्योपादानंकिंचविरहिनांनिकुंतनायछेदनायकुंतस्यद्विविधे
पस्यमुखमिवाकृतिर्यासांताभिः केतकमिर्दन्तरतावननदन्ता आशादिशोयत्रअनेनातिनिर्दयतासूचिता ॥५॥

मदनमहोपतिकनकरुंदरुचिकेशरकुसुमविकाशे ॥ मिलितशिलीमुखपादल
पदलकृतस्मरतूणाविलासे ॥४॥ विगलितिलज्जितजगदवलोकनतरुणकरुणक
तहासे ॥ विरहिनीकुंतनकुंतयुखाकृतिकेतकिंदंतुरतासे ॥५॥ माधवकापरिमलिललि
तेनवमालिकयातिसुगंधौ ॥ मुनमनसामपिमोहनकारिणितरुणाकारणबंधौ ॥६॥

तरुणोपिपरोद्देजकइहाह ॥ माधवकायाः सौरभेणललिते ॥ तथा नवमालिकापुष्पैरतिसौरभेमुनमनसा
पिमोहजनके कामीनांकार्त्तित्यर्थः ॥ समाधियुक्तमुनीनांमनस्यदेजकाः सकथंचरंति एति तरुणानांमतिनीमा
नभंजनहेतुतयानिरुपाधिकमित्रे तदाशीर्वादंनतिहतीत्यर्थः ॥६॥ एवंसाभान्यनोवसंतस्स गेन राधांप्रतिता
त्वयाकृमकृतवसंतकीडादर्शनमात्रेणमानकार्यः किंतुविचार्येवेतिसंचिदित्या ॥ विशेषतोऽंशवनरमणोयत्न

१० टी

२०

महस्फुरन्त्यामाधवीलतायाः परिरंभणेन पुलिकित इव मुकुलितोरसालनरुर्यव ॥ यथा काञ्चेन वसं
नालिंगितपुलिकितो भवतीत्यभिप्रायः ॥ तथा चंदनवनविपने समीपव्याप्तयमुनाजलेन पूते पवित्रे शोभित इ
त्यर्थः अतो अत्रापि याभिसारेण मेवोचितं ॥ नृमानिदिति ध्वनिः ॥ ७ ॥ अथ प्रकृतोपयोगितां वदत्येसावत्यवृ
त्यर्थे स्वभणिते रुत्कर्षमाह ॥ श्रीजयदेवस्येदं भणितमुदयति विराजते ॥ कुतः हरिचरणयोः स्मरेणेन सारं सर्वत
ज्जेष्ठं तत्रापि सरसं गारुतयोषकवसंतसमये संवन्धिनो वनवर्णनं वदततत्रत एव सान्निधानवर्त्तोऽष्टयं
त्यास्तस्यामदनविकारो यत्र तत्र आद्यैस्वभणिते रुत्कर्षं ॥ द्वितीये वसंतातिशायिना तृतीये प्रकृतोपयोगः ॥ ८ ॥

स्फुरदतिमुक्तलतापरिरंभणपुलितमुकुलितचूते ॥ चंदनवनविपने परिसरपरिग
तयमुनाजलपूते ॥ ७ ॥ श्रीजयदेवभणितमिदमुदयति हरिचरणस्मृतिसारं सरसवसंतस
मयवनवर्णनमनुगतिमदनविकारं ॥ ८ ॥ दरविदलितवल्लीवल्लिचंचत्यरागप्रकटितपटवा
सैर्वासयनकानर्ननी ॥ इह हि दहिति चेतः केतकीगंधवंधुः प्रसरदसमवाणप्राणवज्रंधवा
हः ॥ ८ ॥ श्री

एनरुद्धपनायाद्यापद्योक्तानिलस्य संतापकत्वं विशेषतो वर्णयति ॥ दरेति ॥ इह वसंतसमये वायुश्चेतो दहति वि
रहणाभिनर्थादधिगंतव्यं ननु किमयराधमेते सस्य यदेवं चेतो दहति ॥ तत्राह इति दृशं संचरतः कामस्य प्राणा
तुल्यः कामसुखइनियावत् ॥ कामोन्नतपत्वेन निरुपितास्तत्सुखावायुसस्युरज्जं पालनं ॥ विरहपानालोचन
चेतो दह इत्यर्थः के कुर्वन् ॥ इषदिकशितायामलिकालतायाः सकाशात् ॥ उन्नतपुष्पपरगैरेव प्रकटितपट

वासैः सुगंधिर्नृपैः काननानि सुरभिर्णि कुर्वन्तवापि हेतुः ॥ केतकी पुष्पगंधस्य सहचरी केतकी मालिङ्गमल्ली
 पुष्पसर्पन् तन्परागपदाहति संतप्तो न्यचेतो दहतीत्यर्थः ॥ ४८ ॥ पुनरतिशयेनोत्प्रेक्ष्यते अथेति ॥ मलयचलं संवर्ध
 वायुरद्यमहेशचलं हिमालयमनुसरति ॥ किमर्थं ॥ हिमावगाहनेच्छया कुतस्ते दृष्टानवाह मलयस्य ज्येष्ठे वस
 तां सर्पाणां कवलेनयाः क्लेशस्तस्यादिनोत्प्रेक्षा चंदनतरुकोडस्याहिकवलसंतप्तः हिमस्नानेच्छया हिमाल

अद्योत्संगवसुजंगकवलक्लेशादिवेशचलं प्रालेयषवनेच्छयानुसरति श्रीखंडशे
 लानिलाः किंचस्निग्धरसालमोलिमुकलान्यालोकवर्णोदयादुन्मीलंति कुदुः कुदुरिति
 कलोत्तानाः पिकानांगिरः ॥ १० ॥ उन्मीलनमधुगंधलुब्धमधुपयाधूतचूतां कुरस्ती
 इत्कोकिलकाकिलीकलकलैरुत्तीर्णकर्णज्वराः ॥ नीयंते पथिकैः कथंकथमपि
 ध्यानावधानाक्षणाप्राप्ताणामासमागमसौख्यसौख्यमीवासराः ॥ ११ ॥ श्री ॥

यंयातीत्यर्थः न केवलं वायुरेव सह मन्यदपीत्याह ॥ किंचेति ॥ स्निग्धा मल्लिकात्तामयभागे मुकलान्यालो
 कवर्णोदयात् कुदुः कुदुरिति पिकानांगिरः उज्ज्वलंति ॥ कीदृश्यः मधुरास्फुटिध्वनिनोद्भवाः ॥ १० ॥ विरहणामु
 दिव्यासन्निर्योपणमिति दर्शयित्वाह ॥ उन्मीलदिति ॥ प्रियाविरहैरमीव संतप्तसंवर्धिनो वासग अतिकष्टेन
 निर्वाह्यंते तत्र हेतुः उन्मीलंति यानि मधूनि यंधा अनेषु लुब्धैर्मधुपैः कं पिनेषाम्प्रामुकुलेषु कीदृतां कोकिला

नुसंधातुमर्हे ॥ ६ ॥ कृष्णस्य तच्चित्ततामेव व्यनक्ति ॥ चंदनेनातुलिप्ते नीलकले वरे पीतवसनं यस्य वनमाला च
विद्यते यस्य स च ॥ समर्पितानेकोपकरणानेकवर्णवधूनि करे त्वदत्तचंदनवनमाला त्वदृशं वसनं यं त्वेन गं
डयुगेन स्मितेन च शोभमानः ॥ १ ॥ तन्मौग्धमेव व्यनक्ति समुचितविचारनभिज्ञा काचित् ॥ गोपवधूनि विडस्ननभा
रतिपाणकुंडलशये त्वदुर्कषे विनोदार्थिनं हरिपरिरभ्यमनुगायति कीदृशं तं ॥ उन्नीतत्वन्नाममुद्रांकितपंचम
स्वरो यत्र त्वं रागं तमनुगायति ॥ कीदृशं सरागं त्वस्वरुणसहवर्तमानं ॥ २ ॥ कापि मुग्धवधूस्तस्य दृक् चेष्टाऽन-

हरिरिह मुग्धवधूनि करे विलासिने विलसतिके लिपरे ॥ ६ ॥ पीनपयोधर
भारभरेण हरिं परिरभ्य सरागं ॥ गोपवधून्नुगायति काचिदुदंचितपंचमरागं ॥ २ ॥
कापि विलासविलोलविलोचनखेलनजनितमनोजं ॥ गायति मुग्धवधूराधिकं
मधुसूदनवदनसरोजं ॥ ३ ॥ कापि कपोलतले मिलिता लपितुं किमपि श्रुतमूले ॥ नरु
चुचुं वनितं ववती दयितं पुलिकैरनुकूले ॥ ४ ॥

भिज्जामधुसूदनसरोजमधिकं यथा स्यात्तथा ध्यायति भ्रमरवद्वसविशेषान्येषां परइति ॥ अत्रिष्टमधुसू
नपदोपन्यासः ॥ कीदृशं ॥ विलासेन चंचलयोः विलोचनयोः खेलनेन जनितस्तापं मनोजोयेन तत् ॥ तद्विला
ससुख्योऽस्ति नित्यमित्यर्थः ॥ ३ ॥ कापि ननं वती किंचित्कथं न व्याजेन श्रुतिमूले मिलिता सती कपोलतले दयितं चारु
यथा स्यात्तथा चुचुं व ॥ कीदृशं ॥ पुलिकैरनुकूलैः ॥ त्वदभिलाखसूचकैः ॥ ४ ॥ काचिद्रोपांगनाकेलिकला
कुतकेनामुं श्रीकृष्णं पीतां वरे करेणा कृष्टवती ॥ कीदृशं यगुनायास्तटे मनोहरं कुंजं गतं ॥ ५ ॥

॥ टी. २२

नामसूक्ष्मकलेर्येकोलाह ॥ लासौरुद्रुतकर्णज्वरायेषुते ॥ कैर्नीयंते ध्याने प्राणसमायाश्चित्तनेयः अवधान
स्तेनक्षणायाप्रायाः प्राणसमायाः समागमावसादुत्पन्नायेउल्लासासौ ॥ ११ ॥ एवं वसंतमंदमारुतानांदुरतिक्रम
त्वापादनेन कृष्णमिलनातिरिक्तोपायोनिवर्त्यतां ॥ विरहव्यथायादृतिनिरूप्यतत्कृतवसंतकीडायाश्रतथा
मिषाययुक्तत्वात् ॥ स्वप्निनस्थायवानप्रेमेशंकाभावंदृष्टितुं यदिसांनविश्वसितर्हित्वमेवांतर्हि ॥ तालो कयेत्या
ह ॥ असेमेति ॥ असेमेधैरित्याद्युक्तवाक्यासखिराधिकां पुनराह ॥ किंकुर्वतीतांसमीपमानोयमुरारिप्रत्यक्षं
याधिकं ॥ दर्शयंती कथमनभीष्टमन्यांगनारमणंदर्शयतितत्राह ॥ अनेकनारीणांपरिभ्रमसभ्रमेणस्फुरत्सुमनो

अनेकनारीपरिभ्रमसभ्रमस्फुरन्मनोहारिविलासलालसं ॥ मुरारिमारुदपदर्शयंत्य
सौसखीसमक्षंपुनराह्राधिकां ॥ १२ ॥ रामकिरीरागेणयतितालेनच ॥ चंदनचर्चितनी
लकलेवरपीतवसनवनमाली ॥ केलिचलन्मृगांकुंडलमंडितगंडयुगस्मितशाली

॥ १३ ॥

हारिषु रधाविलासेषु लालसौत्सक्यस्यतं एतद्विलासस्थप्रत्यक्षत्वात् तस्याविलाससैव स्फुरणं युक्तमित्यर्थः ॥ १२ ॥
श्लोकोक्तमर्थेगीतेन वर्णनाह ॥ चंदनेड्यादिना ॥ गीतस्यास्मिन् केरीरागः यतितालः ॥ यथा ॥ स्वर्णप्रभाभास्वर
णचनीलनीचोलनं वपुषावहंती ॥ कांतेपद्मेपांतमधि श्रितेपिमानोजनारामकेरीपतिष्टादिति हेविलासिनि कृ
ष्णमनोनुरंजिकासमानो हेविलासशीलेडुहचंद्रावनंयुग्मे स्वाभिप्रायनिभिजेवधसमूहे ॥ रिक्तसिद्धि ॥ त्वद्विलास
सादृश्याभासकामयते ॥ त्वदागमनं च कथं विदध्यात्तास्तन्मनोनांत ॥ केलिपरेडुमयदासि ॥ यचेष्टाविष्टतया ॥

मे. टी.
२४

रासरसे सह नृत्यपरायुवतिः हरिणा यं शंसे ॥ त्वरीय किंचित्सा दृष्ट्या भासमानो क्यस्तु तेत्यर्थः ॥ की
दृशे ॥ करतलतालैस्तारलवल्यावलभिस्तत्स्वने मिलिताः कलखनवंशे यत्र तस्मिन् ॥ करतलवल
यध्वनिमुरलीनादसंकुल इत्यर्थः ॥ ६ ॥ श्लिष्यत्यादिभिः कीडायां नात्याशक्तिर्ध्वनिशक्त्या सर्वांगारं
भाभावात् ॥ श्रीकृष्णः स्मितचारुयथा स्यात्तथा परं पश्यति ॥ अपरं वामां त्वन्नामग्रहणालापकोपच

केलिकलाकुतकेन च काचिदमुं यमुनाजलकूले ॥ मुंजलवंजुलकुंजगतं
विचकर्षकरेण दकूले ॥ ५ ॥ करतलतालतारलवल्यावलिकलितकलख
नवंशे ॥ रासरसे सह नृत्यपरा हरिणा युवतिः पश्यंसे ॥ ६ ॥ श्लिष्यतिकामपि
चुंबतिकामपि कामपिरमयति रामां ॥ पश्यतिसस्मितचरुपरामपिरामनुगच्छति
वामां ॥ ७ ॥ श्रीजयदेवभणितमिदमद्भुतकेशवकेलिहस्यं ॥ विपनविनोदकला
वलितं वितनोत्तु शुभानियशब्दं ॥ ८ ॥

लिमनुनयेन प्रसारयति ॥ ७ ॥ श्रीजयदेवकवेरिदं गीतं शुभानि विस्तारयितुं कीदृशं अद्भुतं केशव
केलोरहस्यं वैदग्धीविशेषेण श्रीराधाविलासपरिहणरूपं यत्र तत् ॥ तथा च न विहारसौष्टव्यं
यशः प्रदं च ॥ ८ ॥ अनुरुदीपनाय त्वानिमित्ततद्विलासव्यापारेषु पितृद्विनासाविष्टवायमित्याह ॥

गी.टी.३
२५

हे सखि मधौ मुग्ध सखि धने कर्तव्या कर्तव्ये विचार शून्यो हरिः कीडति ॥ कथं वह नायकार सखा सेटक
त्वं कुर्वन् ॥ विश्वेषां सर्वगोपागना नाम नुरंजनेन ॥ स्वस्य सर्वानुरंजिकदाक्षिण्यभावेन तेषां स्वस्ववांछितं
रिक्तरस रानात् पीणतेनानंदं जनयन् ॥ दाक्षिण्यमेव विणोति पुनः किं कुर्वन् ॥ अंगैरनंगोत्सवं आधिक्ये
न प्रापयन् ॥ कीदृशैः ॥ नीलकमलश्रीणीतोपि श्यामलकोमलैः इंद्रीवरशरेण शीतलत्वं श्रेणीशब्देन न
वनवायमानत्वं श्यामलशब्देन सुंदरत्वं कोमलशब्देन सुकुमारत्वं च संचितं ननु ह्रिकोदिस्थो यं रसः ना
यको नुरागो सत्यपि नायिका नुरागमंतरेण कथं तदुदयः तत्राह ॥ ब्रजसुंदरो भिरालिङ्गतः ॥ स्वस्वप्रेमान

विषेष्णामनुरंजनेन जनयन् नानंदमिंदीवर श्रेणी श्यामलकोमलैरुपमयन् नंगैर
नंगोत्सवं ॥ स्वच्छंदं ब्रजसुंदरो भिरभितः प्रत्यंगमालिङ्गतः शृंगारः सखि मूर्तिमा
नवमधौ मुग्धो हरिः कीडति ॥ १२ ॥ रासोत्थासभरेण विभ्रमभृता माभीरवामभ्रवा
मभ्यर्णोपरिरभ्यु निर्भरसुरः प्रेमांधसाधया ॥

रूपं आलिङ्गनाद्यनुरंजनेनानुरंजिताः अनुरागं प्रापित इत्यर्थः एतेनान्योन्यानुरंजनमात्रतान्यर्थक्य
याप्रेमपरियाको जतपूर्णरसाविर्भावेन प्राकृत रसस्तिरस्कृत इति सूचितं ॥ तर्हि संकोचापत्तिः स्यात् न प्र
त्यंगं ॥ एकैकांगस्य यथोचितक्रियमेत्यर्थः ॥ न त्वैकेनानेकासां समाधानं कथं स्यात् तत्राह ॥ शृंगारमोमृ
तिमानित्यमुत्प्रेक्षे ॥ यतः सोय्येक एव विश्वमनुरंजयन्नानंदयति ॥ १२ ॥ अथ कविरपि वसंतरागमनुवर्णय
न् शारदीय रसकृतसराधश्रीकृष्णविलासमनुस्मरन् तद्वर्णनरूपमाशिवं प्रायुक्ते रासेति हरिर्विषयस्मान् रस

गी.टी.
२६

तु कीदृशः आभोरवामभ्रवांगोपसंदरीणां समीपे श्रीरधाया उद्भटं यथा स्यात्तथा उरःपरिरभ्यः चुंबितः
लज्जाशीलायास्तत्र तत्सिद्धिः कथं प्रेमां धया प्रेमावेशविगलितलज्जाया ॥ किं कृत्वा ॥ तत्रापि वैरगधीं
व्यनक्ति ॥ त्वहवदनं साधुरमणीयं साधुमयमिति निगद्य गीतस्तुतिव्याजं विधाय अतस्तद्वैरगध्यवलोका
त् ॥ स्मितेन तस्य मनोहरा शीलः कीदृशीनां ॥ रासोल्लासभरेण विधमभ्रतां ॥ १३ ॥ अतएव सर्गाय श्रीरधा
विलासानुभावं ॥ आसभ्यकमोदेन सह वर्तमानो रामो दरो यत्र स इति वालवोधन्यां श्रीगीत गोविंदरीकायां
प्रथमसर्गः ॥ १ ॥ अथ सखीवचनं निशम्य स्वयमनुभवं श्रीरधस्य साभिकप्रेमतात्तम्येन च ॥ साधारणवि

साधुत्वदहनं सुधामयमिति व्याहृत्य गीतस्तुतिव्याजाद्भुतं चुंबितः स्मितमनोहा
रीहरिः पानुवः ॥ १३ ॥ इति श्रीगीत गोविंदे महाकाव्ये सामोदरसमोनामप्रथमः सर्गः ॥ १ ॥
विहरति वने रधा साधारणं प्रणये हरौ विगलितनिजोत्कर्षावसेन गतान्यतः ॥ क
चिलता कुंजे गुंज नमधुव्रतमंडली मुखरशिरवरेलीनादीनां युवाच रहसखीं ॥ १ ॥

हरणं विलोक्य हर्षो रयात् तदर्शनमप्यसहमानाया अचस्थानं रमयितुं योगित्वमाह ॥ विहरति इति ॥ क
चिदपिलनां कुंजेलीना श्रीरधा तत्क्षणमेव दर्शनेन दीना सती सखीं प्रतिरहोत्यंत गोप्यमपि स्वानुभूतमुवाच
कीदृशी ॥ इदं व्यावसेन शब्दानुभूतं विलुप्तपराधविवेकशून्यान्यत्र गतेत्यर्थः ॥ इदं अपि कुतः ता स्वपि सर्वास्वमा
नः प्रणयो वस्य तथाभूते रौ विहरति सति ॥ विगलितो निजोत्कर्षः ॥ अहं मेवा साधारणी प्रियं न्येवं रूपां वस्या

गी० टी०
२९

स्तस्यानपयायनारनम्यात् विरम्य विहरणान् श्रीकृष्णस्य स्वभावस्य त्वदर्शनात् तमत्तयान्यतो गतेत्यर्थः ॥ कुंजस्यापुष्टीपनतामाह ॥ गुंजनमधुवतमंडल्यामुखरमग्नभागीयस्य तादृशो ॥ २॥ गीतस्यास्य गुर्जरीरगः यतितालः हेसखीमममनः इह विहति विलासं पश्यदपि हरंततयथोचितक्रियाभिः विहरणं शीलं स्मरति ॥ पूर्वीनुभूतमेव प्रमाणायति ॥ कीदृशं ॥ रासेशारेदोपेकृता ॥ स्कं ॥ धमारुह्यतामिति परिहासोयेन तां ॥ ध्रु ॥ रासचंजकविशेषणान्वाह ॥ संचरति अधरसुधायत्रतनमारध्वनिनावादिनो मोहनवंशोयेन तं ॥ तादृशीमहं हरवंशीध्वनिरप्यत्र नास्तीत्यर्थः सर्वत्रेव योज्यं तद्वादनमाधुर्यमाह दृशोदष्टे रंचलंचसः प्रां

गुर्जरीरगोणयतितालेचगीयते ॥ संचरदधरसुधामधुरध्वनिमुखरतिमोहन
वंशं ॥ चलितदृगंचंचलमौलिकपोलविलोलवतंसं ॥ २॥ रासेहरिमिहविहि
तविलासं स्मरति मनोममकृतपरिहासं ॥ ध्रु ॥ चंद्रकचारुमयूरशिखंडकमंडल
वलयतिकेशं ॥ प्रचुरपुंदरधनुरनुरंजितमेदुरमुदिरसुवेशं ॥ ३॥ ॥ ३॥ ॥

तदेषः कयस्यभितियावत् चलितेदुतस्ततः प्रचरेतेदृगंचलेयत्रतेनचंचलमौलिनाशिरसाकपोलेवि
लोलो अचतंसौकर्णभूषणो यस्य तं ॥ २॥ नात्कालिकेशवेशमाह चंद्रकेशार्द्धचंद्राकारेण चारुणं मयूर
पुच्छानां मंडलेन वेष्टिताः वदकेशा यस्य तं ॥ २॥ अधरसौभाग्यमाह ॥ गोयस्त्रीयां मुखचंचनेन लंभितः
प्रापितोलोभो यस्य तं ॥ देवव्यनक्तिबंधूकपुष्पावदरुणो मधुरध्वाधरयलवो यस्य तं ॥ ३॥ ॥ ३॥ ॥

तदेवोत्प्रेक्षते ॥ बहर्षी द्रुवतुभिरनुरंजितः ॥ चित्रतोयः सिन्धुमेघस्तादृकशोभनो वेशो यस्य तं ॥ त्रुटिः पं० २॥

सर्वानिशा यिनजसोभायं वक्तुं मात्रसातदनुकारणमात्रमाह ॥ विस्तीर्णः पुलिको ययोस्ताभ्यां पल्ल
ववत्कोमलाभ्यां वलवितं वेष्टितं वल्लवयुवतीनां सहसं येन तं ॥ एकदानेका लिंगधनानेकनिष्ठः
मेवार्थः तथा करचरणोरसिस्थितानि मणिरागणोपिलाक्षितानि याविमूषणानि तेषां किरणैर्नीमित्तमं
धकारेयेन तं ॥ १॥ पुनस्तत्कीडाकालीनात्मन्यन्याशक्तिव्यनक्ति ॥ मेघसमूहेन वेष्टितस्यैतरेः शोभाति

गोपकरं वनितं ववती मुखचुंबनलोमितलोभं ॥ वंधुजीवमधुराधुरपल्लवमल
सितसितशोभं ॥ ३॥ विपुलपुलिकभुजपल्लववलयेति वल्लवयुवतिसहसं ॥ कर
चरणोरसिमणिरागणमूषणकिरणविभिन्नतमिम्भं ॥ ४॥ जलरपटलचलिरिंदविनिर्
कचंदनविदुललाटे ॥ योनपयोधरपरिसरमर्दननिर्दयहृदयकपाटे ॥ ५॥ मणिमयम
करमनोहरकुंडलमंडितगंडमुदारं ॥ पीतवसनमनुगतिमुनिमनुजसुरसरवर
परिवारसम् ॥ ६॥
शायिचंदनतिलकोललाटे यस्य तं ॥ तथा पीनपयोधरयोः पर्वतभाग्यस्य मर्दने निर्दयं हृदयकपाटं यस्य
तं ॥ दृष्टव्यविस्तीर्णत्वाभ्यां मत्रहृदयस्य कवाटत्वेन निरूपणं ॥ ५॥ सहजाभिरुपमाह ॥ मणिमयचरण
भ्यां कुंडलाभ्यां मंडितौ गंडौ यस्य तं ॥ अतएवोदारं तथा पीतं वसनं यस्य तं ॥ किंच ॥ अनुगतं सौंदर्यं
नाकृष्टः मुन्यादीनां वरपरिग्रहो येन तं ॥ ६॥ अत्युत्कंड्यामदिष्यत्वं हमानप्रणयारपितरीयोर्द्विद

गधयानालोचितावित्पदं ॥ विशदकदंबतलेमिलितं पुष्पतत्वादिषदत्वं ॥ ततः प्रेमलहोभुतकेशाद्यु-
यंतच्चादुभिरपनयनंतथा किमप्यनेर्वचनीयं यथास्यात्तथायमापिमा मेकमयंतं कयातरंगदवाचरन्तं
गोयवनयादृशामनसाचतारययनपिमयासहरतिंध्यायंतमित्यपेरर्थी पूर्वदृष्टस्फूर्तिरियं ॥ १॥ श्रीजयदे-
वभणितं गीमं वदुक्तिविशेषवतां हरिचरणं स्मरणं प्रतिदृशनीं मपि योग्यं तादृशभावेनास्वादनीयमिति
भावः ॥ कीदृशं ॥ अति अतिशयेन सुंदरं मोहनं च मधुरिपुरूपं यवतत् ॥ ८॥ ननु श्रीकृष्णस्त्वाविहाया व्याभिन्ने
द्विहरति नर्हितं किमिति तं स्मरसीति स्वाभिजायं परीक्षमाणं सखीं प्रत्याह ॥ गणनीतिमम वामं सुंदरं विदग्धमि-

विशदकदंबतलेमिलितं कलिकलुषभयं शमयंतं ॥ मामपि किमपि तरंगदं नंगद-
शामनसारमयंतं ॥ १॥ श्रीजयदेवभणितमति सुंदरं मोहनं मधुरिपुरूपं ॥ हरिचरण-
स्मरणं प्रति संवति पुण्यवतामनुरूपं ॥ ८॥ गुणयति गुणान्नामं भ्रामं भ्रमादपि नेहते ॥
वहरति च परि तोषं दोषं विमुंचति दूरतः ॥ युवतिषु वचनं चोसि विहारणं मां विना ॥

निरावत् वैदग्ध्यं च वक्ष्यमाणं मधुरादनशार्थे दर्शयितुं तादृशं सममतः कृष्णं अभिलाषं पुनरपि क-
रोति ॥ अहं किं करोमि ॥ विजोत्कर्षानुभावानंदोन्मदं ममायतं न भवतीत्यर्थः ॥ कीदृशे श्रीकृष्णे ॥ पूर्वोक्त्या
मयि वलंती तृष्णा यस्य तस्मिन् तदर्थमेव युवतिः मां विना विहरीणी ॥ अतएव तस्य गुणानां समूहं गमयति
कोपं भ्रमादपि नेहति दोषमपि साधारण्यं चरणं दूरीतो विमुंचति परि तोषं च बहति शोभते ॥ अहं मोहं दृश-

दादिपूरण इति विश्वः ॥ २॥ अथोक्तं यासां मापि स्यात् मया कृतं नामावी प्रार्थयन् ॥ अस्यापि न व-
संगो कताली तालौ द्रुतयेवं भवेद्यत्र सैकतालीति संगितेति तालः लक्ष्णं ॥ हे सारंगमया सह केशि मय-
नं श्री कृष्णं रमय केशिमथनमिति प्रथमनिजभावालंवनभुजस्तुत्यानुजवीर्योदाधकनामनिर्देशः
तत्र हेतुमाह मदननेन ये गणा यो मनोरथस्तेन युक्तया यतावतापि कथं न त सिद्धि अत आह ॥ सविकारं मये

पुनरपि मनोवामं कामं करोति करोमि किं ॥ २॥ मालवरागेण गीयते यतितालेन च ॥
निभतनिकुंजगृहगतया निशिरहः निलीयवसंतं ॥ चकितविलोकितसकलदिश
रतिरभसरसेन हसंतं ॥ १॥ सखि हे केशिमथन मुखरं ॥ रमय मया सह मदन मनोरथ
भावितया सविकारं ॥ ६॥ इयमसमागमलजितया पटुचाटु शनैरुक्कलं गम्य
रसितभाषितया शिथिलीकृतजघनदुकूलं ॥ २॥ श्रीरधा कृष्णाभ्यां नमः ॥ ६॥

मानसिभावेन सहितं अतो मनोरथसतारं ॥ ६॥ कीदृश्यामया निशि निभतनिकुंजगृहगतया निर्जेन-
तार्थं निभतमिति कुंजस्वरस्य तार्थं गृहमिति च ॥ कीदृशं ॥ तदलाभा नमर्वैकल्यादिदृश्या रहसि निली-
यसंतं संकुचितात्मानं कृत्वानिहितं चकितं यथा स्यात्तथा कृष्णः कुत्र निलीयस्ते इति विलोकिता स-
कलाः दिशो यया तयारतिरभसदुक्कलिनरसेन मदैकलं समीक्ष्य हसंतं ॥ १॥ प्रथममिलनेन लजितया

गी.टी.
३१

नित्यनवनवानुभावातद्योक्तं यमप्रसादनसमर्थानां विनयोक्तीनां शनैर्मपतुनयंतं मृदुमधुरसितेन पुनं
भाषितं यस्यालयाखचाटुभिरपगतसखज्जवामतां मांस्मितादिभिर्ज्ञात्वा शिथिलीकृतं जघनदुकूलं येन
सं॥२॥ पलवशय्यायां शयिनयाचिरकालं व्याप्य ममैवोरसशयनं॥ कृतेपरिरंभलचुंबनेयया॥ परिरंभ-
कृतामधरपानयेनतं॥३॥ अलसेनेमिलितेलोचनेयया॥ पुलकावसिभिर्निर्लितं कर्पलं यस्यातं॥ अग्रज-
लंसकलकलेवरेययास्तया॥ वरमदनमरादितिलोलंसल्लभं॥४॥ कोकिलस्य कलखड्गवकूजितं यस्या

किशलयशयननिवेशितयाचिरमुरसिममैवशयानंकृतिपरिरंभलचुंबनयापरि-
रंभकृताधरपानं॥३॥ अलिसिनिमीलितिलोचनयापुलकावलिललितकपोलं॥
अमनलसकलकलेवरयावरमदनमरादितिलोलं॥४॥ कोकिलकलखड्गवकूजित-
याजितमनिसिनतंत्रविचारं॥ श्लथकुसुमाकुलकुंतलयानखलिखतिघनस्तन-
भारं॥५॥ चरणरणीतमणिनूपुरयापरिपूरितिसुरतवितानं॥ मुखरविशृंगखलमेखल-
यासकचग्रहचुंबनदानम्॥६॥

स्तयानखैरंकितां घनस्तनभारेयेनतं॥५॥ चरणयोरणीतौ मणियुक्तमंजिरेयस्यास्तया अवेनला-
लाविशेषसूचितः सपूर्णतां नीलः॥ मुरतस्य विस्तारोयेनतं॥ पूर्वमुखममद्वाहिष्टं बलावृष्टितं गुणा-
कांचीयस्यास्तया॥ केशिग्राहणेन सहचुंबनदानं यस्यतं॥६॥ रतिशृंगाररूपतया यत्सुखं न स्थयः स-
मयः कालस्तत्रयोरसस्तेनालसया॥ ईदमनुकुलितं नयनसरोजं यस्यातं॥ निमहामदनम विवलयन

गी.टी.
३२

मितियावत् ॥ निःसहेन निपतितानुलतायस्यास्तस्यामधुसूदनमिति स्लिष्टं ॥ अनेन भृंगो यथान्य
कुसुमावलीनां मधुकमेणास्वादयन् कमलन्यतर्कमनुभुयतस्यामत्यास्तु कीमवतितवरयमपी
ति स्वमसौ वैदग्ध्यमेव बोधितं अतएवाविर्भूतो मनोजः कामो मप्यभिलासो यस्य तं ॥ इदं श्रीजयदेवम
णितं कर्तुं सुरवं वितनोत् ॥ कीदृशं ॥ उत्कंठितायाः गोपवध्याः श्रीरधायाः कथितं यवतत् ॥ तथा अति
शयेन मधुरिपो सुरतिकीडां शील्यति स्मारयतीतत् ॥ यतः मिथः कामिततस्लीलया सह वर्तमानं ॥ ८ ॥ अ

रतिमुखसमये रसालसयादरमुकलितनयनसरोजं ॥ निःसह निपतिततनुलतया
मधुसूदनमुदितमनोजं ॥ ७ ॥ श्रीजयदेवमणितमिदमतिशयमधुरिपुनिधवनशीलं
मुखमुत्कंठितगोपवधूकथितं वितनोति शुभानि सलीलं ॥ ८ ॥ हस्तसस्तविलास
वंशमनुजुभुवस्त्रिमदल्लवीचंदोत्सारिहंगंतवोक्षितमतिखेदार्द्रगंदुस्थलं ॥ ९ ॥

यत्पूर्वदृष्टिगोपीमंडलस्य श्रीकृष्णस्य स्फूर्त्या स्वमनसो नुभूतं श्रीकृष्णमिषायज्ञानं साक्षादर्शयंती सारो
पमाह ॥ हस्तेति हे सखि अहं कानने गोविंदपश्यामि दृष्ट्यामि च ॥ कीदृशं ॥ व्रजसंदरीगणावृतं ॥ वनुमुग्धा
सित्वं ॥ यतरुत्वा विहायान्यागनाभिः सह विहरतं हरिं पश्य सिद्धश्चाव हस्य सीत्प्रशंक्याह ॥ कुटिलभुलन
वतीनां वल्लवीनां चंदस्योत्सारिणानिजभावोद्धो धकेनापांगेन वीक्षतमपि मातुर्हृदयउग्रीविकांकत्वा ॥ वि
शेषेणानिकटवर्तिनीमां दृष्ट्वा विलक्षितो विस्रयान्वितो यः सितसुधयामुग्धमाननं यस्य सच तं ॥ तद्देशे
छानुभावात् ॥ विस्रयदर्शितो न्वितद्वर्त्यः ॥ अतएव मदर्शनावेशेन हस्तात् स्वलितो विलासवंशो यस्य

नं ॥ अत एवाति स्वेदनांर्द्रगंडस्थलंयस्यतं ॥ ३॥ गवमुक्तास्फुर्त्या पगमे पुनराह ॥ दुरेति ॥ हेसखिअ-
त्योगुहोयासंअशोकलतिकानांविकाशोदुःखेनालोकते ॥ किंच ॥ सरोवरस्योपवनसंवंधिपवनो-
पिव्यथयति ॥ तथाभ्राम्पंतीनांभंगीनां रणितै रमणीया पिप्रसरताग्रभागयुक्तापिचूतानांमकुलयसूति
नसुखयति ॥ अशोकोशोकदायीपवनोपिपीडकः रमणीयायुद्देगकारीत्यहो विरहवैपरीत्यमित्यर्थः ॥ ४॥
अथ कविरपि श्रीरधायोनीतं श्रीकृष्णमिधायं व्यजयन्नाशास्ते ॥ साकृतेति ॥ श्रीरधिकोत्कर्षनिश्चयेन

सामुद्दीप्यविलक्षितस्मितसुधामुग्धाननंकानने ॥ गोविंदं ब्रजसुंदरीगण-
वृतं पश्यामिदृष्यामिच ॥ ३॥ दुरालोकस्तोकस्तवकनवकाशोकलतिका
विकाशः काशारोपवनपवनोपिव्यथयति ॥ अपिभ्राम्यञ्जंगीरणितरमणीया
नमकुलयसूतिश्रूतानांसखिशिखरणीयंसुखयति ॥ ४॥ साकृतस्मितमा-
कुलाकुलगलदुर्मिलमुल्लासित ॥

नवद्वोत्फुल्लः केशवः बोधुष्माकंल्लेशंहरतु ॥ कीदृशः ॥ गोपीनांनिभृतंरहस्यंतत्तज्जावप्रकाश
नंनिरीक्ष्यतोत्यश्रीरधायाः सवेत्तिमतांविमंतर्विचारयन्विगतानिरस्ताऽन्यनारीष्टाकांक्षायस्यासः
अथपरोअन्यानास्तिदृतिगमितातस्यांयापिताकांक्षायेनदृतिवा ॥ भावप्रकाशकरूपाणिनिभृतस्य
विशेषणान्याह ॥ साकृतेनसहसितंयत्र ॥ तत्तथाअतिशिथिलो ॥ अतएवोगगलनकेशवंधोयत्रतत
उत्क्षिप्ताभ्रुवल्लीयत्रतत् ॥ तथैवकृतेनेदर्शितभुजामूलादूर्द्धदृष्टःस्तनोयत्रतत् ॥ अतएवमुग्धम-

गी०
३४

नोहरं ॥ ५ ॥ अतःसर्गोयंल्लेशगतः श्रीरधिकासंबंधिमनःसाधारण्यभासरूपःल्लेशोयस्मात्
सकेशवोयत्रसदिति ॥ इतिवाल्लोधन्याद्वितीयसर्गः ॥ २ ॥ एवंसर्गद्वयेन श्रीरधामाधवोत्कर्षनिरूप्ये
दानींश्रीरधिकोत्कंठावर्णनानंतरंश्रीकृष्णोत्कंठामाहा ॥ कंसारिरिति ॥ यथासातस्मिन्नुत्कंठिना तथाकंस
रिरपिरधांश्रासम्प्रकारेण हृदये धत्वा व्रजसुंदरीस्तत्याज ॥ बहुवचनेनास्यतस्यामनुगतिशयो
ध्वनितः ॥ हृदयेतद्धारणपूर्वकशरीयरासांतर्दिस्फुर्त्याचलितइत्यर्थः ॥ कीदृशीं ॥ पूर्वानुभूतस्यत्युपस्थापि

भ्रूवल्ली कमली कदर्शितभुजामूलार्द्धदृष्टस्तनं ॥ गोपीनानिभृतं निरीक्ष्य गमिता
काक्षि श्रिरंचित्तनंतर्मुग्धमनोहरं हरतुवः ल्लेशं नवः केशवः ॥ ५ ॥ इति श्रीगी
तगोविंदे महाकाव्ये ल्लेश केशवो नाम द्वितीयः सर्गः ॥ २ ॥ कंसारिपिसंसारवास
नावद्भ्रंखलांश्रधामाधाय हृदये तत्याज व्रजसुंदरीः ॥ १ ॥ इतस्ततस्तामनुसृत्य ए
धिकामनंगवाणव्रणखिलमानसः ॥ कृतावुतापः सकलिनंदनीतठांतकुंजे विष
सादमाधवः ॥ २ ॥

तविषयस्य हावासनासम्प्रकृतिश्रितायावसानायाबंधनाय स्थणानि खनन्यायेन दृढीकरणाय श्रंखलां
निगडरूपां परमाश्रयमित्यर्थः ॥ यथा कश्चिद्विवेकी पुरुषस्तारतम्येन सारवस्तु निश्रयात् ॥ तदेकनिष्ठस्तद
न्यत्सर्वेत्यजयति तथा यमपितास्तत्याजयति तथा यमपितास्तत्याज इत्यभिप्रायः ॥ २ ॥ तदनंतरं कृत्यमाह ॥ इत
स्तत इति न केवलं सैव माधवोऽपि यमुनायास्तटप्रांतकुंजे विषादं चकारः ॥ किं कृत्वा ॥ ततस्तस्यानेतां श्रीरधिकं

निष्पत्तीदृशः ॥ अहोतस्याः सर्वोत्तमतां जानतापि मया कथमेवं कृतमिति पश्चात्तार्पयेनासुः तत्र हेतुः
 अनंगवाणवणेन खिन्नमानसं यस्यासः ॥ अनेन तत्सदृशीदृशाप्युक्ता ॥ २ ॥ पश्चात्तापमेवाह ॥ मामियमि
 त्यादिना ॥ अस्यापि गुर्जरीरागः यतितालो ॥ हरिहरिद्विखेदे ॥ हा कष्टं सा पूर्वीनुभूतगुणा श्रीराधा स्वस्मिन्म
 याहतादरत्वं मत्वा कुपितेव गतेत्याह मुखे ह्ये ॥ ध्रु ॥ कुतो हतादरत्वमिति ॥ इयं श्रीराधा वधूसमूहेनावृतं मांदूरते
 विलोक्य चलिता ॥ चतुर्मिति स्वाभिप्रायेण ताभिर्वेष्टितो हं न ममाभिप्रायज्ञानेन इत्यर्थः ॥ अनेनान्योन्यावलोकनं जा

गुर्जरीरागेण यतितालेन च ॥ मामियं चलिता विलोक्य वृतं वंधूनि च येन ॥ १ ॥

सापराधतया मयापि न निवारितांतिभयेन ॥ १ ॥ हरिहरिहतादरतया गता सा

कुपितेव ॥ ध्रु ॥ किं करिष्यति किं वदष्यति सा चिरं विरहेण ॥ किं धनेन किं जनेन

किं मम सुखेन गृहेण ॥ २ ॥ चिंतयामि तदज्ञानं कुटलभ्रुकोपभरेण ॥ शोणपद्म

मिवोपरिभ्रमता कुलं भ्रमरेण ॥ ३ ॥

नमिति गम्यते ॥ कथं तदैव नानुनीता मया दृष्टापि सापराधतया तां विहायान्याभिर्विहाररूपातिभयेन निवारि
 ता ॥ १ ॥ ततः संभ्रमं निर्वेदमाह ॥ सा चिरं विरहेण तत्तापशान्त्यर्थं कसुयायं विधास्यति ॥ सखीं प्रति किं वा वरिष्यति
 इत्यहं न जाने ॥ अतो मम गवांसमूहेन किं जनेन वा किं गृहेण वा किं सुखेन वा किं तां विनैव तत्सर्वमिति किंचित्करमि
 त्यर्थः ॥ २ ॥ पुनः सविमर्षमाह ॥ अहं तदज्ञानमेवं ध्यानेन पश्यामि ॥ कीदृशं ॥ शेषभरेण कुटिलाभ्रयवतादृशं ॥
 तेनैव लोहितं ॥ वाक्यार्थोपमाह ॥ उपरिभ्रमता भ्रमरेण व्याघ्रमरुणपद्ममिव ॥ ३ ॥

गी०
२६

अथ तत्स्फुर्तीह ॥ अहंतां हृदिसंगतामपि पुरः प्रात्यां निरतमत्यर्थं रमया मिव नेकमर्थवानुसंगमितामुद्दिश्य
किं व्याचष्टा विलयामि ॥ न करकलितरत्नं मृग्यते नीरमध्ये इत्यभिप्रायः ॥ ४ ॥ स्फुर्त्यपगमे पुनराह ॥ हेतन्नि
तव हृदयं त्वदत्कर्षजाना योद्यमरूपे गुणे ॥ दोषारोपणेन खेदयुक्तमहं वेद्यि ॥ तत्कथं नानुयसि कुनोगतासितने
वेद्यितेन हेतुना ते तवर्षाग्रहणा दिनाना पराधं क्षमापयामि ॥ ५ ॥ पुनः स्फुर्त्याह ॥ हे प्रिये ममानतस्त्वं यातायातं
विदधासीति ॥ दृश्यसे तत्पुरेव ससंभ्रमपरिरंभणेन ददासि पुरःस्थितायाः प्रियायानैष्टरतैतादृशीनयुक्तेत्यभि-

तामहं हृदिसंगतामनिशंभृशं रमयामि ॥ किं वनेनुसंगमितामिह किं व्याचि
लयामि ॥ ४ ॥ तन्निखिन्नमस्य या हृदयं तवाकलयामि ॥ तन्निवेद्यि कुनोगतासि
ननेन तेनुनयामि ॥ ५ ॥ दृश्यसे पुरतो गतागतमेव मे विदधासि ॥ किं पुरेव ससंभ्रमं परि
रंभणं न ददासि ॥ ६ ॥ क्षम्यतामपरं कदापि तवेदृशं मकरोमि ॥ देहि सुंदरदर्शनं मम
मथेन दुनोमि ॥ ७ ॥ वर्णितं जयदेव केन हरेरिदं प्रणवेन ॥ किंदुविल्लसमुद्रसंभवरोहि
णीरमणेन ॥ ८ ॥

प्रायः ॥ पुनः स्फुर्त्यपगमे हेसुंदरि क्षम्यतामपराधं मम परमीदृशमपराधं ॥ कदाचिदपि न करोमि अतो मम दर्शनं
देहि ॥ यतः तव प्रियोहं ॥ मम मथेन मनो मन्मथातिद्विति मन्मथो विरहस्तेन दुनोति ॥ ७ ॥ श्रीजयदेव केन हरेरिदं विलापं
वर्णितं स्वार्थैकः ॥ कीशे न प्रवणेन न मेण पुनः कीदृशेन केदुविल्लनामाजपरेव स्यामः केदुविल्लग्राम इति कुलं च ॥ त
योर्महत्वात्तसमुद्रत्वेन निरूपणं तदुद्भवचंद्रेण ॥ यथा समुद्रभवश्रंदः समुद्रचुद्धिकरः तथाहमपि तदुद्धिकर इत्यर्थः ॥ ८ ॥

गी०
३०

उक्तमन्मथसंतापमेवतत्स्फुर्त्या साक्षादिव विवृणोति ॥ हृदीति ॥ हेअनंगकुधा किमुधावसिमर्दर्थचेत्तर्हि
रहस्यभ्रान्त्यामयिप्रहारं माकुरु अहं हरे न भवामीति हरभ्रातिं चारयन्नाह ॥ प्रियारहिते मनु प्रियार्द्धंगयुक्तः ॥
तल्लक्षणा निदृश्यं ते इति चेन्न हृदि मृणाललिताया हारे यं वासुकिं न कंते कुवलयदलश्रेणीयं सागरलघुतिर्न ॥ स
र्वंगे चंदनरज्जुदंभस्मन ॥ अतो मय हरभ्रान्तिनकार्येति भावः ॥ ३॥ न केवलं मदंगदा हात श्रिवोमिमवैरिभवानुष्ण
लघितशसनत्वात् ॥ अतस्त्वैव्यपि प्रहरेष्यामीत्यत आहः ॥ हे मनसिज अमुंचूतमुकुलवाणं पाणो माकुरु ॥ यदपि

हृदिविषललताहारो नायं भुजंगमनायकः कुवलयदलश्रेणीकंदेन सागरलघुतिः ।
मलयजरुजोनेदंभस्मप्रियारहिते मयि प्रहरण हरभ्रान्त्यानंगकुधा किमुधावसि ॥ ३॥
पाणो माकुरु चूतशायकमुमुमाचापरोपया क्रीडानिर्जितविश्वमूर्छितजनाघातेन किं
पौरुषं ॥ तस्या एव मृगीदृशो मनसिजप्रेखत्कटाक्षाशुगश्रेणीजर्जरितं मनागपिमनो
नाद्यापि संवृक्षते ॥ ४॥ भ्रुपल्लवं धनुरपांगतरंगीतानि बाणी गुणा अवणपालिरिति
स्मरेण ॥ ६

गौकृतवानसितरापाणावेवास्तां चापं मारोपय ॥ चापाणे पितवाणायाणान् हरिष्यतीत्यभिप्रायः ॥ कथमेवं
विधेयमित्यत आह ॥ क्रीडयानिर्जितं विश्वं येन हेतया विधि मूर्छितत्रनस्य प्रहारेण किं पौरुषं न किमपि कथं भवा
न्मूर्छितः तस्याधाया एवो ह्यलं न्या कटाक्षवाणश्रेण्या जर्जरितं मम मनो ल्यमपि अधुना पिना सुधुक्षते न ही
क्षते न स्वस्थं भवतीत्यर्थः ॥ ४॥ कामं वर्णयन् श्रीराधिकायाः कटाक्षाशुगस्मरणेन तत्स्फुर्त्या तं विस्मृत्य ता मेव वर्णी

गी०
५५

यन् आह ॥ भूपल्लवमिति इत्यनेन प्रकारेण ॥ एतस्यां श्रीरधायां किं स्मरणेणार्पितानीति मन्ये ॥ कुतोऽर्पितानीत्य
ह ॥ यतो निर्जिता निजंगंति यैस्तानि तत्प्रसादलब्धास्ते जगज्जित्वा पुनस्तत्रैवार्पितानीति भावः ॥ कुतस्तस्यामेवार्पित
लि ॥ यतोऽनंगस्य जयजंगमदेवतायां रूपायां ॥ कन्यास्वाणीत्याह ॥ भूपल्लवं धनुः श्रपांगतरं पितानि कदा दृष्टव्य
र्षः त एव वाणाः श्रवणं त भागः स एव गुण इति ॥ ५॥ एवं परेप करिण्यस्तव मयि निर्दयतामयुक्तेत्याह ॥ भुचापे
ति ॥ भुचापारोपितः कदाश्च वाणः मम मर्मव्यथां करोतु ॥ नात्रानौचित्यं चापारोपितवाणस्य दुःखजनकस्य भावत्वात् ॥

तस्यामनंगजयजंगमदेवतायामस्वाणि निर्जितजंगंति किमर्पितानि ॥ ५॥ भूचा
पो निहितः कदाश्च विशिखो निर्मातुमर्मव्यथां श्यामात्मा कुटिलः करोतु कवरीभारे
पमारोद्यमं ॥ मोहं तावदयंचतन्वितनुतां विंवाधरो रागवान् सदृत्तस्तनमंडलस्तव क
थं प्राणैर्मम कीडिति ॥ ६॥ तानि स्पर्शमुखानि ते च तल्लाः स्निग्धा दृशोर्विभ्रमास्तद
कां बुजसौरमंसच सुधासंदीगिरां वकिमा ॥

वक्तव्यामस्वरूपं केशवं शोपिमारणाय पराक्रमं करोतु मलिनस्य कटिलात्मनो मारस्वभावत्वात् ॥ हेतुविद्विंशफल
तुल्यो यमधुरमूर्च्छितनुतां नात्राप्यनौचित्यं ॥ यतो यं रागवान् रागी इदं तनुचितं ॥ सदृत्तः सुवर्तुलः स्तनमंडलं मम प्राणरू
पां कीडां किमिति करोति सच्चरितस्य तथा चरणमनुचिते भावः ॥ ६॥ ततस्तद्विलासावुभवस्तुत्याह ॥ तानीति ॥ तस्यां
दिमनि समाधिस्तर्हि विरहव्याधिः कथं वर्द्धते ॥ हंतेति खेदे वियुक्तो यो रेव विरहः स्याद्वचनः संयोगो वर्तते इत्यभिप्रा
यः ॥ सत्यपि मनः संयोगे च दूरदीनां पंचेंद्रियाणां संयोगाभावात् ॥ विरहव्याधिर्युक्तं इत्यत आह ॥ इत्युक्तप्रकारेण वि

षयासंगे पंचेन्द्रियसुखानुभूयमानेपिदुर्त्यर्थः॥ कासौप्रकारइत्याह॥ तानिस्पर्शसुखानिपूर्वानुभूतादुर्त्यर्थः॥ अ-
नेनैवगिन्द्रियसुखं तथातेचतरलास्त्रिगुणाश्चदृशोर्विलासाः अनेनस्पष्टुरिन्द्रियस्यतद्वत्कांजुजसौरभंइतिआणस्या॥
तथाचसुधास्यदिगिरावक्त्रेमादृतिश्रोतस्यतथैवचसाविंवाधरमाधुरीइतिरसनस्य॥७॥ अथकविर्माधुरीस्पष्टति-
श्रीराधावचनप्रमाणिकृतगोपीमंडलस्यश्रीकृष्णस्यपूर्वोक्तश्रीराधिकादर्शनप्रकारमाह॥ तिर्य्यगति॥ मधुसूदन-
सकयक्षस्यतरंगावोयुष्माकंक्षेमंदधुतु॥ पूर्वोक्तमधुसूदनपदतात्पर्यव्यवहृतिः॥ कीदृशः॥ राधामुखेदौर्द्वयचंचलं

साविंवाधरमाधुरीतिविषयासंगेपिचेन्मानसंतस्यालनसमाधिहंतिविरहव्याधिः
कथंवरुते॥७॥ तिर्य्यकंदविलोलमौलितरलोत्तंसस्यवंशोच्चरद्गीतिस्थानकृता
वधानललनालक्षेनसंलक्षिताः॥ संमुग्धंमधुसूदनस्यमधुरेराधामुखेदौमृदु-
स्यादंकंदलिताश्चिरंदधतुवःक्षेमकटाक्षोर्मयः॥८॥ इतिश्रीगीतगोविंदेष्टुष-
मधुसूदननाम तृतीयःसर्गः॥३॥

संमुग्धंमलक्षितंयथायथास्यात्तथापल्लवेताः अन्यगोपांगनावदमोदुगणपहायतत्रैवोल्लसिताइ-
त्यर्थः॥ कथमनेनैवगानानिकरेतत्सिद्धिंवंशोच्चरद्गीतिष्वरग्राममूर्च्छनादिषुसमर्पितचित्तवृत्तिभिर्लल-
नालक्षेनसंलक्षिताः॥ यद्वा॥ गीतस्थानंसुखं॥ अनेनतादृशैवप्यलक्षितात्वेनचातुर्य्यसूचितं॥ कीदृ-
शस्यतिर्य्यकंकंठोयस्यविलोलशिरोभूषणंयस्यसचसच॥८॥ अतएवसुग्धमधुसूदनोरसविशेषा-
स्वादचतुरस्ततोमुग्धोमधुसूदनोयन्नसदुत्पयंसर्गः॥ इतिवालबोधन्यांतृतीयःसर्गः॥३॥ श्री॥ ॥

श्री-
४०

अथ राधिका विरहोत्कंठितं श्रीकृष्णं स्वसखीं मास्वागता सखी प्राह इत्याह ॥ यमुनेति ॥ श्रीराधिका सखी
माधवं प्राह ॥ कीदृशं ॥ श्रीराधिका विषयक प्रेमाधिक्येनोद्भूतमन्मुहं अतएव तदन्वेषणविहाय विलप्य-
यसुनातीरस्य वेतसीकुंजे मंदं निरूप्य मंथयास्यात्तथा तत्रासीनं ॥ १ ॥ गीतस्यास्य कर्णाटरागः ॥ यथा ॥ कृपा
एपाणिर्गजदंतपत्रमेकं वहनदक्षिणकर्णपूरं ॥ सस्तु यमानः सुरचारणो धैः कर्णाटरागः शिखिकंठनीलः
इति एकतालीतालः ॥ हे माधवसा श्रीराधा तव विरहनिमित्तं दीनादः खिता अत्रोत्प्रेक्षते ॥ कामवाणस्य भया

यमुनातीरवानीरनिकुंजे मंदमास्थितं ॥ प्राह प्रेमभ्रमोद्भूतं माधवं राधिका
सखी ॥ १ ॥ कर्णाटरागैकतालीतालीभ्यां ॥ निंदति चंदनमिंदकिरणमनुविंदति
खेदमधीरं ॥ ब्यालनिलयमिलनेनेमरलमिव कलयति मलससमीरं ॥ सा विरहे
तव दीना ॥ माधवमनसि जविशिखभयादिव भावनया त्वयलीना ॥ ६ ॥ अवि
रतने पतितमदनशरादिव भवदवनाय विशालं ॥ स्वहृदयमर्मणि वर्मकरोति सज-
लजलिनीदलजालं ॥ २ ॥

न ॥ त्वयि ध्यानेन लीनेवास्ते कामरूपे त्वयि प्रसन्ने कथं न भविष्यतीत्यभिप्रायः ॥ ६ ॥ न केवलमेतच्चंदनमि-
ंदकिरणं च निंदति ॥ स्वभावशीतलौयनांदहति स्तनमैव दुर्दैवमित्यनुपश्रद्धाधीरं यथास्यात्तथा खेदं विंदति ॥ त-
था च नंदनतरोः संपर्केण मलयसमीरं गरलमिव मन्यते ॥ तत्र स्थसं र्णैर्भुक्तो जितो वायुर्विषमिश्रितत्वात् ॥ विष-
मे वोत्प्रेक्षते ॥ १ ॥ त्वयि अतिस्निग्धासात्वं कथं निष्ठुरोसीत्याह ॥ सुहृदयमर्मस्थाने सजलनलिनीदलजालं ॥

गी०
४२

युलं वर्म कवचं करोति तत्रोत्प्रेक्ष्यते ॥ निरंतरं निपतितमदनशरभया तव चरणार्थमिव ॥ तस्याहृदये भवा
न ॥ तिष्ठति हृदयं कामो विध्यति मर्मस्थानत्वात् ॥ हृदयवेधनाच्चा मवतो पिवेधः स्यादिति भवदृष्ट्या र्थे संन
ह्यते इत्यर्थः ॥ निपतितभावेक्तः ॥ अविरंतं निपतितं यस्येति विग्रहः ॥ पतितवाणादिवना संभवात् ॥ २॥ तदे
व व्यनक्ति साकुसुमशय्यां करोति ॥ कीदृशं ॥ अनल्पविलासकलायाकांक्षणी विरहे तदपि कुसुमशरशय्या
यत उच्यते ॥ कामशरशय्यावतमिव ननु अतिदुष्करं जीवनसंदेहापादकं किमिति करोति ॥ तव परिंभसु

कुसुमविशिखशिरतल्यमनल्पविलासकलाकमनीयं ॥ व्रतमिव तव परि
रंभसुखाय करोति कुसुमशयनीयं ॥ ३॥ वहति च विगलितविलोचनजलधरमा
ननकमलमुदारं ॥ विधुमिव विकटविधुंतुदंतदलनगलितामृतधारं ॥ ४॥ वि
लखति रसिकुरंगमदेन भवंतमशमशरभूतं ॥ प्रणमिति मकरोमधो विनिधाय
करे च शरं नवचूतं ॥ ५॥

स्वायदुः प्रापंतव परिंभसु
खमित्यर्थः ॥ ३॥ न केवलं कुसुमशयनीयं करोत्यपि च उदारमाननकमलं धारयति ॥ कीदृशं ॥ वलितान्याचिर
तंगलितानि नयनयोर्जलानि धारयतीति तत्किमिव विधुमिव ॥ कीदृशं ॥ विधुं ॥ करलस्य राहोर्दंतस्य च वे
णेन गलिता अमृतधारयस्य तं ॥ ४॥ किंच रूपेण त्वामेवागधयतीत्याह ॥ सामवंतमेकांते कस्तुर्या विलख
ति ॥ कीदृशं ॥ कामतुल्यं कामसादृश्यमाह ॥ मकरोमधो विनिधाय ॥ करे च नवाग्रमुकुलवाणं विनिधाय लिखि
त्वा किं करोति ॥ प्रणमिति त्वदन्यः कामो नास्तीति कृत्येति भावः स्वचित्तोन्मादकत्वात् ॥ ५॥ ॥ ॥ ॥

सानकेवलं प्रणमिति ॥ हेमाधवमधोः सखेतवचरणो हं पतिता ॥ इदमपि प्रतिक्षणं जल्पति ॥ कथं मञ्जर
 गेयतसित्वयि विमुखे सति तत् क्षणादेवाश्रितनिधिं श्रोत्रोपि मायितनुदाहंतनुते ॥ ६ ॥ पुनश्चातिव्यग्रतया
 ध्यानलयेन भवंतं साक्षादिव कृत्वा प्रलयति ॥ कथं ध्यानलये पुरः परिकल्पयति ॥ साक्षात्कथं न किं यत् इत्य
 ह ॥ दुरापं ॥ त्वयाप्तानंदो ह्रस्वलिताहसति ॥ पुनरंतरध्याने विषीदति रोदति च पुनः पुरस्फुरंतमनुधावति ॥ पु
 नः प्राप्नोमि त्यालिंगनादिनापि मुंचति ॥ ७ ॥ यदि मनसानटनीयं न तर्जयितव्यं ॥ तदा श्रीजयदेवभणितमिदम

प्रतिपदमिदमपि निगदति माधवः तव चरणे पतिताहं ॥ त्वयि विमुखे मयि सप
 रसुधानिधिरपि तनुते तनुदाहं ॥ ६ ॥ ध्यानलयेन पुरः परिकल्पय भवंतमतीव दुरापं ॥
 विलपति हसति विषीदति रोदति वंचति मुंचति नापं ॥ ७ ॥ श्रीजयदेवभणितमिदम
 धिकं यदि मनसानटनीयं ॥ हरिविरहाकुलवल्लवयुवतिसखीवचनं पठनीयं ॥ ८ ॥
 आवासो विपनायते प्रियसखीमाला पिजालायते तापो पिश्वसितेन दावदहनज्वाला
 करालयते ॥ ९ ॥

धिकं यथास्यात्तथावधानेन पठनीयं ॥ कुतः यतः हरिविरहाकुलयाः सख्यावचनं यत्र तत् ॥ ८ ॥ साक्षात् विना
 कुत्रापि न निर्वृतिं लभत इत्याह ॥ आवास इति ॥ हे श्रीकृष्णसा श्रीगधात्वहिरहे हं नखेदे हरिणी रूपायने ॥ मूर्ग
 वाचरति ॥ श्लोकोक्त्या पांडुवर्णापि इत्यर्थः ॥ कथं हरणी रूपायत इत्याह ॥ वसति स्थानमरणमिवाचरति ॥ प्रिय
 संगमतरेण दुःखजनकत्वात् ॥ प्रियसखीमाला पिजालमिवाचरति ॥ कुत्रचिद्मनःशंकया जालवतपरितोद्वेष्टि

गोः

४३

तादृष्टमशक्यत्वात् ॥ गात्रसंतापोऽपि ॥ विश्वासेन तथा संतापयति ॥ यथावातेनानिहल्का निर्गच्छन्ति इत्य-
र्थः ॥ हाडति विषादे ॥ कंदर्पोऽपि सार्द्धं विक्रीडतं विरचयन् ॥ कथं यम इवाचरति ॥ यथा मृगी वने दावज्वाले
दिग्ना व्याघ्रत्रासिता जालपतिता कापि निर्द्वेष्टं न लभते तथेयमपि इत्यर्थः ॥ प्रत्येकेनानेन हरिणपादवश्री-
राधायाः प्रियदृढानुरागो दर्शिता ॥ श्रीकृष्णस्य च काठिन्यं ॥ त्रिगंधायामस्त्रेहव्यवसायत्वात् ॥ २ ॥ पुनस्तच्छेद्य-
मेव विशेषतः प्राह ॥ स्तनेत्यादिना ॥ गीतस्यास्य देशरागः ॥ यथा आस्फोतेनाविस्कृतरोमहर्षे निपुटसन्न-
ह

सापित्वद्विरहेण हंत हरणीरूपायते हा कथं कंदर्पोऽपि यमायते विरचयन् ॥
दृढं विक्रीडितं ॥ २ ॥ देशरागे कतालीतालभ्यां ॥ स्तनविनिहितमपि हारमुदारं ॥
सामनुतेरुशतनुरिवभारं ॥ १ ॥ राधिकाविरहेतव केशवं ॥ ध्रुवं ॥ सरसमसृणु
पिमलयजपंकं ॥ पश्यति विषमिव वपुषि सशंकं ॥ २ ॥ श्वसितपवनमनुपमपरिणा-
हं ॥ मदनदहनमिव वहति सदाहं ॥ ३ ॥

विशालबाहुः ॥ प्रांशुप्रचंडद्युतिर्विंदुगौरे देशरागः ॥ कल्लं मल्लमूर्तिरिति ॥ तालश्रेकताली ॥ हे केशव
साकृशतनुगधातवविरहे स्तनविनिहितं हारं मपि भारमिव मनुने ॥ नथेपंरुशभृद्यथाहारवहनसमर्थमपि
नास्तीत्यर्थः ॥ कीदृशं हारं ॥ उच्छृष्टमपि ॥ १ ॥ न केवलं हारवहनासामर्थ्यामपि तु सरसमसृणुं निकृणुं मपि चरन्
पंकं यथास्यात्तथा विषमिव पश्यति ॥ २ ॥ किंचिदाहसहितं निश्वासपवनकामाग्निमिव वहतीत्यनेन त्वेष्टा ॥ सं-
तप्तायानिश्वासोऽपि संतप्त इत्यर्थः ॥ कीदृशं ॥ उपमारहितं दैर्घ्यं यम्युनं ॥ ३ ॥

गी०
४४

नथासानयननलिनंदिशिदिशिविशिपति॥कीदृशं॥जलकणिकाभिःसहितं॥किमिवविच्छिन्नंनलंयस्य
नदिवच्छिन्नंनलंहिकमलसखवंविष्टिन्नंभवतीत्यर्थः॥४॥अपरंच॥चक्षुर्गोचरमपिपल्लवशय्यावहे
र्विकल्योधमोयचतयथापश्यति॥५॥सासायंकथंरात्रिगमयामीतिचिंतयापाणितलेनकपोलंत्यजति॥
तत्रोपमाह॥सायमंचंचलावालशशिनमिवकपोलस्यार्द्धभागदर्शनादालंचंद्रेणोपमाश्रितामत्वात्॥पाणि
नलस्यसंध्यायाःविरहेणपांडुत्वात्कपोलस्यचंद्रेणसाम्यं॥६॥अपिचसाभिलाषंयथेष्टंचयथास्यात्तथा

दिशिदिशिकिरतिसजलकणजालं॥नयननलिनमिवविदालितनालं॥४॥नय-
नविषयमपिकिशलयतल्यं॥कलयतिविहितहुतासविकल्यं॥५॥त्यजतेनपाणित
लेनकपोलं॥वालशशिनमिवशायमलोलं॥६॥हरिरितिहरितिजपतिसकामं॥विर
हदिहितमरणेवनकामं॥७॥श्रीजयदेवभणितमितिगीतं॥सुखयतिकेशवपदमुपनीतं॥
८॥सारोमांचतिशीत्करोतिविपुलंपत्युत्कंपताम्यति॥ध्यायत्युद्भूतमतिप्रमिलतिपत
त्युद्यातिमूर्च्छत्यपि॥९॥

हरितिजपतिकेवलंमरणेयामितिःसागतिरितिजन्मांतरेपिसवल्लभोभूयादितिसकामत्वं॥विरहेणा-
रुहंमरणंयस्याःसेव॥७॥इत्यनोनोक्तप्रकारेणश्रीजयदेवभणितंगीतंकेशवपदमुपनीतंतत्पदयोःसम
र्पितचिन्तनंसुखयतु॥अर्थात्श्रोतुम्॥८॥यदीदृगवस्थानांनैवतदाकिंमज्जमनेनेत्यत आह॥सारोमांच
तिदुति॥हेअश्वनीकुमारवत्चिकीत्सक॥त्वंयदिनाप्रसीदसितदैतावत्यतनुज्वरेऽनत्यज्वरेसावरतनुले

रसप्रयोगात् किंनजीवेदपितुजिवेदेव इति ह्यलोकिः ॥ वास्तवकामज्वरः ॥ वरतनुरितितत्समानान्ना-
नास्तीति तस्यारक्षणं युक्तमिति भावः ॥ ज्वरलक्षणान्याह ॥ सारोमांचति ॥ रोमांचमाश्रयति ॥ उप्तावयती-
त्यर्थः ॥ सीत्करोति ॥ शीदिति शब्दं करोति ॥ विलपति उच्चैः कंपते ग्लानिमाप्नोति ॥ कथं लभ्यते इति त्वांचितय-
ति ॥ उच्चैः भ्रंतिमाप्नोति ॥ अक्षिणी संकोचयति ॥ भूमौ पतति ॥ तत्र लुठति मूर्च्छा माप्नोति ॥ महाज्वरे सहस्रास-
दानं निषिद्धमिति ॥ तत्राह ॥ अन्यथान्यप्रकारेण ॥ हस्तकः हस्तक्रियायाचनाद्यौषधानंतरदानं वैद्यस्य कृतः ॥ १॥

एतावत्यतनुज्वरे वरतनुर्जीवेन्न किं ते रसात्स्ववैद्यप्रतिमप्रसीदसि न चेत्स
कोन्यथा हस्तकः ॥ २॥ सरानुरांदैवतवैद्यद्वयत्वं दंगसंगाभूतमात्रसाध्यां ॥
विमुक्तवाधां कुरुष्वेन राधानुपेन्द्रवज्रादपि दारुणोसि ॥ ३॥ कंदर्पज्वरसंज्वर
तुरतनोराश्चर्यमस्याश्चिरं ॥ चेतश्चंदनचंद्रिका कमलिनी चिंता सुसंताप्यति ॥

दाने षोषधस्य विशेषा प्राप्ते रित्यभिप्रायेः ॥ कामज्वरपक्षे हस्तक्रिया शीतलाद्युपचारः ॥ सखीभिरुप-
कृत्यर्थः ॥ कृते पुनश्चारे तद्वद्विरिति भावः ॥ २॥ तदेव श्लेषोक्तं सरख्यावर्तिवर्गानव्यग्रासाक्षात्कथयति-
स्मरेति ॥ हेदैवतवैद्याभ्यामपि हृद्यनिपुनः ॥ इन्द्रवज्रादप्यधिकमुपेन्द्रवज्रंतदपित्वेव भवेत्तस्मादपि
त्वं दारुणोसि मनोऽयतः इन्द्रक्षिप्रो वज्रो हि स्य मारयति ॥ तं तु विश्लेषेतत्रापि दूरतोऽनः उपाधिकेऽप्र-
धिकदारुणोसीत्यर्थः ॥ कुत एव एवमन्यसे ॥ यतस्त्वदंगसंगाभूतमात्रं साध्यां विमुक्तवाधां कुरुष्वे ॥ अंगमा-
त्रसाधा सर्वाकरणेन का विन्यमेव पर्यवसितमित्यर्थः ॥ श्रीकृष्णेन स्यात्तत्तंगोद्रेकं कथयंती जीवनरक्षणा

गी.
४६

प्रकारमाह ॥ कंदर्पज्वरेण यः संतापसौ नातुरतनोरस्याः श्रीराधया श्वेतश्रंदनादीनां स्मरणेऽपि विर-
कथं संताप्यतीत्याश्रयस्य शरीरीकं बुद्धे परिहृतमित्यर्थः ॥ यद्येवं हि ॥ कथं जीवतीत्याह ॥ त्वरा गमनप्र-
तिष्ठ्य क्षांतिस्तत्र सौरसेनुरागस्तेन त्वामेकमेव प्रियं रहसि स्थिता ध्यायतीक्ष्णापि कथमपि क्षणं जीव-
ति ॥ एकमेव न्यूनगति कंत्वं संचितं ॥ अतस्त्वया शीघ्रं गंतव्यमित्यर्थः ॥ कीदृशं ॥ शीतलतरं नरनादय-
शीतलास्त्रिंशो नलतरस्तस्यानेताम्यतिलव्याने जीवतीत्याश्रयं कतरमित्यभिप्रायः ॥ ४॥ अतिव्याकुलत-
पप्रेह्यमाह हेनाचवनयनयोर्निषेधमात्रेण हाकथं नयने निमिषो निर्मितो येन क्षणं कांतिदर्शनं विरह-

किंतु क्षांतिरसेन शीतलतरं त्वामेकमेव प्रियं ध्यायंती रहसि स्थिता कथमपि क्षीणा
क्षणं प्राणिति ॥ ४॥ क्षणमपि विरहं पुरा नसेहे नयननिमीलनखिन्नया ययाते ॥ प्रसि-
ने कथमसौरसालशाखां चिरविरहेण विलोक्य पुष्पिताग्नं ॥ ५॥ दृष्टिव्याकुलगोकु-
लावनरसादुद्धृत्य गोवर्द्धनं विभ्रदलववल्लभाभिरधिकानंदाश्रितं चुंबितः ॥ ६॥

म्यतादति खिन्नयाया श्रीराधया पुरा तेन वा विरहः क्षणमपि नसेहे ॥ न सोढः ॥ असौ चिरविरहेण मुकुलित-
प्रभागयुक्तां रसालशाखां विलोक्य कथं जीवती दमयाश्रयं निमिषविरहा सह नशीलया श्रिरविरहसहनम-
त्याश्रयं मेवेत्यर्थः ॥ ५॥ अवस्य मेवास्पदो कुलजनरसया वती श्रीगोपेशकुरेयं मम सख्या विरहतापापदमसि
निवारयतीति निश्चित्य श्रीराधासखी श्रीगोवर्द्धनोदरालीलास्मरंती स्वसखी संतनाय चलिते निश्चरन्-

तल्लीलेकाश्रयं श्रीकृष्णवाहं वर्णयन् कविराशिषमासासे ॥ वृष्टिति ॥ श्रीगोपेशसुनोर्वाहुर्भवतां श्रेयांसित
नोतु ॥ कीदृशः ॥ दर्पेणाहंकारेणैवार्थादिंदस्य विजिगीषया गोवर्द्धनाचलमृदुत्यविभूत ॥ तच्च हेतुः ॥ वृष्ट्या व्या
कुलस्य पालने यो रसो वीरसत्तस्यात् ॥ पुनः कीदृशः ॥ गोपांगनाभिः श्रीकृष्णस्य वैदग्ध्यसौंदर्यादिकमुद्दीप्ताधी
कानंदाच्चिरंचुं वितः ॥ तत्रोत्प्रेक्षते तच्चुं वनाल्लग्नललाटस्य सिंदूरेण इंदुजयसूचकमुद्रांकित इव ॥ ६ ॥ अतएव
श्रीरधा वै कल्पश्रवणेन मंदश्रेष्ठारहितो मधुसूदनो यच्च स इत्ययं सर्गः ॥ इति बालबोधन्यांचतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

दर्पेणैव तदर्पिता धरतटी सिंदूरमुद्रांकितो वाहुर्गोपतनोस्तनो तु भवतां श्रेयांसि
कंसद्विषः ॥ ६ ॥ इति श्रीगीतगोविंदे मधुसूदनो नाम चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥ अहमिह
निवसामि हि रक्षा मनुनयमदृचनेन चानयेथाः ॥ इति मधुरिपुणा सखीनियु
क्ता खयमिदमेव पुनर्ज्जादयथा ॥ १ ॥ वरादीरगणरूपकतालं न च ॥ वहति मलयसमी
रे मदनमुदधाय ॥ २ ॥

अथ तदार्तिश्रवणं आकूलोपि स्वापराधचिंतयातिभीतः स्वयमगच्छन्नात्मदुःखनिवेदनपूर्वकानुनयेन तत्को
पशिथिलीकरणाय सखीमेव ये वितवानित्याहः ॥ अहमिति ॥ मधुरिपुणा नियुक्ता सखी सायमेव श्रीरधां पुन
रिदमुवाच ॥ किमुक्तानियुक्ता ॥ अहमिहैव निवसामि ॥ त्वं रधाया हि गत्वा किं करेमि ॥ मदृचनेन तामनुनय ॥ य
दित्वयैव तन्मानमपनेतुं शक्यते मदानयेथाः ॥ इत्युक्ता सह सामंजस्येन मानोतिगा रोभवेदित्यभिप्रायः ॥ १ ॥ २ ॥
गीतस्यास्य वरादीरगः रूपकतालः ॥ यथा ॥ विनोदयंती दयितं सुकेशी मुकं कणानामरक्षालनेन ॥ कणोदधाना

सुपुष्पगुच्छं वरंगनेयं ॥ कथिता वरदीति गगलक्षणं ॥ हे सखितवविरहे वनमाली सीदति त्वत्करकांश्च
तवनमालावलं वने नैव जीवती ते वनमाली शब्दोपन्यासः ॥ ६ ॥ कदा कदा सीदतीत्याह ॥ मदनं सन्निहतं
कृत्वा मलाय समीरे वहति सति ॥ विरहिणां मर्मपीडनाय कुसुमसमूहे च स्फुटति सति समीरस्पर्शो यत्कामपु-
न्यातत्कुसुमवाणे हृदयं विदीर्यते इव सीदतीत्यर्थः ॥ १ ॥ चंद्रे दहति मरणमिवानुकरेति निश्चोद्यो भवति मूर्ध-
नी नियावत् ॥ कामवाणे च पतति अतिविकलतरः सन्विलपतिकुसुमपतने हृदिविध्यत ॥ कामवाणश्च मेणा क्रोश-

स्फुटतिकुसुमनि करे विरहे हृदयदलनाय ॥ १ ॥ सखी सीदति तव विरहे वन-
माली ॥ ६ ॥ दहति शशिरमयूखे मरणमनुकरेति ॥ पतति मदनविशिखे विल-
पतिकरेति ॥ २ ॥ ध्वनितमधुपसमूहे अणमपि रधाति ॥ मनासि वलितविरहे निशि-
रुजमुपयाति ॥ ३ ॥ वसति विपिनविताने त्यजति ललितधाम ॥ लुठति धरणशयने-
बहुविलपति तव नाम ॥ ४ ॥ भणितकविजयदेवे विरहि विलसति तेन ॥ ५ ॥

ति इत्यर्थः ॥ २ ॥ भ्रमरत्वयेश्चायमाने कर्णौ करभ्यां आच्छादयति ॥ अत्युद्रिक्तविरहे मनसि सविनिष्ठायाः स-
खी क्षणेऽधिकपीडामाप्नोति निशायास्त्वया प्रिकालत्वात्तरपास्यालिध्वनिश्रवणात् पीडामनुभवति इत्यर्थः ॥ ३ ॥
रुनिरमपि गहं त्यक्त्वा रणमधो वसतीत्यर्थः ॥ विरहवैकल्यादेकत्र स्थित्यभावाद्दिता वरशब्दोपादानं तथा भूमौ लु-
ठति ॥ बहुयथा स्यात्तथा तव नाम विलपति तव नामधेयादन्यत्र स मुखेन निःसरतीत्यर्थः ॥ ४ ॥ कविजयदेव भणति स-

निहारिविरहविलसितेन सुकृतेन मनसि हरिरुदयतु ॥ हरिविरहविलसितेन हेतुना यदुत्पन्नं सुकृतं तेन गायनं
चरुतां च हरिहरिदतो भवत्वित्यर्थः ॥ कीदृशो मनसि ॥ रमसस्य प्रेमोत्साहस्य विभवो यच्च तस्मिन्नेवं प्राणपरकं
निर्मलनीयं चरस्य निजप्राणनाथस्य विरहवैकल्यश्रवणेन मूर्च्छितायां ससख्यां तस्या अपि वाक्कुलभोजानदविप्रे
दैः समाप्तिः ॥ अथ तन्मूर्च्छाविघटनोपायां तन्मये सखी श्रीकृष्णचरिते मेव पुनर्वर्णयितुमारब्धे निश्रीराधि
काया अभिसारिका वस्यां ॥ सखी वचने नैव वर्णयिष्यन् ॥ तदाह ॥ पूर्वमिति ॥ हे सखि पूर्वयत्नं कुंजे कायस्य सिद्धं

मनसि रमसविभवे हरिरुदयतु सुकृतेन ॥ ५ ॥ पूर्वयत्नसमं त्वयारतपतेन सादिनाः
सिद्धयस्तस्मिन्नेव निकुंजमनाथमहातीर्थे पुनर्माधवः ॥ ध्यायंस्त्वामनिशं जपन्नपि
तवैवालापिमंत्राक्षरं ॥ भूयस्त्वत्कुचकुंभनिर्भरपरिंभामृतं वांछति ॥ ३ ॥ गुर्जरी
गैकतालीतालौ ॥ रतिसुखसारेण तमभिसारे ॥ मदनमनोहरवेशं ॥ न कुरु नितं विनिग
मनविलंबनमनुसरतं हृदयेशं ॥ १ ॥

आश्लेषादिफलस्वया सहप्राप्तास्तस्मिन्नेव निकुंजएव मनाथकेलि सिद्धये ॥ तस्मिन् पुनर्माधवस्त्वत्कुचकुंभ
निर्भरपरिंभामृतं भूयः प्रचुरं वांछति ॥ सांक्षानंदसदो हजनकलेन कुचकुंभपरिंभस्यामृतत्वं न त्वेन दधति दुर्लभं ती
र्थगमनमात्रेण च देवताशोधनं विना कथं सेत्स्यति तत्राह ॥ निरंतरं त्वामेव ध्यायन् त्वमेव देवेतेत्यभिप्रायः ॥ मंत्रज
पमंत्ररेणो हृदयतापिना विहृत्प्रत्यक्षीभवतीति ॥ निरंतरं तवैवालापमंत्राक्षरं जपन् तवैवालापमंत्राक्षरमिति सिद्धं मंत्रत्वं
महातीर्थदत्तं कुरुति सिद्धिप्रदं वक्ष्यति ॥ ३ ॥ अनंतरं चिरंतनशो न किंचिदुक्तं सितायां तस्यां अन्यत्सुकृतया त्वदर्थं

निरीक्षकः स आस्तेततस्तदभिशरणं युक्तमित्यभिसारय प्रार्थयते ॥ रतिसुखेत्यादिना ॥ अभिसारलक्षणां यथा
 याभिसारयते कांतं स्वयं वाभिसरत्यपि ॥ साज्योत्तरीतामसीयानयोग्यवेशाभिसारिकेति ॥ अस्यापि गुर्जरी गणक
 तालीतालौ ॥ यमुनातीरे वने वनमाली वसति ॥ कीदृशे मंदः समीरे यत्र तस्मिन् ॥ अनेन सुखदत्तं ॥ निविडत्वा निर्ज
 नत्वं वोक्तं ॥ वनेतद्गमनसहजमेव स्यादत आह ॥ अभिसारे गतं प्राप्तमभिसृतमित्यर्थः ॥ कीदृशे ॥ रतिसुखस्य फल
 रूपे ॥ कदाचिन्कार्योत्तरार्थगतस्यात् ॥ मरनेन त्वनिलनाभिलाषेन मनोहरेव शोयस्यतं ॥ अतो हे निनं विनगमन
 विलंबनं न कुरु ॥ तर्हि किं करोमि ॥ तमनुसर ॥ कीदृशं ॥ हृदये शं ॥ त्वत्प्राणनाथं ॥ अततद्विरहः ॥ खितस्थानुस

धीरसमीरे यमुनातीरे वसति वने वनमाली ॥ ३० ॥ नाम समेतं कृतसंकेतं वाद्य
 ते मृदुवेणुं ॥ बहुमनुते ननु ते तनुसंगतपवनचलितमपि रेणुं ॥ ३१ ॥ पतति पत्रे
 विचलितपत्रे शंकितं भवदुपयानं ॥ रचयति शयनं सच कितनयनं पश्यति तव
 पंधानम् ॥ ३२ ॥

रणे प्रसन्ननिनं वाया सहजविलंबे नगमनायास्तव विलंबेन युक्त इत्यर्थः ॥ ३० ॥ कदाचिद्व्यागनां कामुकोभिः स्त
 स्यादत आह ॥ कृतसंकेतोपवतं वेणुं तव नाम समेतं मृदुचयथा स्यात्तथा वारयते ॥ धूर्तः कदाचित्प्रातरणायेवं करो
 ति ॥ तत्राह ॥ तव तनुसंगतपवने वयुक्तं रेणुं बहुमनुतेष्वन्योऽयं रेणुयस्तस्याः शरीरस्य उवायोः स्पर्शमुखमन्वभूत
 मेदृशमपि भाग्यं नास्तीति बहुमानार्थः ॥ ३१ ॥ तदेकपर एव स इत्याह ॥ पश्चिणि पतति सति वृक्षाद्गुमावित्यर्थान्न ज्ञेयं
 पत्रे चलिते संकेतं भवत्या उपगमनं यत्र तद्यथा स्यात्तथा शय्यां निर्भिमीति ॥ तथा सच कितनयनं यथा स्यात्तथा तव पं

नी०

५२

पानं पश्यति॥ अवागत्य केन यथा गतेति पृथोवलोकनमित्यर्थः॥ ३॥ अतो हे सखि मंजीरं त्याज्यं चलोऽधीरं न तो सु-
खं रंशं॥ तथा के लो सुचंचलं अतो श्रीष्टं विरोधित्वादिपुमिव कीदृशं कुंजं तिमिरपुंजेन सह वर्तमानं॥ गौरं ग्या-
भमकथं गमनं स्यादिति तापस्याभिसारो कोचितवेषमाह॥ नीलप्रच्छरपटं पिधेहि॥ ४॥ तत्र गमने किं स्यादत आह-
हे गौरं गिविरेति रतौ सुगरेरुसिराजिष्यामिव वर्तमानसामीप्ये लट्॥ कीदृशे॥ उपहितोऽर्पितो गेत्रो यत्र तस्मिन्॥ न-
यासकृतस्य फलरूपे॥ काश्चिन्केव॥ चंचलावकयं किर्यत्र तस्मिन्॥ घने विशुद्धि॥ उरसो घनेन हारस्य वलाक-

मुखरमधीरं त्यज मंजीरं रिपुमिव के लिसुलोलं॥ चलि सखि कुंजं सति मिरपुंजं शी-
लय नीलनिचोलं॥ ४॥ उरसि सुगरेरुपहित हारे घन इव तरल वलाके॥ तडदिव पीते रक्ति-
विपरीते राजसि सुकृत विपाके॥ ५॥ विगलित वसनं परिहृत रसनं घटय जघनमपि धानं ई-
किशलय शयने पंकजनयने निधि मिव हर्ष निधानं ई॥ हरि अभिमानी राजनि रानी मिय-
मपि याति विरमं॥ कुरु मम वचनं सत्वरस्वनं पूर्य मधुरिषु कामं॥ ७॥

यागो योस्तु डिता साम्यं॥ ५॥ तत्प्रकारमाह॥ हे पंकजनयने किशलय शयने जघनं घटय॥ कीदृशं॥ श्रीरुसो-
नहेतुना विगलितं वसनं यस्मात्तत्तत्तेनैव दूरीकृता वसना यस्मात्॥ अत एवापि धानमावरण रहितं॥ तत्र अत-
स्येव हर्ष निधानं॥ किमिव॥ गतावरणस्य निधेर्दर्शने न निःस्वस्य हर्षो जायत एवेत्यर्थः॥ ६॥ किंचिद्विरति स-
येन त्वां मानयितुं शीलं यस्यासद्वैक पर इत्यर्थः॥ अभिमानी तत्राभिसारं कामप्यादयति॥ इयं प्रत्याक्षितो दृश्य-
माना रजनी रानी मेवावसानं यातीति भयं दर्शयति भाषयति नस्मानमम वचनं मस्वरचना परपाटीयचन चया

स्य तत्र कुहकितदिह ॥ नपुरिषोसंतोऽयं पूरय ॥ १० ॥ कृतहरिसेवे श्रीजयदेवे परमरणीयं भस्मितसति ॥
 भोसाधवः प्रमुदित हरं पयासा तपा हरिं नमत ॥ कीदृशं ॥ अतिसदयं ॥ अतः सुकृतेन शोभनचरितेन कमनीयं
 वै वैरनीयं ॥ ११ ॥ अथातिशीघ्रमपि सारयितुं सत्युत्कंठितप्रियदुःखे मेव वर्णयति ॥ विकरतीति ॥ हे कान्ते तव प्रियः म
 हतल्लातः सत्त्वर्तते ॥ कान्तत्वमेवाह ॥ नागैव साप्रियेति कृत्वा पुनरावांश्वासान् ॥ विरोधोऽर्थे विरक्तिरित्यननीत्यर्थः ॥ अथ
 तापिषातीति कृत्वा गोदिरपि पुनरीतने ॥ कश्चिद्विरक्तपथासत्यतिष्ठतीति मुहुः कुंजं प्रविश्य त्वामपश्यन्
 श्रीजयदेवे कृतहरिसेवे भस्मितपरमरणीयं ॥ प्रमुदित हर्यं हरिमतिसदयं न मनसकृतक
 मनीयं ॥ १२ ॥ विकिरतिमुहुः श्वातानासाः पुरोमुहुरीक्ष्यते प्रविशतिमुहुः कुंजं गुंजन्मुहुर्वदुना
 म्यति ॥ रचयतिमुहुः श्वां पृष्ठाकुलं मुहुरीक्ष्यते परनकदनल्लातः कान्ते प्रियस्तवर्तते ॥ १३ ॥
 न्यदाप्येस ह्यसुमग्नमधुना तानां पुरातंगनो गोविंदस्य मनोरये तव समे प्रातं नमः सांस्तुतां ॥ को
 कानां कुहसात्त्वनेन मदशोरीषानदभ्यर्थनान्मुग्धे विफलं विलंबवमदोऽप्योधिष्ठारैः ॥ १४ ॥

कथं नागनेति मुहुः कथं कुर्वन्गलापयति मापेरयत्तु नगेव सासं प्रत्येकादपि पातोति मुहुः श्वां रचयति
 नचिन्नजिज्ञासा चेकराचिदेतानि न यतिरुक्तं निपण्याकुलं यथापातया मुहुर्वीक्षते ॥ १५ ॥ अतः संयत्येव गमनं सां
 मतमिति ॥ गमनं समयान्कल्पमाह ॥ त्वरिति ॥ तव वक्तव्या सहाधुता नृस्यैः समग्रमलंगन गोविंदस्य मनोरयेन च स
 तमेव कारे निविडितं पतितकवलंतमो नैवेदं प्रातंगोविंदस्य मनोरयेन च स ॥ वक्तव्या कानां ह
 ॥ अतः ननु त्वामप्यर्थनावदी वोजाततस्मान् ॥ हे मुग्धे विलंबं न विफलं यततोऽप्योऽभिस्तरे ॥ १६ ॥ विपत्तयः

कंठितश्चिरमभ्यर्धेन परासवीनया पिवंशादिव्याजेन गमन विलंबमिति नोद्यं ॥ ४॥ अथोक्तं दावदं नार्थं गोविंदस्य
मनोरथमेव विदुष्याह ॥ आश्लेषादिति ॥ यथा नखिंस्तस्य सिपदं पत्योरावयोर्बीडाया कथं सह महसैवं कर्तुं मारुदमिने
वंभूतया लज्जायामिश्रितोरसः शृंगाररूपः कोन कोना भूदपि सर्व एनाभूतश्चादृष्टास्ति तमस्यपि किं भवेत् ॥ एतेनाभिसं
श्रीगाधिका प्रोत्साहनमुक्तं कीदृशोः ॥ अन्यार्थं सख्युक्त्या न्योन्योगमन समयं प्रतीक्ष्य न दलंतरं विस्मृततरोचितं कर-
णीयतया न वस्थितचित्तं प्रस्थितयोः पुनः कीदृशोः भ्रमाद्भ्रमं विधाय वर्त्मनि मिनयोस्तर्हि ॥ कथं बीडा विमिश्र

आश्लेषादनुचुंवनादनुनखोल्लेखादनुखांतजपोहो धादनुसंभ्रमादनु रतां रंभादनु प्रीतयोः ॥
अन्यार्थं गतपोर्भ्रमान्मिलतयोः संभाषणैर्जीनतो रं पत्योरिह कोन कोन तमसि बीडा विमिश्र
सः ॥ ५॥ समयचकिंतं विना संतां दृशोति मरे पथि प्रतितरुमुहुः स्थित्वा मंदं सरानि विनन्वती ॥
कथमपिरहः प्राप्ता मंगै रंगतरंगमिः सुमुखिसुभगः सत्वां पश्यन्नुपैतु कृतार्थतां ॥ ६॥ ७॥

नारस्य संभाषणैर्जीनतोः ॥ ततः प्रथममाश्लेषात्तदनुचुंवना नंदनुनखोल्लेखात्तदनुकामस्य प्रकाशनात्तदनुसं-
भ्रमान्दनु रतां रंभादनु प्रीतयोः तस्मादिदृशोक्तं कंठितेन स्मिन् तव गमन विलंबेन युक्त इत्यभिप्रायः ॥ पूर्वोक्तभूतस्य
त्योममासौ मनोरथः ॥ ५॥ अथैतच्छृण्वण्यग्रतया गमनायो धतामालक्ष्य गमन प्रकारमाह ॥ हे सुमुखि भाग्यवानसमी-
रुष्यतां पश्यन् कृतार्थो भवतु ॥ कीदृशो समयचकिंतं यथास्यात्तथा पथिति मरे नेवे विन्यस्यंती केन चित्कुत्र चिति-
दितादृशेहमिति नेत्रस्य समयचचितत्वं ॥ तथा प्रतितरुनरै इत्यर्थः ॥ स्थित्वा मंदं पश्यन् विनन्वती रै र्वत्पाच्छीघ्रगमना-
नयायदयो मंदं विन्यासत्वं ॥ अतः कथमपिरहः प्राप्ता ॥ अनः अनंगतरंगै र्मिरंगै रूपत्वा क्षितां ॥ उक्तं न्यानंगतरंगित्वमंगनो-
द

गी०

५४

अथ विरहवर्णनयाकुलः कवि जयो निर्णो मिलनसरणजात हर्ष आशिषमात नोति ॥ एधेति ॥ देवकी श्री
यशोदा तस्यानंदनत्वा विरमवतु ॥ हेनास्मीनंदभार्याया यशोदा देवकी नितं वेपुणो प्रसिद्धे तदेव दृढयति श्री
गंधायामनोहरसुखकमलस्य मधुपः ॥ यतश्चैलोक्यमौलि स्थल्या श्रीवृंदावनस्थालंकारययोग्यं नीलरत्नं ॥ य
तएवं ब्रजसुंदरीजनस्य मनसोषायस्जनीमुखं किंच कंसस्य ध्वंसनाय धूमकेतुः यतोऽवने भारवना रंयांतकः
॥ ततश्चासहितः पुंडरीकाक्षो यत्र सदृति सर्गेयं ॥ इति बालबोधन्यां पंचमसर्गः ॥ ५५ ॥ एवं ध्रियतमदैकस्य श्रवणे

गंधामुग्धमुखारविंदमधुपश्चैलोक्यमौली स्थलीने पस्थोचित नीलरत्नमवनीया एव
तारंतकः ॥ स्वच्छंदं ब्रजसुंदरीजनमनसोषायोषधौषधिरं कंसध्वंसनधूमकेतु रवतुं तादे
वकीनंदनः ॥ ५७ ॥ इति श्रीगीतगोविंदे महाकाव्ये श्रीभिसरिकावर्णने सांकाक्ष्यपुंडरीका
क्षोनामपंचमसर्गः ॥ ५८ ॥ अथ तांगंतं मशक्तां विरमनुरत्नां लताग्रहे दृष्ट्वा ॥ ताचरितं
गोविंदेमनसि जमंदे सखीप्राह ॥ ५९ ॥

नरशमीदृशो मुखो मिव ता मालस्योऽव्यक्ता सखी पुनरागत्य रुक्षं प्राहेति ॥ तस्यावासकसज्जावस्थां वर्णय
न्नाह ॥ अथेति ॥ अथानंतरं तां लताग्रहे दृष्ट्वा तच्चरितं गोविंदे सखीप्राह ॥ कीदृशीं विरमनुरत्नां यथेवं तर्हि क
थं नागच्छति गंतुं न शक्तां तर्हि रुक्षकथं नागतः मनसि जेन प्रियार्तिश्रवणजमनोदः खेन मंदे निरुत्साही कृतो
स्ववासकवसातकांते समेप्यति निजं वृषः सजीरुरेति गेहं च यासावासकसज्जिकेति वासरुसज्जावस्थायो ॥ ५९ ॥
गीतस्यास्य गौडकिरीगः ॥ यथा ॥ रतो नृकांतवराप्रतीक्षया मंपादय पेमदुषुष्यनल्पं ॥ इतस्तनः प्रेरति दृष्टि

110

22

तीत्यामातनुर्गौडकिरीपतिष्टारूपकनालः॥हेनाथहेहरेवासगृहेराधासीदति॥त्वय्यानुरक्ततयासंतापरा
वानुभूतस्तयेतिनाथशब्दःत्वयानस्यालज्जाधैर्यादिकहरणाद्दृशिद्योपिनिर्देष्टःसखीसंतापस्मरणोर्षीयाना
थहरेदत्येकपदसंबोधनमपि॥ध्रु॥तत्प्रकारमाह॥दिशिदिशि सा सर्वासु दिक्षु यातंतिरहःस्थानानितेभवंतिवे
नपश्यति॥त्वन्मयंजगतभूतस्यास्त्वंमनसापितांनस्परसीति॥संतापकत्वमेवेत्यर्थः॥कीदृशंतस्याअधरस्यमधुर
मधुनिपिवंतं॥त्वदधरेतिपाठे॥त्वच्छब्देन्यार्थः॥अन्याधरमधुपिवंतमित्यर्थः॥अनेनाभिलोभोर्षीत्यादिकतया

गौडकिरीरागः॥ पश्यतिदिशिदिशिहरहसिभवंतंतदधरमधूनिपिवंतं॥१॥ नाथहरेसीर
तिशधावासगृहे॥ २॥ त्वदभिषरणरभसेनवलंती॥ पततिपदानिकियंतिचलंती॥३॥ वि
हितिदिशरविशकिशलयवलया॥ जीवतिपरमिहतवरतिकलया॥४॥ मुहुरवलोकित
मंडनलीला॥ मधुरिषुरदमितिभावनशीला॥५॥ त्वरितमुपैतिनयमपिसारं॥ हरिरिति
वदतिसखीमनुवारं॥६॥

नथैवार्थः॥१॥यद्येतादृशीनक्तयं नागच्छतीत्याह॥त्वदभिसारेत्साहेनवलंतीयाधियमाणाकिंयतिपरुनिचलं
तिपततिआगतुमसमर्थेत्यर्थः॥२॥यद्येवंतर्हिकथंजीवतीत्याह॥साकेवलंनवति कलयात्कर्तुंकरमणावेशेन
जीवतिअतएवत्वत्संतापभीत्याकृतामृणालानां पल्लवानांचकंकणाययासा॥३॥जीवनेहेत्वंतरमाह॥मुहुवारंमवि-
लोकितामंडनेनसुखिनवरहगुंजदिभिःकृतत्वत्सादृशवेशांवेशेनतवानुवृत्तिययासा॥अतएवाहंमधुरिपुरिति
भावनपरत्वन्मयात्मकस्फूर्त्येत्यर्थःधियस्यानुवृत्तिर्लोलेतिनाट्यलोचनं॥४॥पुनःस्फूर्त्यपगमेत्वत्तत्रात्मनंष्ट-

गी०
२६

यत्कृमत्वादुग्मभिसारं हरिं कथनोपैत्यनुवारं वारं सखीं भाषवदति ॥ १॥ पुनश्चात्यावेशेन त्वयि स्फुरन्निमति श्री
कृष्णं आगत इति कृत्वा मेघतुल्यं पञ्च एमं धकारं श्लिष्यति चुंवति च ॥ २॥ पुनस्तदपममेतद्वयि विलं विनीतिं विग
लितलज्जा सति विलपति रोदति च ॥ कीदृशी ॥ वामकसज्जावस्थायां प्राप्ता ॥ ३॥ श्रीजयदेवकवेरिदमुदितं ॥ रसि
रसभावेतांतः करणमतिशयेन मुदितं कणेन ॥ अनेन शृंगारविशिष्टभक्तेवेदमाखादिनीयमित्यर्थः ॥ ४॥ सखर
स्वार्तिस्मरणो नाति व्याकुला सेर्यमिव पुनराह ॥ विपुलेति हे धूर्त राधा वंचनचातुरी शुभगं मन्यं ॥ कंठागतं प्राणं

श्लिष्यति चुंवति जलधरकल्पं ॥ हरिरुपगत इति तिमिरमनलं ॥ ६॥ भवति विलं विनी
विगलितलज्जा ॥ विलपति रोदति वासकसज्जा ॥ ७॥ श्रीजयदेवकवेरिदमुदितं ॥ रसिक
जनंतनुनामिति मुदितं ॥ ८॥ विपुलपुलकपालिः स्फीतशीत्कारमंतर्जनितजडेमिका
कुव्याकुलं व्याहरंती ॥ तव कितव विधाया मंदकंदर्पचिंतारसजलयनिमग्ना ध्यान
लग्ना मृगाक्षी ॥ ९॥

तां वृत्तमानाप्यनिश्रितो सिद्धि ॥ धूर्ततया संवोधनं ॥ अनलं कंदर्पचिंतारसजलयनिमग्ना ध्यान
तवरससमुद्रेमग्नावभुव ॥ चेतसमुद्रमग्नालंबनं विना कथंतीवति ॥ ध्यानलग्ना तवेत्यर्थः तत्तेवं यस्मिन्मग्नेय
याकाशाय वलंबते ॥ तथेयमप्युपायांतराभावात् ॥ ध्यानलग्ने इत्यर्थः ॥ ध्यानप्राप्तसंगमविकारमाह ॥ विपुलारे
मां च पार्तिर्यस्याः सा ॥ तथा स्फीतशीत्कारं यथा स्यान्नथा व्याहरंती ॥ अभ्यंतरे जनेनोयो सो जटिमाजा डंते ॥ न जा
नायाकाकुलतया व्याकुलमित्यपि क्रियाविशेषणं ॥ जलधिमनि स्यापंतर्जनात्पुलकः ॥ शीत्कारे व्याकुलोक्तिः

गी२
५७

भवतीत्यर्थः ॥ ४८ ॥ पुनरतिशीघ्रगमनाय तस्यावासकसज्जाचेष्टितमाह ॥ अंगेष्टेति श्रीकृष्णो मामेवंपश्यन्मदमना
भविष्यतीत्यंगेष्वभरणं बहुशः करोति नागत इति त्यजति ॥ पुनः करोतीत्यनेनाकल्पः ॥ पत्रेपि पक्षादिना
संचारणसति ॥ प्राप्तामागतं त्वां परिशंकिते ॥ अनेन विकल्पः आगत्य श्रीकृष्णोऽवशपश्यति ॥ इति शय्यादि
तनुते ॥ अनेन तत्पररचना चिरंध्यायति ॥ तव संगमरसस्मरति ॥ अनेन संकल्पलीलाशतं ॥ इत्यनेन प्रका
रेणाकल्पविकल्पतत्पररचनाशंकल्पलीलाशतव्याशक्तापिवरतनुरेषा त्वया विना निशाननेष्यति ॥ १९ ॥

अंगेष्वभरणं करोतु बहुशः पत्रेपि संचारिणी प्राप्तां त्वां परिशंकने वितनुते शय्यां
चिरंध्यायति ॥ इत्याकल्पविकल्पतत्पररचनासंकल्पलीलाशतं व्याशक्तापिवना त
यावरतनुर्नैषानि शानेप्यति ॥ १९ ॥ किं विश्राम्यसि कृष्णभोगि भवने भांडीरभूमिरुहि
भ्रीतर्यासिनदृष्टिगोचरमितः सानंदनं दास्यं ॥ राधायावचनं तदध्वगमुखानंदं तिके
गोपनो गोविंदस्य जयंति सायमतिथिर्यशस्य गर्भगिरः १९

अथ कविः पुनरेतद् एनव्याकुलोस्तस्याभिसारात् पूर्वचरितं कथयन्नाह ॥ किमिति गोविंदस्य गिरो जयति
श्रीराधिकायामनोरथे पूरयिष्यतीत्यर्थः ॥ कीदृशस्य श्रीनंदस्य समिपे पाथिकस्य मुखानंदं ॥ श्रीराधाकास्तद्वचनं गोप
नो गोपयतः ॥ किंतु हचनं ॥ हे धातुः पाथिकभांडीरनाम नरुतले किं विश्राम्यसि ॥ विश्रामं माकृथा इत्यर्थः ॥ कथं कृ
ष्णभोगिनः काचसर्पशयनस्थाने पक्षे ॥ संभोगश्रीलस्य कृष्णस्य गतहिंदुरानीं कृपापिनंदं दास्यं रं हं किं नयामि
कीदृशं ॥ आनंदेन सह वर्तमानं ॥ कनिदरे ॥ इतः स्थानात् दृष्टिगोचरं इति नोदयते इत्यर्थः ॥ कीदृशो मिरः सायंकाले

ः स्यात्

गी.
५८

अतिथेस्तथैव प्राशस्यं प्रशंसादिरूपं नरेव गर्भो मिप्रायो या संता ॥ ११ ॥ अतएव घृष्टः प्रगल्भो वैकुण्ठो यवसद
तिसर्गः ॥ इति बालबोधन्याषष्टः सर्गः ॥ ६ ॥ पुनरुत्कंठिता चरितं वर्ण इत्यनप्रीकृष्यस्य नागमनकारणमाह ॥
अत्रेति ॥ अस्मिन् नवसरे श्रीकृष्मातिथिसेवावसरे दंडः किरणसमूहैर्दृष्टवान्तरमदीपयत् ॥ कीदृशः ॥ दिक्पूर
णैस्तसंदरीतस्यावरने चंदनविंदुः पुनः कीदृशः प्रकटीभूता कलंकस्य श्रीशोभायस्मिन् ॥ अनेन चंद्रस्य पू
र्णप्रायनोक्ता तत्रोत्प्रेक्ष्यते ॥ कुलधनां कुलस्य वर्त्मविरोधेन संजातं यत्पातकं पातकाज्ज्ञानो रोगविशेषो यस्य

इति श्रीगीतगोविंदे महाकाव्ये वासकसज्जावर्णेने धृष्टवैकुण्ठेनाम षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥ अ
त्रांतरे च कुलटाकुलवर्त्मपातसंज्ञानपातकद्वयस्फटलांछनश्री ॥ दृष्टवान्तरमदीपय
दं शुजालैर्दिवस्तुंदरीवदनचंदनविंदुरिंदुः ॥ १ ॥ षण्णतिशयधरविंवेदितविलंबे च माध
वे विधुरः ॥ विरचितिविविधविलापं सापरितापंचकारे चै ॥ शमास्वरागयतितालाभ्यां ॥

कथितसमये पिरहिरहहनयौवनं ॥ २ ॥

स इव ॥ यः खलु पातकी भवति स रोगविशेषचिन्हो भवतीत्यर्थः ॥ १ ॥ तामेमावस्थामाह प्रशस्तो न्यादिना सारचैः
कृतो नाप्रकारे विलापो विविधिशंकारूपेण तद्यथा स्यात्तथापरितापंचकारेत्यर्थः ॥ कीदृक्कदरेत्यत आह ॥
षण्णतिशयधरविंवे षण्णति सविमाधवे च विहितविलंबे सति विधुरव्याकुला ॥ २ ॥ परितापमेवाह ॥ कथितो न्यादिना
अस्यापि मालवरागयतितालौ देइति स्वगतसंबंधनं ॥ इह समये कंसराज्यामि ॥ सखीं शरणं याहि ॥ सखीजनस
प्रवा सो वचनेन कृष्णोऽस्माभिरानीत एवेत्यनेन वंचिता स्वाभिष्टुतौ प्रतारिता ॥ ३ ॥ तर्हि समयं प्रतीक्षता ॥ या

गी०
५६

वत्सयं मातहरीः॥ सखीपातरणवचनं व्यनक्ति॥ कथितसमये सखिद्वारा कथिता गमनप्रसंगे च द्रष्टुं हेका-
लेयस्मादहहखेदे हरिर्मम मनो हरे मनो हतेत्यर्थः॥ वनमपि नययौ कुतोऽत्रागमिष्यतीत्यर्थः॥ न स्नानमे-
दं यौवनं रूपमपि विफलं व्यर्थं॥ प्रियेषु सौभाग्यं फलं हि यौवनमित्यभिप्रायः॥ १॥ न केवलमद्यपि प्रथम-
तो येनाभिरेवापादितो यमनर्थ इत्याह॥ यस्याननिरंतरं संगमाय यत्रौवनमपि सेवितं तेन श्रीकृष्णे न हेतुशाममे-
दं हृदयं कामवाणेन विद्धिमहो कष्टमित्यर्थः॥ २॥ किंचेतस्ततो भ्रष्टाः सीत्यत आह॥ अतो मम परममेव वरं मेरु-
मिह

मम विफलमिदममलरूपमपि यौवनं॥ १॥ यामिहे केशराणां सखीजनवचनवंचि-
ता॥ २॥ पदनुगमनाय निशि गहनमपि शीलतं॥ तेन मम हृदयमिदमसमश्रकीलि-
तं॥ ३॥ मम मरणमेव वरमिति वितथ केतना॥ किमिह विषहामि विरहानलमचेतना॥
॥ ३॥ मामहह विधुरयति मधुरमधुयामिनी॥ कापि हरि मनुभवति कृतसुकृत-
कामिनी॥ ४॥ १॥

न त्वहेतुः॥ अतिविनयं व्यर्थं केतनं देहं यस्याः सा अचेतना॥ अज्ञाहं विरहानलमिह बने किमर्थं विवहा-
मिधैर्यणात्मानं कर्तव्यमिति अरण्ये रुदितवत्॥ कश्चिन् ज्ञानोपि नास्तीत्यर्थः॥ ३॥ न केवलमत्र नागतरनि च वल-
चित्तोयं कामप्यनामभिस्तु इत्याह कापि कृतसुकृतका॥ मनीह रिमनु भविनेन सह॥ केलिमुखमित्यर्थः॥ गा-
नुपलसुखस्वावसंतनिशा अहह खेदे विकल्पति॥ यानि शादूरथमपि प्रियं संगमयति॥ सुकृता भावान् सैव मं वि-
धुरयति इत्यर्थः॥ कथं सानुभवति कृतं सुकृतं यथा साममना दकृतकृतं नास्तीत्यर्थः॥ विधुरे विकलो चेति विषयः॥

गी०
६०

अनोद्याप्य अहह खेदेन करिकल्पित वलयादिमणिभूषणमद्यापि निर्लेद्धाधारयामि ॥ तत्र कथं तिसृणां
ताहरिविरह एव वान्निस्तथा धारणेन वहनिदूषणानियर होष्मणा तरोष्ठ्या तस्वीणा ॥ पिदावलो हि वेष य
त्यर्थः ॥ ५ ॥ किंवक्तव्यमन्य भूषणानां तत्प्रीत्यै हरिधृतापि पुष्पमालापिकामवाणविलासेन मां हंति न हित
द्वयां सहस्व ॥ कुसुमतः सुकुमारतनुर्यस्यास्नातत्सहनसामर्थ्यमपि नास्तीत्यर्थः ॥ कीदृश्या ॥ इति विषय
स्वभावो यस्यास्तथा अन्यो हि वाणः संतुक्तत्वाच्च ययनिकामवाणस्वविध्यन्नंतर्मिन्नतीति विषयशीलत्व ॥ ६ ॥

अहह कल्यामिव लयादिमणिभूषणं ॥ हरिदिरहह न वहनेन वदुदूषणं ॥ ५ ॥ कु
सुमसुकुमारतनुमतनुशरलीलया ॥ स्वगपि हरिहंति मामतिविषयशीलया ॥ ६ ॥
अहमिह निवसामि न विगणितवनवेनसा ॥ स्मरति मधुसूदनो मामपिनचेनसा ॥ ७ ॥
हरिचरणशरणजयदेवकविभारती ॥ वसतु हरिद्विषुवतिरिव कोमलकलावती ॥ ८ ॥
तत्किं कामपि कामिनीमभिसृतः किं वा कलाकेलिभिर्वदो वंधुभिरंधकारिणि वनाभ्य
र्णेकमुद्राम्यति ॥

मम मूर्खतैवावशिष्टेत्याह ॥ भीतिमविगणयात्राभयं करवनेतत्समागमाकांक्षया हंतिष्ठामि ॥ मधुसूदनो रसि
रसो हृदो मां चेतसापिनस्मरति ॥ कीदृशं ॥ न वगणितवनं वेतसश्च ययासा ॥ ७ ॥ हरिचरणौ शरणौ तस्य जयदेवक
वेभारती हरिद्वसतु भक्तानामित्यर्थात् ॥ कस्मिन्कवे ॥ यूनां हरिद्विषुवतिरिव कीदृशी ॥ कोमलामाधुर्यगुणाय
क्तापक्षे मृदंगी कलावती कवित्वशालिनी पक्षे रतिकलायुक्ता ॥ ८ ॥ पूर्वोक्तं विकल्पे विवृणोति ॥ तत्किमिति

संकेतकृतमनोहरेवानीरलताकुंजेपियन्नागतस्तस्मात्कांतोपिनागतस्तस्मात्कामपिअभिनवधेमानुबंधवंधुरांका
मिनीमभिभ्रुतस्तरभिसारेगतः॥मयेवदृढानुगगोसौकथमन्यामभिसरिष्यतीतिविचिंत्यवितर्कितरमाह॥किं
वामित्रैकीडाकोशलैर्वदः॥कृताभिसारसमयेस्मिन्तदपिनसंभवतीविचिंत्यवितर्कितरमाह॥मामभिसरन्तंयका
रिणिवनसमीपेकिमुद्राम्यतिपंथानमविदित्वेत्यर्थः॥चतुरशिरोमणोसहस्रनुशेनुभूतस्थलभ्रमःकथंस्यात्
इतिविचिंत्यवितर्कितरमाह॥कांतंमदृष्ट्वेषदुःखेनोपतप्तमनोयस्यासःपथिमपिप्रस्थातुमसमर्थमेवनाग-

कांतःकांतमनागपिपथि-प्रस्थातुमेवाक्षमःसंकेतकृतमंजुबंधुललताकुंजे
पियन्नागतः॥८॥अथागतांमाधवमंतरेणसखीमियंनीक्ष्यविषादमूकां॥विशंक
मानारमितंकयामिजनार्दनंदृष्टवदेतदाहा॥९॥वसंतएगेयतितालाभ्यां॥स्मरसम
येचितविरचितवेशा॥गलितकुसुमदरविलुलितकेशा॥१॥कापिमधुरिपुणा॥०

नः॥३॥चंद्रोयेनश्रीकृष्णागमवतिबंधेसतितंविधेसतितंविनागतसखीदर्शनोदितानस्यविषलब्धा॥वस्था
वर्णसितुंवितर्कितरमाह॥अथेति॥अथध्यानंतरंमाधवंविनागतांसखींवीक्ष्यश्रीयथाएतद्वक्ष्यमाणमाह॥
कीदृशीं॥दृष्ट्वातिशयेनवक्तुमसमर्था॥अकृतकार्यत्वादित्यर्थः॥कीदृशी॥जनार्दनंकयापिकतृभूतयापिर
मितंदृष्टिवद्विशंकमानाविषलब्धालक्षणांयथा॥अहरहरनुगगाहूतिकांघेष्यपूर्वसख्यसमुपयानिकापि
संकेतकंया॥नमिलतिखलुगणावल्लभोदैवयोगाद्वदतिहिभरतज्ञानायिकांविप्रव्यामिति॥४॥अस्यवसं
नरागयतितालोहेसखिकापियुयतिःमधुरिपुरतासहविलसति॥तत्रहेतुः॥मत्तोपेधकागुणायस्याःमामत

गी०
६२

एकेनमागतं गुणैः एकैव विलसतीति गुणाधिकान्तकनकरमणंच ध्वनितं ॥ ध्रु ॥ गुणान्नाह ॥ खरेत्यपि
ना ॥ कामसंग्रामस्य बाहुसुहोस्योचितेति विरचितो वेषो ययासा ॥ विलासानुभावानाह ॥ रणावेशेन गतिजानि
कुसुमानयले रविलुलिता केशायस्याः सा ॥ अनेनालीलाविशेषः सूचितः ॥ १ ॥ तद्विलासविशेषमेव मनकि
होरित्यारिभिः हरेपरिभ्रमेन वलितो रोमांचारिविकारे यस्याः सा ॥ नतश्च कुचैश्च शयोरुपरि नरलितो दृश्य
स्यासा ॥ २ ॥ तथा च तत्संभ्रमाशिरोधूनेन विचलज्जिलकैर्ललितः सुंदरश्चाननचंद्रो यस्याः सा ॥ नतश्च श्रीकृष्ण

विलसदियुवतिरधिकगुणा ॥ ध्रु ॥ हरिपरिमणवलनिविका ॥ कुचकलशोपरि
तरलितहर्षा ॥ २ ॥ विचलदलकललिताननचंद्रा ॥ तदधरपातरभसकंनतंद्रा ॥ ३ ॥ चं
चलकुंडलललितकपोला ॥ मुखरितरसनजघनगविलोला ॥ ४ ॥ दयिनविलोकिनल
जितहसिता ॥ विपुलपुलकपृथुवेषशुभंगा ॥ स्वसितनिमीलितविकसनंगा ॥ ५ ॥ अ
मजलकणभरशुभगशरीरा ॥ परिपतितोरधिरतिरणधीरा ॥ ७ ॥

स्याधरपातरभसेन कृता तंद्रा नंदनिमीलनं यस्याः सा ॥ ३ ॥ तथा चंचलभ्यां कुंडलाभ्यां ललितौ कपोलौ यस्याः
सा ॥ किंच मुखरितारसनायत्रतस्य गत्या लोला चंचला ॥ ४ ॥ नतश्च दयितस्य विलोकिनेन चानुरेक्षणा लज्जिता
सिता च ॥ अथ च बहुविधं दात्यहपाशवतादिक्जितवत्सलितरसेरसितं शब्दिनं ययासा ॥ ५ ॥ अतएव विपुला
पुलकाः पृथुर्वेषश्च तेषां वरंगो यस्याः सा ॥ ६ ॥ ततः अमजलकणभरेण सुंदरं कलेवरं यस्याः सा ॥ तथापि
यस्य वक्षसि परिपतितायतः सुरतिसंग्रामे पंडिताः ॥ ७ ॥ श्रीजयदेवभणितं हरिरभितं कलिकलुषकामा

१०. ६३. रिकशमितंजनयतुद्वयर्थः॥ एतत्सर्वं स्वस्मिन्तत्पूर्वाचरितस्फुर्त्तरेवेति ज्ञेयं॥ एवमन्यत्रापि पथायथ
मुह्यं॥ ८॥ अथ चंद्रं श्रीकृष्णमुखत्वेनोद्गाद्यतत्र स्वविरहेण पांडुत्वस्फुर्त्तस्वस्मिन्तस्यातिप्रणयिनां स्मरंती
चंद्रमाक्षिपति विरहेति॥ अयं विधुर्वेदनांतिरयन्नपि मम हृदये अये खेदे॥ मस्तव व्यामतीव नोति॥ तव हेतुः
अनया सह स्मरणेण स्यापि महिरहेण पांडुवनमुरारिमुखं वुजंतदनमुतिर्यस्यासः॥ कुतस्त्वाव्यथयति मनोभु
वःसुहृन्॥ मदनस्तव तं व्यथयति॥ मदनसुहृत्वेन॥ तन्मुखसारकतया च चंद्रेण व्यथयति त्वमिषायः॥ ९॥ पुन

श्रीजयदेवभाणितहरिरमितं॥ कलिकलुशं जनयतुपरिशमितं॥ ८॥ विरहपांडुमु
रारिमुखं वुजयुतिरयंतिरयंतिपिवेदनां॥ विधुस्तीवतनोतिमनोभुवःसुहृदये हृदयेम
दनवथां॥ ९॥ गुर्जरीरगैकतालीतालौ॥ समुदितमदनेरमणीवदनेचंचनवलिताघ
रे॥ मृगमदतिलकं लिखति सपुलिकं मृगमिव राजनीकरे॥ १॥ रसते मधुना पुलिनव
ने विजयी मुरारिधुना॥ ६॥

स्तथैव तस्या एव स्वाधीभर्तृकावचनपूर्वकतलीलाविशेषमाह॥ समुदितेभ्यादिना॥ अस्यापि गुर्जरीरगै
कतालीतालौ मधुनायाः पुलिनस्य वने मुरारिधुना कीडति॥ कीदृशः॥ विजयी मंदनारिकौशलेन सर्वातिशय
यी॥ ६॥ रमण्यकारमाह॥ रमण्यावदने सपुलिकं यथा स्यात्तथा मृगमदतिलकं लिखति॥ कस्मिन्कमिव॥
अत्र मुखस्य चंद्रेण साम्यं॥ तिलकस्य मृगेण साम्यं कीदृशे॥ सम्यकुदितो तु कूलनावसास्येन विभूतः कामो य
व॥ अनया तु स्यात्संवलितं सुवनेन युक्तोपशेषतस्तस्मिन्॥ किंचतु करेणाः स्यात्तु यं च यविमसुखेः कर्तुं

गी०
६४

करेतीत्यर्थः॥ कीदृशं॥ चपलायविभुनेइवपरमाशोभायस्याननकीदृशे॥ मेघपुंजवत्संदरे॥ अतएवस्वगुणवर्ण
नेनमुखरीकृतंनरुणस्यश्रीरुक्षाननेयेननत्॥ यतोरतिपतिवमृगस्तेनतत्तसतनश्रीनत्वात्तस्यकानने॥ २॥ तथाकु
चयुगगगनेमलंमणिसरमेवतारकपटलंयोयति॥ कीदृशे॥ सुनिविडेतथा मृगमरुविभिर्मृक्षितैलिप्ते॥ किंच॥ नरं
कावशशीतेनभूषिते॥ ३॥ अपरंचमृदुभुजसगले॥ मरकतवलयेमेवमधुकरनिचयमर्पयतिकीदृशे॥ जितानिमृगा
लखंडानियेनतस्मिन्॥ अतएवहिमच्छीतलेमृणालेभ्रमरार्पणेनाहुतकंजत्वं॥ ४॥ अथचरितेर्गदे॥ आश्रयेनघने

घनचियरुचिरेचयतिचिकुरेतरलितनरुणानने॥ कुरुषककुसुमंचपलासुखमंरतिप
तिमृगकानने॥ २॥ घटयतिसुघनेकुचयुगगनेमृदुरुचिरुषिते॥ मणि। सरममलंतारकपटलं
नखपदशशिभूषिते॥ ३॥ जितविषसकलेमृदुभुजयुगलेकरतलनलिनीदले॥ मरकतवत्
यंमधुकरनिचयंवितरतिहिमशोतले॥ ४॥ रतिगृहजघनेविपुलापघनेमनसिजकनकासने॥
मणिसररसनंतोरणहसनंविकरतिरुतवासने॥ ५॥ चरणकिशलयेकमलानलयेनखमणिगण
पूजिते॥ ६॥

ममणिसररसनंनिक्षिपति॥ अवनत्यर्शकांषिततयाकरंक्षिपतिवनुवध्रानित्यर्थः॥ कीदृशं॥ तोरणस्ययांगल्यसुनोह
सनमुपहासोयस्यात्॥ कीदृशे॥ वल्लीर्णमपयनमंगंयस्यतस्मिन्॥ तथाकामस्यस्वर्णपीठे॥ अतःकृताश्रीरुक्षस्यलील
विशेषवासनायेनतस्मिन्॥ तथाचपर्यंकस्थितायावक्षसिधृतेचरणपल्लवोयावकभरणंवहियवणंकरेति॥ यतः
श्रियोनिवासोअतो नखाएवमणयसैः पूजिते श्रीनिवासमणियुतगृहादतिर्युक्तैवेत्यर्थः॥ ६॥

गी०
६६

नोतप्रवत्स्फुटदिदं चेतोयानेहेतुः गुणैरकृष्यमाणं श्लिष्टगुणप्रदोक्तिरीर्षया विरोधिलक्षणेव ॥ दयितुं
दोषितथा ॥ ६६ ॥ तद्गुणैरन्यस्याः सुखं वर्णयतीत्यस्यास्तदलाभे निर्वेदेन प्रजोक्तार्थमेव निश्चितोति ॥ अनिले
न्यादिना ॥ अस्यापि वरुणी गोरूपकतालः ॥ हे सखियावनमालीनारमतामाकिशलयशयनेन नतपतिच्छां
संगेन सुखप्रदमेव भवतीत्यर्थः ॥ तपति इति न अपि तु तपत्येवेति कांक्षेयोक्तिः ॥ एवं सर्वत्र योज्यं ॥ कीदृशे ॥ नानले
नतरले येनीलोत्पले तद्वन्नयेने यस्य तेन उत्पले वत्सल्यगुणेन तापप्रमनादिति भावः ॥ यारमितावनमालीना इति स

देशवरादीरागरूपकतालाभ्यां ॥ अनिलतरलकुवलयनयनेन ॥ पतितनसाकिशल
यशयनेन ॥ १ ॥ सखियारमितावनमालिना ॥ २ ॥ विकसितसरसिजललितमुखेन ॥ स्फुट
तिनसामनसिजविशिखेन ॥ ३ ॥ अमृतमधुसूदुत्तरवन्दनेन ॥ ज्वलतिनसामलयजपवनेन
॥ ४ ॥ स्थलसिजरुदरुचिकरचरणेन ॥ लुरतिनशादिमकरकिरणेन ॥ ५ ॥ सजलजलर
समुदयरुविरेण ॥ दहतिनशादि विरहभरेण ॥ ६ ॥

वचयोज्यं ॥ कृपदं चैतत् ॥ १ ॥ विकसितसरसिजवत्सुखं यस्य तेन यारमिता सा कामप्ररेण विद्वानमवति ॥ कमलव
त्मुखेन लीलाविशेषे कवचवरावत्त्वादिति भावः ॥ २ ॥ अमृतादपि मधुस्तरमतिकोमलं वन्दनं यस्य तेन यारमिता सा
मलयजयवनेनेज्वलति ॥ अमृतवन्तिक्तयाज्वालादिभावानुपपत्तेरिति ॥ ३ ॥ स्थलकमलवदुचिरैकरचरणौ यस्य
तेन यारमिता सा चंद्रस्यकिरणेन भूगोनपरिवर्त्तते ॥ तत्कचरणस्य शंमुखोदोषकतयेंदुकिरणस्य ॥ ४ ॥ सजलज
लसनां समुदादपिरुचिरेण यारमिता सा विरहभरेण दहतिनविदिर्यते ॥ जलवसाद्विद्वतया विसृष्टसंभवादिति ॥ ५ ॥ २

कनकस्यनिकषपाषाणेयारुचिहृदसंयस्यतेनयारमितासापरिलोजनानां हसनेन श्वसिति ॥ सौभाग्यगर्वेण कं
अरपिनयणायतीत्यर्थः ॥ प्रसन्नोभवपुनरीषोदयादेरमाहरेदक्षिणसर्वानुकूलवामयारमितासा ॥ अतिकरुणसे
नपीडानयाप्रोति ॥ जगदुर्लभतरुणाश्राशोकानुपपत्तेरिति ॥ ७ ॥ अनेन श्रीजयदेवभणितेन श्रीराधायामाधवसु
दिश्यवचनेन हरिरपि हृदयं प्रविशति ॥ प्रविष्टकरणीं रंथे सास्वानां भावसरोरुहमित्युक्ते ॥ ८ ॥ अथात्युक्तं रोवेगेनानिल
मेवोपलभते ॥ मनोभवेति ॥ दैत्येनादौ समाह ॥ हे मनोभव स्थानं दरायकचंदनानिलपरेषकारितित्यर्थः ॥ प्रसन्नोभव

कनकनिकषरुचिशुचवसनेन ॥ वहतिवसारुजमतिकरुणेन ॥ ६ ॥ सकलभुवनजल
वरतरुणेन ॥ वहतिनसारुजमतिकरुणेन ॥ ७ ॥ श्रीजयदेवभणितवचनेन ॥ प्रविशतुहरि
पिहृदयमनेन ॥ ८ ॥ मनोभवानंदनचंदनानिलप्रसीदरेदक्षिणमुंचवामतां ॥ अष्टांजगत्याण
निधायमाधवंपुरेममप्राणहरोभविष्यसि ॥ ९ ॥ रिपुरिवसखीसंवासोयंशिखिवहिमानि
लोविषमिवसुधारसिरेषिबहुनोतिमनोगते ॥

पुनरीषोदयादेरमाह ॥ रेदक्षिणसर्वानुकूलवातां प्रतिकूलतां मुंचदक्षिणपथवर्तरेयुक्तत्वान् वामतां त्यक्त्वा किं
विधेयंतवाह ॥ हे जगत्याण जगद्वितोपित्वं मनोभवानंदनाय चंदनतरुसंपर्कादिष्वमश्रेणां मारयसि ॥ तदमम
पुरःस्थानमपि माधवं कृत्वा पश्चात्तममप्राणहरोभविष्यसि ॥ ९ ॥ अथ निरुणेशयिते सानुरगं चित्तं निंदति ॥ मम
वायमपराधः नान्यसेत्याह ॥ रिपुरिति ॥ यस्मिन् हरो चित्तारुदेपि सखिभिः सहैकत्रवासोपिरिपुरिवदुनोति
स्वच्छंदगभवप्रतिवाधिकत्वात् ॥ शीतलवायुरप्यनिरिवतायकत्वात् ॥ चंद्रोपिविषमिवराहकत्वात् गतसि

गी. २
दे.

निर्दये कोते हृदयमेव युक्तप्रकारेण वलात् ॥ त्वर्थमाणोपि संमत्तं स्यात् ॥ न हि स्त्रीणां ममिला चोत्तर्य मयं डि
नः ॥ अतो मां प्रयति पुनरप्यदिता हितविचारपगमात् ॥ १० ॥ संप्रति विरहोत्तमायाः स्वर्गकनिमतिरह ॥ हे
मलयाविलपीतानि रोहि सविपत्तेन माया विधाम सामर्थ्यात् ॥ हे पंचपात्राणां नृणां भावकत्वेन पंचमा
हा गदया यो जगत्पश्यति मम यानि निते सुमया किं त्वं कथं दामसे ॥ यमानुजायाः क्षमानुपयुक्ता न हि किं क
नेव्यं मतरंगैरंगानि संनिवेत किं स्यात् ॥ मयदेहसहः प्रान्पनु ॥ दशमी दशमां विधे हित्यर्थः ॥ ११ ॥ अथ सतदुःख

हृदयमद्वयेनासिन्नेव पुनर्वलते वलात् कुवलयदृशां वामः कामो निकाम निरंकुशः ॥ १० ॥
वायां विधे हि मलयानिलपंचवाणां पाणान् गृहाण न गृहं पुनरपि पिबे ॥ किं ते कृतांतभ
गिनि सभया तरंगैरंगानि सिंचम मश्याप्यतु देहसहः ॥ ११ ॥ प्रातर्नीलनचोलमुच्यत सुरः सं-
वीनपीतां शुक्रं यथायाश्रु किंतं विलोक्य हसति खैरं सखी मंडले ॥ व्रीडा चंचलमंचलं नयन
योराधाय एधाने स्मेरस्मेरयमुखो यमस्तु जगदानंदाय नंदरात्मजः ॥ १२ ॥

वर्णय सहिष्णुः कविं सिंहवलोकनन्यायेन साधारणकेलिरत्रेः प्रातश्चरितवर्णेन श्रीराधायाः खंडितावस्थां
वर्णयिष्यन् श्रीराधामाधवयोः प्राक्तनकेल्यनंत एव स्थितिमाह ॥ प्रातरतिनंदरात्मजो जगदानंदरात्मजः ॥ कीदृश
खच्छंदं यथायातया सखी मंडले हसति व्रीडा चंचलं नयनयो रंचलं एधाने आधाय स्मेरस्मेरमुखः ॥ कुतस
खी हसः प्रभाते अच्युतनीलनिचोलं वीक्ष्य श्रीराधायाः उरुः संवितमुखी कृतं पीतां शुक्रं यथा दृशनी ह्यग
॥ १२ ॥ श्रुतः सगोपेनागणयेन एतस्मिन् मुहालेषामयनं मूलभूतं यः स श्रीकृष्णो यत्र सः ॥ इति वाच दोषन्यास

सुमसर्गः ॥७॥ तानस्यगेवदर्शयति ॥ अथेत्यादिना ॥ खंडिता लक्षणां यथा ॥ उल्लंघ्य समये यस्याः प्रयानम्य
भोगवान् ॥ भोगलक्ष्मां किंतः प्रातरणश्चेत्त खंडिता हि सेति ॥ अथानंतरं हरि विहरणोपदर्शकललितलवंगेत्या
दिसखीवचनश्रवणेन ॥ संचरदधरेत्यादिस्वमनोरथकथनेन चातिकष्टेन गविनीत्यासाश्रीगधाप्रभातेषणत
पिप्रियंसाभ्यसुखं यथास्यात्तथाह ॥ कीदृशी ॥ स्मरशरैर्जर्जरितापिकीदृशीं ॥ अयेश्चतुनयखापराधजनितको
पशं नये विनयं ददंतं ॥ अनेप्रेम्णाः परकाष्ठादर्शिता ॥ ततंपिप्रसादमनालोच्य प्रणतं प्रियाप्राप्त्यार्त्ताकं ठगतप्र

॥ इति श्री गीता गोविंदे महाकाव्ये विप्रलब्धावर्णने नागरनायकपणनाम सप्तमः सर्गः ॥
 अथ कथमपिया मिनीं यस्मिन् राजर्जतपि सा प्रभाते ॥ अनुनयविनयं वरेति मग्नपणतन
 पिप्रियमाहसाभ्यसूयं ॥ १॥ भैरवीरगेण यतितालाभ्यां ॥ रजनिजनितिगुरुजागरण
 कषायिमलसनिमेवं ॥ वहति नयनमनुरागमिव स्फुटमुदितरसामिति वेशं ॥ १॥ हरिहरि
 यादिमाधवयाहिकेशवमावरकैतववारं ॥ तामनुसरसुषीरुहलोचनया तवर्हति विशारं ॥

सां ज्यो कं हगत प्राणापि प्रियदर्शनमात्रेणासूयोदयात् ॥ १ ॥ अस्याभैरवी गगयति तालौपथा ॥ सयेवरख्ये
 स्फुरि कन्यमंडपे सयेरुहैः शंकरमर्चयंती ॥ तालप्रयोगप्रतिबंधगीतगौरीतनुनीरदभैरवीयमिति ॥ हरिश्चंद्रनिरे
 देमाधवपाहिकहं ॥ १ ॥ श्रवताहि ॥ इतोपि गच्छक्यामि हे सरसीरुहलोचने यातनविषाहं सुखितामगमकलोकये
 गातस्फुर्ति संभावनायां गमाधवीनभवसीत्यनिपतप्रियत्वं ॥ हे केशवेति प्रकृतकेशवस्योक्तं केशवस्योक्तं केशवस्योक्तं

लोचनेत्यर्द्धसुदितनेत्रं च ध्वनितं ॥ त्वदेकपायणोऽहमिति वदंतमाह ॥ कपटं वा दं मा वर ॥ धनकैतवं बुवे सत्य
मेव नान्यांगना संगतो ह मिति प्रतिवचनमाशंक्याह ॥ रत्नजनिनेन गुञ्जागराणेण कषायितं लोहिताकृतं तव
नयने मनुरागेव हती न्युत्येक्षतां ॥ प्रत्यनुरागः प्राचुर्यात्तव हृदि स्थितिमविंश्न च क्षुपा निर्गतद्व्युत्येक्षार्थः ॥ सहजा
रुणं नयनं मेन जागरदित्याह ॥ अलसेन मीलनं यत्र तत् ॥ अनुभूतत्वद्वचनं चिंतयानि मिलितेनेत्रेण जागिरदितिक
थितोरसस्यामि निवेशे येन तनयदित्वं नान्यांगतस्तत्कथमेवैत्यभिप्रायः ॥ अने ये वसुनेयं ॥ १॥ त्वचिंता जागरनेत्रे

ॐ ॥ कज्जालमलिनविलोचनं च वनविरचितनीलमरूपं ॥ दृष्टानवसनमरुणं तव कृष्णतनोति
तनोरनुरूपं ॥ २॥ वपुः पुरुहरति तव स्मरसंगरखलखरक्षितरेखं ॥ मरकतशकलकलितकल
धौतलेपेरिव रतिजयलेखं ॥ ३॥ चरणकमलगलदलक कशिकमिरंतव हृदयमुरारं ॥ दर्शय
तीववहिर्मदनद्रुमनवकिशलयपरिवारं ॥ ४॥

एगोनरतिजगरदित्याह ॥ हे कृष्ण सहजारुणं तव दृष्टानवसनमधरः संप्रतितनोरनुरूपं तनोति ॥ अनुः शब्दश्चेऽ-
नुरूपं श्यामतामित्यर्थः तां तनोति ॥ कृतोनुरूपं ॥ कज्जलेन मलिनयोर्विलोचनयोश्च वनेन विरचितं नीलिमरूपं य
त्र तत् ॥ मलिनशब्दप्रयोगस्त्वीर्षया तवाधरावधूर्तताप्रकटयतीत्यर्थः ॥ २॥ त्वचिंतया त्वस्यामलिनोपमधरेण न
गरे च वनादित्याह ॥ तवेदं वपुः रतिजयलेखमपुः पुरुहरति सदृशी करोति कीदृशं ॥ अनंगरणे तीक्ष्णखक्षतस्पर्शरेखा-
यत्र तत्कस्याद्वयं ॥ मरकतमणिरखंडेर्पितायाः कांचनद्वलिखिता स्मरपंक्तेरिव ॥ वपुषः कृष्णत्वान्नखक्षतस्पर्श
त्वान्मरकतैर्भित्तं हेमलिपे साम्यं ॥ ३॥ तवान्वेषणवनप्रमणान्ममेदं वपुः कटकैः क्षतं वनागरेन खैरित्याह ॥ तवेदं हृदय

सुरं मनोहरं दर्शनीयमित्यर्थः ॥ कीदृशं ॥ चरण कमलगलदलक केन शिक्तं ॥ स्यामोरखरुचययावकेन शोभितमिति
व ॥ तत्रोत्प्रेक्षा मदनमस्य हृदयांतर्गतं नवपलवसमुहं वहिर्दर्शयतीव सिक्त एव वृक्षः पलवान् प्रकटयतीत्यर्थः ॥ ४ ॥
गौरिकचातमुणेनांगनाचरणालक्तकसिक्तमित्याह ॥ हे कृष्ण तवैह्युः कर्तृकथमधुनापिमया सहैकं कथयति नैरेपे
क्षणाभिन्नताप्राप्तेः कथं मभेदज्ञानं तव धरगतं दशनक्षतममचेतसि खेदं जनयतीभ्योक्तिः अन्यदेहसितस्यान्यत्रप-
ञ्चाजनकत्वादभिन्नत्वज्ञानं नयनरागादिकं छया नाच्छादितमिदं तूदितचंद्रकलारमणीयमिति भावः ॥ ५ ॥ तद्वर्त्मावलोक-

दशनपदं भवदधरगतं मम जनयति चेत्तसि खेदं ॥ कथयति कथमधुनापिमया सह तव वपुरेत
दभेदं ॥ ५ ॥ विहिरिव मुलिनतरंतव कृष्णमनोपि भविष्यति नूनं ॥ कथमथ वंचयसे जनमनुगतम-
शमशब्दवरदूनं ॥ ६ ॥ भ्रमति भवानवलाकवलायवनेषु किमत्र विचित्रं ॥ कथयति प्रतनिकैव व-
धूवधनिर्दयबालचरित्रं ॥ ७ ॥ श्रीजयदेवमुणितरतिवंचितखंडितयुवतिविलापम् ॥ ८ ॥ ५८

कतो हि मासिन्येन स्फुरितो यमधरः नांगनालुं वनत इत्यत आह ॥ हे कृष्ण मलिनात्मकतव मनोपि विहिरिव मुलिनतरं भवि-
ष्यति ॥ इति नूनमूत्प्रेक्षेकथं प्रणेति प्रश्ने ॥ अन्यथा कामशरपीडितमनुगतमनुकूलं जनकं कथं वंचयसे ॥ शुद्धांतः करण-
स्यनेवंरीतिरित्यर्थः ॥ ६ ॥ न वंचयाम्यहं ॥ त्वमेव सुधाशंकसे इत्याह ॥ भवानवलाग्रासाय स्त्रीवधायेत्यर्थः ॥ वनेषु यद्भ्रम-
ति अत्र किं विचित्रं न किमपि इत्यर्थः ॥ न चोदाहरणमाह ॥ स्त्रीवधेन वनिर्दयबालचरित्रं प्रतनिकैव विस्तारयति सर्वसम-
वाल्पे चेदेवं सतदायावधः तर्हि अधुना कैशोरऽस्य हे धे किं विचित्रमिति भावः ॥ ७ ॥ हे विवधु श्रीकृष्ण मधुरलीलाखादन-
चतुरः श्रीजयदेवमुणितरतिवंचितायाः खंडितायाः श्रीसुधायाः विलापं शृणु ॥ कीदृशं ॥ सुधाया अपिमधुरं ॥ अत-

एव विबुधा लयादपि दुर्लभं ॥ अथ प्रदत्ता लीति भावः ॥ ८ ॥ नयेदुःखं न ह मम मतिरहं कवचं न लोके नान्यदपि सिद्ध
 त्वेवेमातिशयं मोहो न ललितो मदः स्वारूपनिर्वचनीयां लज्जां न नयति ॥ इति न चोक्तं ननं ॥ तवेदं प्रत्यक्षं मरुणा योनि
 दुर्यं पश्याः ॥ न तो पिकृतः ॥ अथायाः सस्याः पादालकेन व्याज्जनं नो न्येक्षते ॥ प्रसरदनुरागं वहि रिवतां प्रतिवृद्धिं गच्छन्
 मुरागः ॥ हृदयं भि त्वा वहिर्निर्गतः इत्यर्थः ॥ ८ ॥ अथ श्रीरधाया अतिगाढानननिर्वधमभिषेत्त्यामप्रयत्ने शिथले
 पिवंशी सहायेतो नश्यमानोपयास्य निद्राति सखी तदनुनये प्रवर्तिष्यतीति स्मरन् कविः वंशी ध्वनिं वर्णयन्नाशिषमात्मनो

शृणुत सुधामधुरं विबुधा विबुधा लयतोपि दुर्लभं ॥ ८ ॥ तदेवंपश्यंत्याः प्रसरदनुरागं वहि रिव वि
 यापादालका दुरितमरुणा योति हृदयं ॥ ममाद्यवत्यातपण्यमरुणं नो न कितवत्तदा लोकः शो
 कादपि किमपि लज्जां जनयति ॥ ८ ॥ अंतर्मोहनमौलिघूर्णनचलनं दारविश्रंसनसुखाकर्षणं
 दृष्टिहर्षणमहामनं कुंरंगीदृशं ॥ दृष्ट्वा न वदयमान दिविषदुर्द्वारदुःखापदं भ्रंशः कंशरिपोर्वपो
 हयवचः श्रेयांसि वंशी धुसि ॥ ९ ॥ इति श्रीगीतगोविंदे रं विदितवर्णने विलसलक्ष्मीपतिनामाष्टमः सर्गः ८

ति ॥ अंतरिति ॥ कंशरिपोर्वंशी ध्वनिर्वेण्णा कं श्रेयांसि व्यपोहतु ॥ विगतापोहनानि करोतु नित्यमदयानुदित्यर्थः ॥ कीदृशं
 कुंरंगीदृशं मनोमोहनेमौलिघूर्णनचलनं दारकुसुमानां विश्रंसने संभने आकर्षणे दृष्टिहर्षणे वंशी करणमहामनं वः कीदृशं
 रूपयुक्तैर्दानवैर्दयमानानां देवतां मनोवार्थदुःखविपत्तीनां भ्रंशो भ्रंशन रूपो नाशक इत्यर्थः ॥ यच्छ्रयामावेण देवदेवैत्यभयान्मु
 च्यंते इत्यर्थः ॥ ९ ॥ अतएव विलसो गढमाना वलोकादिस्वयान्वितो लक्ष्मीपति यत्र सदिति सर्गः ॥ इति बालबोधन्यामष्टमः सर्गः ॥ ८ ॥

गी०
७३

अथ प्रणवायिमानानपगमात् ॥ उपेक्षयाह एवं तर्हि ते सत्यं नरुत्स कामपिर्वहिर्मानावगहितामालक्ष्यसखीयाहेन्यार
तामिति ॥ अथानंतरतां श्रीराधां सखीं रदुवाच ॥ कीदृशीं ॥ मन्मथेन खिन्नायतः कलहांतरितां नदवस्थां प्राप्तां ॥ अत
एव रतिरसात्खंडितां ततो विर्वदयुक्तां ॥ अतोऽनुवारंवारं चिंतितं हरिचयं ॥ आह किंपादयतनादियमातां ॥ या सखीनां पु
रःपादपतितं वल्लभं रूषा निरस्य पश्चात्तपति कलहांतरिता हि सेतिकलहांतरिता क्षणं ॥ १॥ अस्यापि समकिरीरगयति
तालौ ॥ किमुवाचेत्याह ॥ अयेदृति संवोधने ॥ मानिनिमाधवेमानं कुरु ॥ माधवेदृतिमधुवंशोऽवे श्रियो महासंपन्नेः ॥

तामथ मन्मथ खिन्नारतिरसभिन्नां विषादसंपन्नां ॥ अनुचिंतित हरिचरितां कलहांतरितामुवा
चरहः सखी ॥ १॥ रामा किरीरगयति तालाभ्यां ॥ हरिरभिसरति वहति मृदुपवने ॥ किमपरमधिकं
सुखं सखिभुवने ॥ १॥ माधवेमा कुरु मानिनि मानमये ॥ ध्रु ॥ तालफलारपि गुरुमति सरसं ॥
किमुविफली कुरुषे कुचकलसं ॥ २॥ कतिन कथितमिदमनुपदमचिरं ॥ मापरिहरिहरि
ति शय रुचिरं ॥ ३॥

सत्योचेति मानानर्हत्वं युक्तं ॥ ध्रु ॥ कथं मानो न विधेय इत्याह ॥ मृदुपवने वहति सति हरिभिसरति ॥ हे सखिभुवने अ
तपरं किमधिकं सुखमस्ति माधवाभिसरणादन्यत्सुखनास्तेव ॥ सुखमखनेनपम किमिति चेत् ॥ आस्तां आभ्यां किम
पराधं इति सोत्यासमाह ॥ कुचकलसं किमर्थं ॥ विफली कुरुषे यतस्तालादपि गुरुं श्रेष्ठं तथा सरसं रसस्रोतकलं सस
हितं तदुपभोगं विनास्य विफलीकरणं न युक्तमित्यर्थं ॥ २॥ तदुपदेशं विनेत्यं कियत इत्यत्राह ॥ इदं न केवलमधुनैव पुन
रनुक्षणमया कियद्दानकथितं ॥ इदं किं ॥ हरिं मनोहरां शीलं सात्यजयतोऽतिशयेन सुंदरं ॥ ३॥

॥१॥
॥४॥

एतच्छ्रुत्वा मुखापत्याह ॥ त्वमधुना किमिति विषोदसि विकलासतीरो देवी सा विषोदरोदीरित्यर्थः ॥ कथमेवं नृ-
पेय ॥ तव सकला वनिपासियुवति सभाविशेषेण हसति ॥ ४ ॥ अथ येन विहसति नथोपदेशो न्यून आह ॥ सा वपय-
पत्रे त्विनाशाय्यादया हेतोरिति ॥ सा विजयलक्ष्म्या याता यानां गम्येति कथं शाहिरमवलो कयतः किं स्यात् ॥ नय-
सकल वनिभुवनजनमहोत्सवावलोक्य त्वत्पश्यमकं नालो ल्यपः ॥ ५ ॥ एतच्च श्रुत्वा पिबिद्यंती प्रत्याह मनसि
हृदयं किमिति जनवसिने वं विधेयं तर्हि किं कर्तव्यं ॥ मम वचनं शृणु ॥ कीदृशं ॥ अनीहितमचेष्टितमनभिलषितामि

किमिति विषोदसिरोदस्य विकला ॥ विहसति युवति सभातव सकला ॥ ४ ॥ मजलनलिनिरल-
लितलक्षणे ॥ हरिप्रवलोकय सकलयनयने ॥ ५ ॥ जनयसिमनसि किमिति गुरुवेदं ॥ शृणु
मम वचनमनीहितभेदं ॥ ६ ॥ हरिरुपयावदतु बहुमधुरं ॥ किमिति करोषि हृदयमतिविधुरं ॥
श्रीजयदेवमणितमलिलितं ॥ सुखयतुरसिकजनं हरिचरितं ॥ ७ ॥ स्निग्धेयतुरुषादि-
त्यणमिति सत्त्वा सियद्रागिणी देव्या सियदनुखे विमुखताया नासितसिन्धुरे ॥

यत्तु प्रकृतत्वेनोहितं ॥ विहसदुखमेतत्तस्य भेदो यस्मात्तत् ॥ ६ ॥ किं ते वचनं श्रोतव्यमेवेत्याह ॥ हरेषामिपं यातु ॥ बहु-
वादकरोतु ॥ हृदयमतिवंचितं किमिति करोषि श्रीकृष्णमधुरवचनेन मोदय ॥ स्वचितं माखेदयेत्यर्थः ॥ ७ ॥ श्रीज-
यदेवमणितं रसिकजनं सुखयतु यतो हरे अरित्रं यत्तत् ॥ अतएवातिललितं ॥ ८ ॥ अथ तस्यामनुत्तरायां सैषां मवाह-
स्निग्धेति ॥ तस्मिन्निधेस्निग्धेयतु यतः पुरुषासिनिष्ठसिपणमतिप्रणते सत्त्वा सियदं वदस्मि तां स ॥ यद्रागिण-
तुगायुक्ते देव्यासि ॥ विरक्तासियदनुखे त्वन्मुखावलोकनोत्सुके विमुखताया नासि विमुखीभूतासि ॥ हे विपरीत-

गी०

७५

कारिणितनगतनेयद्विपरितेन जानंतयुक्तेमेव॥ तत्किमित्याह॥ चंदनलेपोविषमिवोदेन कः॥ चंद्रसूर्यवत्तापकः हिमं
विवदाहकं रतिजनितहर्षासीववेदिना॥ ८॥ अथ श्रीकृष्णस्य राधिकां प्रतिवक्षमाण वादकिं स्वरं नो श्रीराधा
महिमस्फुर्त्यातसौभाग्यद्योतनाय श्रीकृष्णस्य स्वर्यमाह॥ संदेति॥ श्रीगोविंदस्य पदारविंदमशुभानां रसास्वादप्रतिव
धकानां विनाशाय वंदामहे॥ कीवलेर्नियमनानि विडम्बानंदोपेवांतेषां इंद्रादिदेवानां चंदैरधिकादरादानमैर्मुकुटैर्
विलसन्निभिः संदर्शिता इंदिराश्रमगयत्रतत॥ कुताप्यनखच्छंदं यथास्यात्तथा मकरंदवत्सुदं यथा स्यात्तथा गलं य

नयुक्तं विपरीतकारिणतवर्जं॥ खंडचर्चविशं शीतांशुस्तपनो हिमं हतवहः कीडामुदेयात
ना॥ ९॥ साद्रानंदपुरंदरादिद्विषदं रदैरमंदादरादानमैर्मुकुटैर्नीलमणिभिः संदर्शितैर्दि
दं॥ स्वच्छंदं मकरंदसुंदरगलमंदाकिनीमेदुं श्रीगोविंदपदारविंदमशुभस्कंदयवंदामहे॥
॥ १०॥ इति श्रीगीतगोविंदं कलहांतरीतावर्णने मंदमुकंदोनाम नवमः सर्गः॥ १०॥ अत्रांतरे मसृण

शेषवशा मिश्रीमनिश्चामनिः सहमुखीं सुमुखीमुपेत्य॥

अशमंगाया म्निधं यस्ये कांशस्येदृडमहिमानेन श्रीकृष्णेन यच्चरणशिरोधारणं धार्ययते तसौभाग्यं केन वर्णेनी
यमित्यर्थः॥ ३॥ अतएव श्रीराधिकामानोपसमनचिंतयामंदः कुटीनीकीयोसकुंदो यत्र सदति सर्गः॥ इति बालवोधि
नानवमः सर्गः॥ १०॥ नेत आतसारं धाकं करेण दिवसं नो गम्य कानां नातिगापि च माह॥ अत्रेत्यादिना अस्मिन्
नडरेषु दोषमयं हिंति को गोवसमे नवस नवदनां श्रीराधिकां यथावत् प्रसादयन्तं र्णितानं रनेगलदक्षरप
द्वसहितं यथासातं याहृतिं नित्यं यथावत्॥ कोदश्यां श्रुतिं स्वाहे नमिः यद्विदुः सुखाय मय्यनयाकांति

गी
७६

स्वनादिरहितं मुखं यस्यालं पतः शिथिलमानेन सख्यायतं अतएव किमधुना विधेयमिति सवीडे यथा स्यात्तथा
द्रष्टुं सखिं वदनं ययातां ॥ १ ॥ किमुवाच तदा ह ॥ वदसीत्यादिना ॥ अस्यापि देशवरादी रगाष्टतालीतालौ ॥ लघु
द्रुतौ लघु श्रेत्यष्टतालीयकीर्तिते तिताललक्षणं ॥ हे प्रिये चारुशीले मयि यो मानसं मुंच ॥ कीदृशं अनिरुद्धं
चारुशीलायां चकारणं मानस्यापु क्रत्वादित्यर्थः ॥ कथं मानमपहाय वदीष्यतः सपरितत्सं त्वन्मानसं कल
मेव ॥ कामाग्निर्यममानमंदहति ॥ ततो मुखकमलमधुपानं देहि ॥ अंतदाहस्यपानेनैव शांतिरित्यर्थः ॥ ध्रु ॥

सवीडमीक्षितसखी वदनां प्रदोषे मानं दगद्गदपदं हरिरित्युवाच ॥ १ ॥ देशवरादी रगा
ष्टतालीतालौ ॥ वदसि यदि किंच दपि दंत रुचिकौ मुदीहर निहरति मिरमति घोरं ॥ स्फुरदध
रसीधवे नैव वदनचंद्रमाये च यतिलोचनचकोरं ॥ २ ॥ प्रिये चारुशीले मुंच मयि मानमनिरु
द्धं ॥ सपरिमदमानलोदहति मम मानसं देहि मुखकमलमधुपानं ॥ ध्रु ॥ सत्यमेवासि यदिसु
दति मायिकोपि नीदेहि स्वरान् स्वरशरचातं ॥

दुरापमिदं दूरे तु ॥ यदि किंचिदपि वदसितदा दन्तरुचि कौमरे ममातिघोरं भयति भ्रंहरति ॥ यथानिमुपपापे
किं सति ॥ तव वदनचंद्रमाश्रयमलोचनचकोरं स्फुरदधरसीधवे उकूलिता धरसुधापानार्थं साभिलाषं करो
ति ॥ नयनयोश्च कोरत्वेन तदेकजीवनत्वमुक्तं ॥ ३ ॥ त्वं देकजीवने मयि सेवो न संभवेत्येव संभवति चेत्तर्हो वंकुर्वि
त्याह ॥ हे सुदति प्रसन्नवदने यदि मत्प्रेममेव मयिकोपित्यसितदा स्वरान् स्वरशरचातं प्रहारं कुरु ॥ तेन चेन्न
तुष्यति तदा मुजाभ्यां बंधनं घटय ॥ तेनाप्यसंतोषस्तदा रदैर्दर्शसे विदुर्न जनय ॥ किं बहुनोक्तेन येन वा सुखजातं भ

वतिसुखमुत्पद्यतेतदेवकरु॥अत्रगृहोभिप्रायः॥स्वीयेअपराधिनिदंडवोवितांपेक्षेतिभावः॥३॥ननुयातवप्रिय
सैवदंडंकरेवितिचेत्तत्राह॥त्वमेवमन्यामजीवनमसित्वमेवममभूषणमपिचक्षुतिरेकेणान्यजीवनोनारिकम
पिचेन्नास्तितर्हिनानांकावार्त्ताइत्यर्थः॥यतोभवःसंसारःसगजलाधिःरत्नाकरस्तत्वरत्नरूपासर्वप्रेयसीश्रेष्ठे
त्यर्थः॥यथाकश्चित्तरत्नाकरंविचिंत्यचिंतारत्नंलब्धात्मापूर्णंभवतेतथा॥अस्मिन्लोकेस्वीरत्नंनान्नायकताये
स्मीतिभावः॥अतएवभवतीनिरंतरंमत्पुनकूलाभवत्वित्यर्थेममहृदयमत्यतिशयेनयत्नवत्॥४॥स्वगुणपरिघाणे

घटयभुजबंधनंजनयदखंडनंयेनवाभवतिसुखजातं॥३॥त्वमसिममजीवनंत्वमसिमम
भूषणंत्वमसिमम^{भुव}जलधिरत्नं॥भवतुभवतीहमयिसतनुमनुरोधिनीतत्रममहृदयमतियत्नं॥
नीलनलिनाभमपितचितवलोचनंधारयतिकोकनदरूपं॥कुसुमशरवाणभावेनयदिंज
यसिकृष्णमिदमेतदनु^{रूपं}॥५॥स्मरगरलखंडनंममशिरसिमंडनंघेहिपदपल्लवसुरारं॥जन
तिमपिदरुणोमदनकरुणोदरतुतदुपाहितविकारं॥६॥

यद्वदन्तेननेनानंगीकरेव॥तथापिचरितार्थःस्यामित्याह॥हेतन्वितवलोचनंनीलनलिनाभमपितंवतिरक्तोद
लरूपंधारयति॥तदेनत्वय्यतुंजनीविद्यासिद्धयवधारितं॥एषातुंजनविद्यामयित्वंयरीरंरुक्मंरुक्मरूपणंतेवलो
चनेकुसुमशरवाणभावेनसानुगदृष्टारंजयसितदेतदेतस्ययोग्यंभवति॥शिक्षिताविद्याप्रयोगनैवज्ञायतेत्यर्थः॥५॥
अतस्वदंगीकारेणैवममतापोपशमनमिति सर्वविजयेतरुणास्फुर्तिपरवशःसन्त्यर्थयते॥हेप्रियेममशिरसिपदपल्लवम
पय॥कीदृशं॥उदारंवांछितप्रदं॥किमर्थं॥स्मरगरलखंडयतीतितनकेवलमिदंमंडनं॥भूषणंच॥कथमेवपार्थयसे॥

कामक्लेशवशरुणोऽरुणः सूर्यो मयि ज्वलति तस्तेनोपाहितविकारं हरतु ॥ उद्धारणमात्रेण नापोयास्यतीत्यर्थः ॥ ६ ॥ रा
ततश्च वनेन किंचित्प्रसन्नो बभूव ॥ ततश्च मणिमालाकुचकुम्भयोरुपरि चंचला भवतु ॥ नेन किं स्यात् ॥ तव हृदयदेशं
शोभयतु ॥ न केवलं कांच्यपि घनं घनमंडलैरसुप्तं शययतां ॥ कीदृक् शब्दं कुरुतां ॥ मनाथ स्वाज्ञा घोषयतु वचनभंग्या प्रा
र्थना विप्रेषोयं ॥ ६ ॥ तथा प्युत्तमवारं देहि मधुं चनेभ्यः आज्ञापय ॥ किमाज्ञापयामि ॥ तव चरणद्वयं सरसे वलसता
लक्तकेन रागो यवसारं करिवाणि ॥ यतश्च त्वत्कमलगंजयति इति गंजनं तन्निरस्कारकमित्यर्थः ॥ अतिशयममहदस्या

स्फुरतु कुचकुम्भयोरुपरि मणिमंजरीं जयतु तव हृदयदेशं ॥ असतुरसनापितव घनं घनमंड
ले घोषयतु मनाथ निदेशं ॥ ६ ॥ स्थलकमलगंजनं मम हृदयं संनं जनितरतिरंगपरभागां ॥ मम
ममरावाणिकरवाणि चरणद्वयं सरसलसदलक्तकरागं ॥ ८ ॥ इति चादुलचादुपदुचारुमुर
वैरिणोराधिकामधिवचनजातं ॥ जयति पद्मावती रमणजयदेव कविभारती मणितमति

शातम् ॥ ८ ॥ ०॥

नुरंजकं ॥ जनश्रजनि तोरति रंगे परभागः परमाशोभायेन ततः ॥ ८ ॥ इनुक्तप्रकारं मुखैरिणोराधिकालक्षीकृत्य वचनममु
होजयति ॥ सर्वोत्कर्षेण वर्तते ॥ परमप्रेयसी विषमत्वान्गा कीदृशं च दुलं चंचलं अनेकप्रकारमिति यावत् ॥ चदुलचादुनाप
दुमानापनसमर्थं ॥ चारुशोभनं ॥ पुनः कीदृशं ॥ अतिशयं परमसुखमित्यर्थः पुनः कीदृशं पद्माश्री एधाश्रवती पालिका
पास्यायस्याः सा पद्मावती एधैकं रतया तथा नानाजी जयदेवस्य पत्नी तद्गुणवर्णनादिना तस्मात्परमस्य जयदेवकवेभोरत्याभ
षितं ॥ ८ ॥ अथ तदर्थं सर्वकृतं विज्ञापयितुमाह ॥ परीति ॥ अन्यस्त्री संभोगवितर्कः शंका कृतान्तं को यथाहेतादृशं शंकां

परिहारिकं च त्वया निरंतरं व्याप्रेमनसि अंतरं ॥ वितनोस्तनुश्रुत्या तत्कामादन्यो धन्यस्तदकुसौभाग्यवानजनः
कोपिनप्रविशति ॥ मनोहारैरेतदभ्यंतरं प्रविश्यते ॥ मनश्चेत्त्वया व्यापंकेन यथा प्रवेष्टव्यमित्यर्थः ॥ अतएताव्याधका
शश्रूया इत एव काशविकारो चेन्मनसि नास्तीति तत्कथं साधरणदृष्टिः स्यादित्यर्थः ॥ शंकां त्यक्त्वा ततः किंकर्तव्यं ॥ हे पण
यि निपरीरंभे हतकर्तव्यतां कुरु ॥ ११ ॥ यदि मृदुचनोन्नत्येपि न हि स्वयमेव रंजमाचर इत्याह ॥ मुग्ध इति स्वीये अन्यरंज
मर्षणात् ॥ मुग्धे इति संबोधनं ॥ कोपावेशेनैतदभ्यसेदति ॥ चंडीति च ॥ त्वमेव मयि निर्देयं रंजं शरोर्वस्त्रिवंधनी विडस्तनपीडनानि ॥

परिहरकृतान्तं केशं कां त्वया सततं घनस्तनजघनया क्रांते स्त्रांते पयसि वि काशिनी ॥ वि
शतिवितनोरन्यो धन्यो न कां पिममांतरं प्रणयनिपरीरंभारंभे विधेहि विधेयतां ॥ १० ॥ मुग्धे
विधेहि मयि निर्देयं रंजं शरोर्वस्त्रिवंधनी विडस्तनपीडनानि ॥ चंडित्वमेव मुरमुचनपंचवा
णचंडालकांडरुलनारसवप्रयांतु ॥ ११ ॥ शशिमुखितवभातिभंगुरभुर्युवजनमोहनकराल
कालसर्पी ॥ तदुदितभयभंजनाय यूनां त्वरधरसीधुसुधैव सिद्धिं ॥ १२ ॥

यानुजगतिर्न हि ॥ तानि विधाय मुरमाप्नुहीत्यर्थः ॥ किमितावतासेत्यतिते पंचवाण एव चांडालः दुष्टचेष्टत्वात् ॥
न एव वाणपहारतप्राणमाप्रियातु ॥ ११ ॥ मम कोपनास्ते च चेदत आह ॥ शशीति ॥ हे शशिमुखितवभातिभंगुरभुर्युवजनमोहनकराल
नो चेन्नामितकुतो भुवोर्भंगुरत्वमिति भावः ॥ सहजैव भुर्भंगुरान कोपात् ॥ युवजनस्य मम मोहनाय भयं करी कालसर्पी
नृत्यारवं कोपारेवंत्यर्थः ॥ तर्हि नयादृष्ट्यनवौषधाभावादनर्थो यतिरेव स्यादत आह ॥ तस्याशकाणतदुदितस्य भयस्य
नाशाय यूनामस्माकं बहुवचनं तस्याः प्रसन्नतामालक्ष्यात्मनो बहुभवनात् ॥ त्वरधरसीधुसुधैव सिद्धिं ॥ नान्यत्किंचि

गी०
८०

न॥ अस्तीत्येवार्थः॥ मारुतमाधितिमधुरत्वात्सुधेत्युक्तं कालसर्पीरष्टस्यामतादेवजीवनं॥ नान्यथेत्यनन्यगतिकत्वं च वे
धितं॥ १२॥ एवमुक्तेऽप्यनुतरमाह॥ व्यथेति॥ हेतुनिमदलानात्वमपि कृशासीत्यर्थः॥ यस्यात्स्वयमां व्यथयति तस्या
त्वं च मंश्वरं पंचयति सारयमधुरं बुदेत्यर्थः॥ हेतुरुणियधुरालापैस्तापमपि सारय॥ किंच॥ हे सुमुखि कृपावलोकैत
वसौ सस्यं तजमानं मुंच॥ सुमुखाविमुखीभावो न युक्त इत्यश्रीकथमेवं करे मितत्राह॥ हे मुग्धे विचारनभिज्ञे॥ प्रि
यो यमतिशयस्निग्धः॥ कथं स्निग्धताज्ञानं स्वयमनाहृत एवागतः॥ अतरुस्तात्यागो मूढैतैवेत्यर्थः॥ १३॥ यतः पंच

व्यथयति वृषां मौनं तन्निप्रपंचय पंचमं तरुणमधुरालापैस्तापं विनोदयदृष्टिभिः॥ सुमुखि
विमुखीभावं तावद्विमुंच मां स्वयमतिशयस्निग्धो मुग्धे प्रियो यमुपस्थितः॥ १२॥ वंधूक
द्युतिवांधवो यमधुरः स्निग्धो मधूकच्छविर्गंडे चंडिचकास्ति नीलनलिनश्रीमोचने लो
चने॥ नासाम्येतिलप्रसूनपदवीं कुंदाभरंति प्रिये प्रायस्त्वन्मुखसेवया विजयते विश्वं स
पुष्पायुधः॥ १४॥

पुष्पां चितासंते निसेव्यानंगः पुष्पायुधविलासेन यादुनोतीत्यतस्त्वं प्रसीदेति॥ मंग्यातदंगानि स्तोति॥ वंधूके
ति॥ हे चंडि हे प्रिये सप्रसिद्धः पुष्पायुधः प्रायस्त्वन्मुखसेवया विश्वं विजयते इति तर्कयामि॥ कानि पुष्पानि तवा
यामधुरः वंधूकपुष्पस्य द्युतेर्वंधवः लोहित्यातसाम्ये गंडे मधूकस्य च्छविश्च कास्ति यो दुत्वाद्वसाम्ये॥ हे नीलन
लिनश्रीमोचने लोचने काष्म्याद्वसाम्यं॥ नासातिलप्रसूनपदवीमभ्येति अत्राकृत्या पुष्पसाम्यं॥ हे कुंदाभरंति
अत्र शौक्लातसाम्यं॥ त्वन्मुखसेवयौ तानि पुष्पानि लब्ध्वा तैरवायुधैर्विश्वं जयतीत्यर्थः॥ १४॥

किंच हेतुनिदी एापित्वष्टथिव्यामागतापि देवयुवतिसमूहं विहासीत्यहो आश्चर्यं न त्वकारमाह ॥ तव दृष्टौ मरे
न हर्षेणालसे स्वर्गे त्वेके वमसलया मगंगना त्वं मदालसे हे दृष्टौ धारयसीत्याश्चर्यमित्यर्थः ॥ एवमग्रेपिनवेति सर्व
जान्वेति ॥ तथा वदनमिंदुं संदीपयता तितत् ॥ तत्रेदं संदीपनी नाम्नी ॥ किंच ॥ गतिजनस्य मम मनोरमा ॥ तव मनोरमा ना
म्नी ॥ अपां चर्कं रुद्रयं निरस्तुता कदलीयेन तत् ॥ तत्रं माना नाम्नी ॥ रतिः कोशलवती ॥ तत्र कलावती नाम्नी धुनोरुवि
रेचित्रलेखे इव ॥ तत्रैका चित्रलेखा इति ॥ १४ ॥ एवं स्वधिया गुणकीर्तिना वेशान् हाशंकरस्यानानुभूततत्सर्वेषु

दृष्टौ तव मदालसे वदनमिंदुं संदीपनं गतिजनमनोरमा विजितरंभमूरद्वयं ॥ रतिस्तव क
लावतोरुचिरचित्रलेखे धुवावहो विबुधयौवनं विहसितनिष्ठथिगता ॥ १५ ॥ श्रीविंश
नुतां हरिः कुवलयया पीडेन सार्द्धे रणे एधापीनपयोधरस्सरणकृतकुंभेन संभेदवान् ॥ यत्र
खिद्यति गीलति स्म मथाक्षिप्ते हि पेततस्सणात्कंसस्यालममृज्जितं जितमिविव्यामोह
कोलाहलः ॥ १५ ॥ इति श्रीगीतगोविंदे मुग्धमाधवो नाम दशमः सर्गः १.

स्वस्मरणपरवशं श्रीकृष्णं वर्णयन्नाश्ले ॥ प्रीतिमिति ॥ हरिर्वोयस्याकंप्रीतिं तनुतां ॥ कीदृशः ॥ रणे कुवलयया
पीडेन संभेदवान् ॥ संसक्तवान् ॥ कीदृशेन ॥ श्रीएधायापीनपयोधरयोः स्मरणकृतौ सादृश्येन संस्कारे बोधकतया
स्मरणकौकुंभो यस्य तेन ॥ यत्र संभेदे तत्पर्शमुखेन सात्विकोदयात् श्रीकृष्णस्य खिद्यति मुसुति सति मिलति स्पर्द्धा
रहिते च सति कंसस्यास्माभिर्जितं जितमिविव्यामोहकोलाहलो भूत् ॥ तेनावहितेन श्रीकृष्णेन क्षिप्ते हि पेततस्सणात्
एतन्नेन जितं जितमिविव्यामोहकोलाहलो भूत् ॥ पूर्वव्यामोहान्नं नोत्तखशो केनेति ज्ञेयं ॥ १६ ॥ अतएव सगौयं

श्रीराधासरायाविकाखनेनसुधोमनोहरेमाधवोयवसः॥ इतिवालवोधन्यांरश्मःसर्गः॥१०॥ एवंप्रियांममाद्यं
वैर्मदमित्युपक्रान्तवचनात्सखीसमितेचालक्ष्यकुंजशय्यायांश्रीकृष्णगतेमतिसखीश्रीपधामादेत्याहसुचिरेत्या
दि॥ इष्टिमुष्मानितमसावृणोवीतिदृष्टिमुक्॥ तस्मिन्शेषेस्फुरति॥ केशवंचकुंजशय्यायांगतवतिसति॥ कापिमे
वैर्मुहुरित्यादिविविक्तवचनाश्रीराधांजगाद॥ किंकत्वा॥ बहुकालं व्याप्यानुनयेनमृगाशीं प्रीणयित्वा॥ कीदृशीं॥
विरचितातामस्यभिसारेवेशेमचार्यप्रियरुचिकरीभूषायस्यातांपनःकीदृशीं॥ अत्रलक्षणंविनाप्राप्तिजन्यदुःखान्ति

सुचिरमनुनयेनप्रीणयित्वा मृगाशींगतिवतिकृतवेशेकेशवेकुंजशय्यां॥ विचतिरुचिर
रूपांरष्टिमोषेस्फुरतिनिरवशादांकापिराधांजगाद॥ शवसंतरणयतितालाभ्यां॥ विस्त्रि
तवास्फुटवचनंचरणोरचितप्रणपातं॥ संप्रतिमंचलवंचुलसीमनकेलिशयनमनुयातं॥
॥शामुधेमधुमयनमनुगतिमनुसरयाधिके॥ध्रु॥

मतां॥ कीदृशोक्तप्रियामनोहरेवेशोयेन॥१॥ तस्मिन् यज्जगादतन्नाह॥ विरचितेत्यादिना॥ अस्यापि वसंतरण
यतितालो गहेमुग्धेऽनुगतंमधुमयनमनुगच्छ॥ अनुगतानुगमनशेषित्यान्मुग्धेइतिसंबोधनं॥ ध्रु॥ कुतोऽनु
गतत्वावगतिःविरचितानानाभंग्यापनिषदिताचारुवचनानांस्वनायेनतं॥ चारुवचनमात्रेणकथंज्ञेयानुमतिः
चरणोरचितप्रणपातःप्रणतिर्येननं॥ अनुगतेनप्रणतस्यारित्यर्थः॥ तत्समीपास्थितायामपिकथमेवंप्रार्थ्यते
संप्रतितवप्रसारमालक्ष्यमनोहरं वंचुलकुंजस्यसीमनमध्यभागेयत्केलिशयनेतवगतंत्वरागमनप्रतीक्षयादि
तं॥ ॥ ॥ एतन्निशम्यमौनेनसम्प्रतिमूढमानाशीघ्रगमनप्रकारमाह॥ जघनेचस्तनौचजघनस्तनघनंसंहतंघञ्ज

घनस्तनंतस्यभारभरेऽतिशयोक्त्याहेतादृशं॥ततएवदरमंधरचरणविहारं॥सुखरितमणिमंजीरसुपेहिविधेहिमयल्लि
यासुखरितौमणिमंजीरयेयत्रतच्चयथास्यातथा॥तेनचहंसपरिभवंकुरु॥नूपुरधनेहंसरवपरिमावित्तरिव्यर्थ
॥३॥तद्वगत्वाकिंकरोषि॥मधुरिपोएवंशृणु॥कीदृशं॥अतिरमणीयं॥तत्रावतरुणीजानानांमोहनकं॥ततः
कोकिलससुहेकतंदेष्ट्यक्ताभावंप्रीतिकवित्वर्थः॥कीदृशेकुसुमशरासनस्यसासनवर्द्धनिहेयुषंवत्याःकांत
सन्नाहमंतरेणमहाणादन्योरक्षितानारूपतोमानंत्यजडति॥कामाज्ञातस्यास्त्वावके॥४॥महचनमनुमोरमान

घनजवनस्तनभारभरेदरमंधरचरणविहारं॥सुखरितमणिमंजीरसुपेहिविधेहिमयल्लि
कारं॥३॥शृणुमणीयतरंतरुणीजनमोहनमधुरिपुयवं॥कुसुमशरासनवर्द्धिपिकनिक
रेभजभावं॥४॥अनिलतरलकिशलयनिकरेणकरेणलतानिकुरंदं॥प्रेरणभिवकरभोरु
करोतुगतिंघटिमुंचविलंबं॥५॥लुगतिमनंगतरंगवशादिवसुचितहरिपरिरंभं॥एकमनो
हरहारविमलजलधारयमुंकुचकुंभं॥६॥

लताततिरपित्वाप्रेरयतीत्याह॥हेकरभोरु॥लतासमूहोप्यनिलतरलकिशलयनिकरेणलवप्रेरणंकरेतिता
गतिंघटिदिलंबंमुंच॥अवेतनानुकूलेनापितचेतोनद्रवंतीत्यभिप्रायः॥वरुतस्तुउदीपनमेवैतत्सर्वं॥५॥एवंभावमु
दीप्यमदिकारनदर्शयति॥यदिमहचनमनात्माभितिमन्यसे॥हेसखीतरात्मीयमधुवामंकुचकुंभं॥कीदृशं॥अने
गतंविशात्कंपितमिदधुनःकीदृशं॥मनोहरहारावविमलजलधारयवतं॥कुचोयंकलसत्वेनरूपितः॥कंपतिप
श्चानंगवशात्तस्माद्वारेपिजलधारत्वेनरूपितः॥वामलनकंपनंनार्यापिगसंगमंसूचयतिइति॥पसिदेवयमपिजिज्ञास्यत्यर्थः॥

गी०
८४

संप्रतिमाधवानुसरणेकांच्यादिभूषणमेवत्वदन्यवनकीत्याहनवेदपुरपिरतिरणायसज्जमित्यखिलसखीपिरपिना-
तंकयमन्यथाकांच्यादिग्रहणमितिभावः॥नकेकंमनएववपुरपीत्यपेरर्थःनतोहे।चंडिरणप्रविशेअलजंलज्जारहे
नंसरसंसोसाहंसितारनासेववरडिंडमोवायभांडविशेषोयत्रतच्चयथास्यात्तथाभिसर॥प्रियाभिमुखमनंमरणयादिभ-
रणसज्जितस्यविलंबोभयाशंकातत्रगमनप्रकारमाह॥हेसखिकरेणसखीमवलंब्यसलीलंगथास्यात्तथाचल॥कीदृशे-
न॥स्मरशरसुभगनखेनसंगामार्थंपंचनखाएवमोहनादिकामाखाणितानिगृहीत्वागच्छेत्यर्थः॥गत्यकिंविधेयं॥क्त

अधिगतमाखिलसखीभिरिदंतववपुरपिरतिरणसज्जं॥चंडिरसितरसनारवडिंडिममभिसर
सरसमलज्जं॥७॥स्मरशरसुभगनखेनसखीमवलंब्यकरेणसलीलं॥चलवलयकणितैव
बोधयद्द्वारिमपिनिजगतिशीलं॥८॥श्रीजयदेवभणितमधुषीकृतहारसुरासितवामं॥हरिवि-
निहितमनसामधिनिष्ठतुकंदतिदीपविरामं॥९॥सामांद्रष्ट्यानिवक्ष्यतिस्मरकथांयत्तंग-
मालिंगनैःप्रीतियास्यतिरंस्यतेसाखिसमागत्येतिसंचिंतयन्॥

वलयकणितःहरिमपिबोधयरणायसावधानंकुरु॥कीदृशं॥निजगतीत्वत्प्राप्तौशीलंसमधिर्यस्यतं॥शीलसम-
धौसर्मवियोद्वादिप्रतिभटमवहितंकलैवबुध्यतइत्यर्थः॥८॥श्रीजयदेवभणितंहरिविनिहितमनसोजनानांकंदत-
दीमनिरामंयथास्यात्तथातिष्ठतु॥हाणदेरभावेभवेदप्येवंतत्॥सद्भावेकधमस्यविरामतासिद्धिस्तत्राह॥अंधकृतोह-
रेयेनतत्॥९॥अथत्वरयितुंश्रीकृष्णस्यांतुत्कंठमाह॥सामामिति॥सप्रियासमागत्यमांद्रष्ट्यानिदृष्ट्वाचस्मरक-
थांवक्ष्यति॥प्रेमालापंकृत्वाचयत्तंगमालिंगनैःप्रीतिंप्राप्स्यति॥प्रीतियुक्तासतीययासहरंस्यते॥हेसखीतिसंचिंत

यन्स्थिरतमः पुजेन मालवनांधकारनिविदेतरुद्धायांधकारस्यैव स्थिरत्वात्तनिकुंजे साधियः श्रीकृष्णः सुरसुरतीक्ष्णं
पश्यति ॥ दृष्ट्वा च वेपते पुलकयति ॥ आनंदति ॥ स्विद्यति स्फुर्त्याममेषुनः सैषा धिया गतेति प्रत्युद्भवति ॥ तत आनंद
वेशेन मूर्ध्ति ॥ १० ॥ अथाधिकारेण्यलंकारचनाव्याजमसहमानस्तौ अलंकारचनोऽखयं संपादयंस्तौ नखतीत्याह ॥ अ
सो रिति ॥ हे सखि सर्वतो व्यापि ध्वनिं सुदृशां प्रत्यंगमालिंगति ॥ धिया भिसा यनुकुलेन सुखं ददतीत्यर्थः ॥ कीदृशं ॥ नील
नीलारपिचारु ॥ सर्वागावरकत्वेनात्रालिंगनमुद्योक्षितं ॥ कीदृशानां ॥ धूर्तानां परवंचकानामतएवा भिसारे सत्वरं दृष्ट्वा सांता

सत्वां पश्यति वेपते पुलकया त्यानंदति स्विद्यति प्रत्युद्भवति मूर्ध्ति तस्थिरतमः पुंजे निकुंजे।
धियः ॥ १० ॥ अथ गोर्निक्षिपदंजनं श्रवणयोस्तापि कृष्णवलीं मूर्द्धि श्यामसरोजरागकुच-
योः कस्तूरिकापत्रकं ॥ धूर्तानामाभिरसत्वरदृशां विचङ्कनिकुंजे सखि ध्वनिं नीलनीलचारु
दृशां प्रत्यंगमालिंगति ॥ ११ ॥ काश्मीरगौरवपुष्पामभिसारकाणामावहरे स्वमभितोरुचि-
मंजरीभिः ॥ १२ ॥

संपरवंचकतया काचित्कस्यचित् सत्वरमभिसरे रित्यनो विलंबो न काये रत्यर्थः ॥ किं कुर्वत ॥ अक्षेण रंजनं ॥ श्रवणे
योस्तमासत्तव कश्रेणीं ॥ मूर्द्धि श्यामसरोजानां राग ॥ कुचयोः कस्तूरिकापत्रकं ॥ पत्रभंगलेखं च निक्षिपदं यत ॥ ११ ॥
किंच प्रेमपरीक्षणकारणमप्येतरेवंत्याह ॥ काश्मीरेति ॥ एतन्नमिश्रमभिसारिकाणं रुचिमंजरीभिः अवहरेखं सतत-
येन हेनो निकषपाषाणानां तनोति ॥ कीदृशानां ॥ काश्मीरवज्रौ रं वपुर्वासां यथा ॥ निकषपाषाणे सुवर्णसुदिर्ज्ञा-
सानथासां प्रमोपि घनांधकारे निःसाध्वसतया गमने जिज्ञासेति भावः ॥ कीदृशं ॥ तमालरत्नवन्नीलतमं ॥ एतेनांधि

: सरतिरभ सहसितवदने ॥१॥ नवभवर शोकादलशयनसारे ॥ प्रविशराधामाधवसमीपमिह विलसि ॥

गी०
८६

कारस्य नैविड्यं प्रतिपादितं तमालवनविहरां च ॥१२॥ इदानीं तन्निकटं गत्वा तु मुकुं श्रीरुद्रं वीक्ष्य गंतुमुद्यता यपि उ-
ज्जाया तन्या श्रव्यं भजमानां सर्वा मिति वक्ष्यामि मुवाच ॥ कीदृशस्य हासवलेर्मध्यानां मणीनां कांचन कांचीयमोमंजो-
रयोः कंकणयोश्च मणीनां युतिमिदीपतस्य ॥१३॥ किमुवाच सखीत्याह मंजुतरेत्यादिना ॥ अस्यापि वरादीरागरूपकतात्वे-
हेराधेमाधवसमीपं प्रविश ॥ प्रविश्य च इह मंजुतरकुंजे तरमेव केलिसरं विलसरतिरभसेन सहसितवदनं यस्याः हेतादिशि-
तबोद्धलितं मनो न्युत्सुकतया हास्यमिषेण प्रियमलिना यवदिर्निगतमिति भावः ॥१॥ नमनन उद्धलितं ॥ अस्तवनागस्य

एतत्तमालवलनीलतमंतमिश्रंतत्प्रेमहेमनिकषोपलतांतनोति ॥१२॥ हासवलीतरलकांच-
नकांचिराममंजीरकंकणमणियुतिदीपतस्य ॥ हारेनिकुंजनिलयस्य हरिं विलोक्य वीडाच-
तीमाधिसखीयमित्युवाच ॥१३॥ वरादीरागे रूपकतात्वाभ्यां ॥ मंजुतरकुंजतलकेलिसरने
प्रविशराधेमाधवसमीपमिह विलसं कुचकलसतरलहारे ॥२॥ कुसुमचयराचिनश्चुचिवा-
सगेहे ॥ प्रविशराधेमाधवसमीपमिह विलसकुसुमसुकमारदेहे ॥

वैकल्यमाकलयामहसं हसतीत्याह ॥ सर्वत्र पूर्ववन्मुखबंधयोजनाप्रतिपदेयादींश्च ॥ केलिसरने कीदृशे ॥ नवभ-
वरशोकादलैः तन्यस्त्वैरचितं शयनश्रेष्ठं यत्र तस्मिन् ॥ कुचकलशयोः कं पेनतरलहारे यस्याहेतादृशिकुचकं पेनांतरे-
त्तियक्ताऽनोवाग्यं न कुर्वित्यर्थः ॥२॥ अस्याभिप्रायविशेषावकलन्यात् ॥ कं पेयमित्याह पुनः कीदृशी कुसुमचयेतर-
चितं शुचेः शृंगारल्यवासं रहियत्र तस्मिन् निकुंजाभ्यां तपस्य गृहचनविशेष इति ॥ नयोनरुकां कुसुमेभ्योऽपि कुसुमा-
देहयस्याहेतादृशिनिकुंजद्वारयतः प्रियस्त्वां प्रतीक्ष्यते कुंजरचने दृशी ॥ त्वंकुसुमसुकुमारतनुरनोवाग्यमुक्तं पितृभावं ॥३॥

अथांशीपनायातिशयेनकेलिसदनमेववर्णयतिचलेनमलयवनस्थपवनेनसुरभिशीतंचयतस्मिन्नरत्नैवलितंरतियो
 ग्यंशीतंवहिलंयस्याहेतादृशे॥अतोअस्मिन्प्रविश्यतराचरेत्यर्थः॥४॥पुनःकीदृशे॥विततानांवहवल्लीनांनवपल्लवै
 र्वनेनिविडे॥अलसंचपीनंचजघनंयस्याहेतादृशे॥विरमिति॥विलसक्रियाविशेषणं॥इदृजघनंचसफलंकुर्वित्यर्थः
 ॥५॥पुनःकीदृशे॥मधुनामुरितेन॥मधुपकुलेनविहतःशब्दोयत्रतस्मिन्॥मदनरसेनशृंगाररसेनसरसभावःसारसं
 यस्याहेतादृशि॥इदृग्भावावास्तवतन्निकटप्रवेशएवयोग्यइतिभावः॥६॥पुनःकीदृशे॥मधुरतरैःपिकनिकरनिनंदे

चलमलयवनपवनसुरभिशीते॥प्रविशराधेमाधवसमीपमिहविलसरसवलितललितगीने
 ॥४॥विततवहवल्लीनवपल्लवघने॥प्रविशराधेमाधवसमीपमिहविलससुचिरमलसमोनजघने॥
 ॥५॥मधुमुरितमधुपकुलकलितरावे॥प्रविशराधेमाधवसमीपमिहविलसमदनरससरसभावे॥६॥
 मधुरतरपिकनिकरनिनंदमुखरे॥प्रविशराधेमाधवसमीपमिहविलसरशनरुचिरुधिराशीखरे॥
 ॥७॥विहितपद्मावतीसुखसमाजे॥कुरुमुगरेमंगलशतानिभणितिजयदेवकविराजराजे॥८॥

मुखरेदशनायवरुच्यारुचिरमाणिक्यविशेषासंति यस्याहेतादृशि॥इदृकदशनायास्तत्रक्रियाविशेषंरुत्यमेवयोग्य
 मितिभावः॥पक्षसदमवीजांभमाणिक्यंशिरवरंविदः॥७॥हेमुगरेजयदेवकविराजराजेभणितसतित्वत्पिपाशार्थेन
 मितिशेषः॥मंगलशतानिकुरु॥कथंविहितःपद्मावत्याःश्रीयथायाःसुखसमुहोयेनरस्मिन्॥मिजेष्टदेवोपासना
 यानित्यत्वसर्वोत्तमत्वनिश्चयावेशेनात्मानंवहुमन्यमानस्यकविराजराजइतिप्रोक्तोक्तकुरियं॥८॥

गी०
८६

सितस्तया सह विलासो येन न ॥ अतएव तत्पसा रावलोकनात् ॥ गुरुहर्षस्या यत्र चाधीनमानं नयस्य तं अनपवां न
स्यविकाशो यत्र तं ॥ तदेकनिष्ठत्वमेव दृष्टं तेन स्पष्टपतिपुनः कीदृशं यथा वदनविलोकने नैव रससमुद्रस्य तस्य विक
सितार्हर्षस्तं भादय एव उर्मया यत्र तं ॥ किमिव मलिनिमिणी कीदृशं ॥ नीलनिधिनिधुमं डलदर्शनेन च वली कृता लुंगा
ल्लरंगा यत्र तं ॥ अत्र श्रीकृष्णसमुद्रयोर्विकारो स्यात् ॥ १॥ विकाशने वाह ॥ पुनः कीदृशं ॥ उरसि विदुरं परिचंब्य हारं
दधानं ॥ कीदृशं ॥ निर्मलमुक्ताग्रथितं ॥ किमिव यमुनाजलपूरमिव ॥ कीदृशं ॥ पूरं स्फुटतरफेन करं वेने खचितं ॥ अ

हरीमेकसंचिरमभिलषितविलाषं ॥ सादृर्षगुरुहर्षवसंदरवदनमनंगविकासं ॥ ६॥ हार
मलतरस्तारमुरसि रधिनं परिलंब्य विदूरं ॥ स्फुटतरफेण करं वकरं वितमिदजमुनाजलपूरं
स्यामलमृदुलकले वरं डलमधिगतिगौरदकूलं ॥ नीलनलिनमिव पीतपरागपटलभाखल
यितमौलं ॥ ३॥ तरलदृगंचलवलनमनोहरवदनजनितरतिरागं ॥ स्फुटकमलोदरखेलितखंजन
युगमिव सरदिग्दागं ॥ ४॥

अत्र श्रीकृष्णस्य यमुनाजलपूरेण हारस्य फेनसमूहेन साम्यम् ॥ सक्तः समुद्रोत्तारः स्यादिति विश्वं ॥ २॥ पुनः कीदृशं
स्यामलमृदुलकले वरं डलं यस्य तं ॥ यथोचिता वयवसन्निवेशप्रतिपारनार्थं मंडलत्वेनोक्तिः यथा प्राप्यं पीते दूकूलं
यत्र तं ॥ किमिव ॥ नीलनलिनमिव ॥ कीदृशं ॥ पीतपरागाणां सप्रहातिशयेन चेष्टितं मलं यस्य तत् ॥ अत्र नीलकमलेन श्री
कृष्णस्य परागोणपीतवसुस्य साम्यं परावृतमूलवर्णनेनाहुतां यमेयं ॥ ३॥ पुनः कीदृशं

पददन्तेन जनितस्सारतिरागो येन तं किमिव सरदिग्दागमेव ॥ कीदृशं विकसितपत्रसूतसोदरे कीडापरं खंजनयुग्म
यत्र तत् ॥ अत्र श्रीकृष्णस्य तडागेन वदस्य कमलेन नयेन पोः खंजनयुगेन साम्यं कुजैर्खंजनदर्शनेन त्वाभिलाषसिद्धिर्भव

गो.
६०

व्योह्य सितमिति ध्वनितं ॥ ४ ॥ पुनः कीदृशं ॥ वदननेव कमलंतस्य प्रकाशनाय मिलिताभ्यां सूर्यसदृशाभ्यां गुंडलाभ्यां
शोभायवतं ॥ तथा स्मितरुचिरेव कुसुमं तेन समुल्लसितो यो धरपल्लवोक्तेन जनितस्तस्यारतिलोभो येन तं ॥ ५ ॥ पुनः की
दृशं ॥ शशिकरणैर्व्याप्तसुंदरं यस्य वलधरस्य तस्येव सुंदराः सुकुसुमाः केशा यस्तं ॥ अत्र केशानां मेघेन पुष्पाणां मित्रि
रणेन साम्यं ॥ तथा निमिरे उरितं वहिधमंडलंतद्वत् ॥ निर्मलश्रवणतिलकनिवेशो यस्यां ॥ अत्र ललाटस्य निमरेण तिल
कस्येदमंडलेन साम्यं ॥ इयमप्यद्भुता ममा ॥ ६ ॥ पुनः कीदृशं विपुलानां पुलकानां मतिशयेन विषमीकृतं क्वचिदुन्नितं

वदनकमलपरशीलनमीलनमिहिरसमकुंडलशोभं ॥ स्मितरुचिरुचिकुसुममनुलमिता
धरपल्लवकृतिरतिलोभं ॥ ५ ॥ शशिकरणकृतीतीरजलवसुंदरसुकुसुमकेशं ॥ निमरेऽतविधु
मंडलनिर्मलमलयजतिलकनिवेशं ॥ ६ ॥ विपुलपुलकभारंतुरितं रतिकेलिकलाभिराधिरं ॥ मणि
गणकिरणसमूहसमुज्ज्वलभूषणसुभगशरीरं ॥ ७ ॥ श्रीजयदेवभणितविभवदिगुणीकृतभूषण
भारं ॥ प्रणमितदृष्टिनिधाय हरिंसुचिरंसुकृतोरयसारं ॥ ८ ॥

कवियाननमितियावत् ॥ अतएव न दर्शनात्तद्व्युत्पत्तिरतिकेलिकलाभिराधिरंतथा मणिगणकिरणानां समुदेन समुज्ज
लैर्भूषणैः सुंदरशरीरं यस्य तं ॥ ७ ॥ भोः साधवः दृष्टिं विनिधाय सुचिरं यथा स्यात्तथा प्रणमितं ॥ कीदृशं ॥ पुरस्य विशेषे
स्य उदयः फलंतस्य सारभूतं ॥ तथा श्रीजयदेवभणितं सेवविभवस्तेन दिगुणीकृतो भूषणभारे यवतं ॥ यैः स्वयमलंकृत
स्तेन कजयदेवस्योपमादिबनवाखिलासैर्दिगुणीकृतादत्यर्थः ॥ ८ ॥ एवं श्रीकृष्णस्य श्रीराधिकादर्शनानंदविकार
युक्ता श्रीराधायास्तदर्शनानंदविकारमाह ॥ अनिक्रान्तेति ॥ तदानीं श्रीकृष्णवलोकिते समये श्रीराधायाः प्रह्लादोर्हयो मु

निकरः पपातः ॥ अत्रोत्प्रेक्षते ॥ स्वेरांभः प्रसरद्वयुतो मुतिचंचला तारनेत्रकणीनिकायुततयथास्यात्तथापतितयोयः
कश्चित्पतितोपिखिन्नसरलतरतारं कृत्वा लज्जायादिशोवलोकनद्वयमिप्रायः अत्राप्युत्प्रेक्षानेत्रांतमितकम्यप्र
वणपथपर्यंतगमनप्रयासेनद्व ॥ यो अत्यंतगच्छतिसोपिपतत्येवेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ततः शय्यांतिकंगतायास्तस्याः प्रिय
दर्शनावेशेन लज्जाविगतेत्याह ॥ भजंत्यादिति ॥ तत्सुखानुकूल्येसा वधानोयत्रालीपरिजनस्तस्मिन्कनकपट-

अतिकम्यापांगं अवणपथपर्यंतगमनाप्रयासेनैवाक्षोत्तरलतरतापंपतितयोः ॥ तदा
नीराधायाः प्रियतमसमालोकसमये पपातस्वेरांभः प्रसरद्वहर्षाश्रुतिकरः ॥ ८ ॥ भजंत्यास
ल्यांतं कृतकपरकंदूतिपिहितसितं यातेगेहादहिरवहितालीपरिजने ॥ प्रियासंपश्यंत्याः
स्मरशरसमाकृतसुभगंसलज्जालज्जापिव्यगमदतिदूरं मृगदृशः ॥ ९ ॥ जयश्रीविन्यस्तेर्महित
मंदारकुसुमैः स्वयंसिंदूरेण मुरामुद्रितद्व ॥ भुजापीडकीडाहतकुवलयपीडकरिणः प्रकीर्ण
सुग्विंदुर्जयतिभुजरंडो मुरजितः ॥ ११ ॥ इति श्रीगीतगोविंदे सारंगोविंदो नामैकादशोऽर्गः ॥

कर्णारिकुंदत्याच्छदितसितं यथास्यात्तथागेहादहिरवहिर्वाते सति मृगदृशः श्री एधिकाया लज्जासलज्जासत्यपिदूरं विशेषे
णागमात् ॥ कीदृश्यः शय्यांतिकंगतायाः ततश्चरस्मरशरेण समाकृतयादृश्यकटाक्षारिकं तेन संसृं यथास्यात्तथाप्रि
यासंपश्यंत्याः प्रियास्यविशेषणं वा ॥ ९ ॥ अथतथाभिलाषविशेषेणालोच्यमानं श्रीकृष्णस्य भुजरंडं स्मरन्तसौंदर्यं
वर्णयन्निकविर्जयेति ॥ मुरजितो भुजरंडो जयति ॥ कीदृशं ॥ भुजापीडस्य कीडयाहतकुवलयपीडकरिणः प्रकीर्ण
विक्षिप्तालग्नादुत्तियावत् ॥ अमृगिंदवोयत्रसः ॥ तत्रोत्प्रेक्षते जयश्रीपार्थितैमंदारकुसुमैरर्चितद्व ॥ जयश्रीपूजित

गो
२२

त्वेन हेतुनोत्प्रेक्षांतरमाह ॥ द्विषेण महसंग्रामे हर्षेण स्वयं सिंदोरातज्ज यक्षापनाय मुद्गिलद्वय ॥ रणामुखं वेत् ॥ मन्त्रोपि
याति न दारुण रागेणांगं मुद्रयतीति प्रसिद्धे ॥ १२ ॥ अतएव विप्रलंभानंतरं पद्मानं देन महितो गोविंदो यत्र मन्त्रिणी
इति बालबोधन्यामेकादशः सर्गः ॥ ११ ॥ अथ तां प्रेमोत्सा सा विद्यामात्मलक्ष्यात्मानं कृतार्थं मन्यमानः श्रीकृष्णो
देन्यमाविष्कर्वन् प्रियामुवाचेत्याह ॥ गतिवतीति ॥ सखीं चंदेगनिबन्धितहरिः प्रियामुवाच किं कृत्वा मरसंयनमंतां
प्रायतो मंदो यस्वयारभस्तेन निर्भरेयः स्वरस्तदशोकप्राकुतोऽभिप्रायस्तेन स्फूर्तं यत्स्मितं तेन स्वपिनोऽधरो यस्यान्तां

गनवतिसखीचंदे मंदप्राभर निर्भरस्वरपरवशाकृतस्फूर्तस्मितस्वपिताधरां ॥ सरसमनसं दृष्ट्वा
दृष्ट्वा मुहुर्तवपलवप्रसरशयने निक्षिप्ताक्षीमुवाच हरिः प्रिया ॥ ११ ॥ विभाषणं गैकनालीतालौ ॥
किशलयशयनतले कुरुकामिनिचरणकमलविनिवेशं ॥ तदपदपल्लववैरिपरामवमिदमनुभवतु
सुवेशं ॥ ११ ॥ क्षणमधुना नारायणमनुगतिमनुभुजराधिके ॥ ११ ॥ " " "

अतएव नव पल्लवरचितविस्तीर्णशय्यायां वारंवारमर्मिना दृष्टिर्येयातां ॥ ११ ॥ अस्य विभाषणं गैकनालीतालौ ॥ गल
णं ॥ स्वच्छंदसन्मानितपुष्पचापः प्रियाधरास्वादमुधाभिलषः ॥ पर्यंकमध्यास्य कृतोपवेशो मासो विपूर्वकं लदेयगौरः ॥
इति ॥ किमुवाचेत्यत्राह ॥ किशलयेत्यादिना हेराधेनारायणं नराणां दृष्ट्वा दिनशिकानामयनमाश्रयोपसंगहनायक
मां ॥ अतएव नारायणं समूहो नारंतस्याश्रयो यत्तनारी समूहाश्रयमपिन्यामनुगतं तदरेकपरमामधनाक्षणमपि अनुभुजव
हुवस्त्वभोप्यत्समागमाय नारीणां तत्सखीनां समूहमाश्रयेत्यतर्थात् त्रयेवंत्रोणोयातं भतीति ॥ ११ ॥ अनुभजनमेवाह ॥
हे विविधाभिलाषशालिनि ॥ किशलयशयनस्योपरिचरणकमलयोर्विन्यासं कुरुते पूजायां पथमांगमासनमंगीकुर्वित्वर्थः

गी०
८३

मत्पूजार्कमस्त्वप्यस्तीतिकामिनिशयेप्रयुक्तः न किं स्यात् ॥ इदं किं शलपशयनं राजयभवत् ॥ कुतोऽस्य पराज-
यः साध्यत जुगोः शोभनं मपि स्तत्राहतवपादपल्लववैरि ॥ अरुणतादिभिर्गुणैः सास्यं कांक्षयावैरित्वमिति दोषः ॥ की-
दृशं शनं ॥ तत्त जुगोः शोभनं मपि ॥ १॥ अनुगतत्वं प्रकटयन्नाह ॥ अहं त्वत्परीनुकूलेन निजकरकमलेन वचरणयो-
रहंसं वाहनादिरूपां पूजां करोति ॥ यतभवविदूमा ममितासि ॥ आनितासि अथा नमया इति ज्ञेयं तं पूजायुक्तैवेत्यर्थः
॥ तदर्थं क्षणं शयनोपरि नूपुरमिव मामंगो कुरु भयं विशिनिधि ॥ अनुगतौ निपुणः अनुगतस्य पादलग्नस्य उपकारा-
चरणं युक्तमित्यर्थः ॥ २॥ पूज्यानुज्ञां विना पूजानशुभावहेत्यानुज्ञां प्रार्थयते ॥ वरनेति अमृतमिव वचनं वरनमधुरं
वदेत्यर्थः ॥ कुतोऽमृतत्वं ॥ वचनस्य ॥ अथात्मया यतो वरनेनोर्गलितं अतो नु कुलमन्ता यसापहारी ॥ किमेतावत्

करकमलेन करोमि चरणमहिमागमितासि विदुरं ॥ क्षणमुपकुरु शयनोपरि मा मिव नूपुर-
भनगामश्रूरं ॥ २॥ वरनसुधानिधिगलितममृतमिव स्वयंवचनमनुकूलं ॥ विरहमिवापनयामि प-
योधररोधकमुरमिदुकूलं ॥ ३॥ प्रियपरं भणस्य सवलितमिव पुलकितमतिवदुरापं ॥ मृदुरसिकु-
चकलसंविनिहितमनसं विरहासि जतापं ॥ ४॥

वैशितं सेत्सति ॥ दुकुलममिसारयामि ॥ कुतः पयोधररोधकं ॥ कमिव ॥ विरहमिव यथा विरहेण पयोधरदर्शनं
विच्छेद्यते तथा नेनापीत्यर्थः ॥ ३॥ ततो वकमवलोकयंती प्रतिव्याकुलः सनाहमदुरसिकुचकलसंस्थापय ॥ उरस्येवार्पणे
हेतुमाह ॥ अतिदुर्लभं दुरापसदृशो वधारणयोग्यत्वादित्यर्थः ॥ तर्हि कथं तत्प्रपन्न वत आह ॥ प्रियस्य मम यारिंभ-
णाय यो रस उताहस्ते ललितमिवोत्प्रेक्षे ॥ उत्प्रेक्षापिकुतः ॥ पुलकिनं पथार्तः ॥ न्यवलोकात् करुणस्तस्य निश्चमनाप-
पुलिकितो भवति ॥ तद्वदयमपीत्यर्थः किमर्थं तं विनिवेशयामि कामतापं खंडय ॥ रसायनकलसार्पणान्नापोपशान्तिः स्याद्वे

गी०
६४

त्यर्थः॥ ४॥ अत्राप्यामेरयासीद्विविधव्यात॥ हेभाभिनिवकटव्यावलोकनाशमिनीत्युक्तं॥ अधरसुधारसंदेहि॥ किं
मर्थंमृतमिवरासंजीवय॥ अमृतंरत्नमृतमिवमांजीवयेत्यर्थः॥ तत्रात्मनोऽनन्यगदित्वंआह॥ त्वय्येवार्पितंमनोयेन
तंननुकापीडानलक्ष्यते॥ तत्कथंननंकथया सीप्याभूतमात्मापूज्यतयआह॥ विरहानलेनदग्धंवपुर्गस्य॥ तंतरपि
तःअविलाषंविलासाभावादित्यर्थः॥ ५॥ मोनेनतत्सम्पत्तिमालक्ष्यलोभादन्यपिप्रार्थयतेहेशशिमुखिमणिरसना
गुणंमुखरीकुरु॥ कीदृशं॥ अनुगुणःशदृशः॥ कंठतिनारोममणितादिकंयस्यप्रार्थनाविशेषोऽयंतेनकिंस्यादत्राह॥ म-

अधरसुधारसमुपनयभाविनिजीवयमृतमिवरासं॥ त्वयिविनिहितमनसंविरहानलदग्धव
पुषमविलाषं॥ ५॥ शशिमुखिमुखरयमणिरसनागुणकंठतिनादं॥ श्रुतियुगलेपिककरु
तविकलेममसमयचिरादवसादं॥ ६॥ मामतिविकलरुषाविकलीकृतमवलोकितुमधुनेदं॥
मीलतिलजितमिवनयनंतवविरमविसृजरतिखेदं॥ ७॥ श्रीजयदेवभणितमिदमनुपदमि
गदितमधुरिषुमोदं॥ जनयत्तुरसिकजनेषु मनोरमरतिरसभावविनोदं॥ ८॥

मश्रुतियुगलेचिरकालीनमवसादंदुःखंशमयं॥ तवावसादएवकुतः॥ पिकुरुतैर्विकलेवधिरीकृते॥ ६॥ मय्याका
रणतत्कोपितवनयनेमेवप्रमा-
मिवमिखलि॥ किमितिलजितं॥ अत्यकारणकोपेनविकलीकृतं॥ यःकश्चित्तिरपराधंकुपित्वाव्याकुलीकरोति॥ सो-
पितमुख्यावलोकनेनलजितोभवतीत्यर्थः॥ तर्ह्यधुनाकिंकर्तव्यंतदपिशेत्यत्राहविरमदोषादित्येयं॥ नतोखोखेदं
वाग्यंत्यजः॥ ७॥ इदंश्रीजयदेवभणितं॥ कर्तरसिकजनेषुभक्तैरसविशेषज्ञेषु॥ श्रीकृष्णभक्तिरसविशेषज्ञेषुश्रीकृष्ण

समनोस्मरतिरसेयोभावस्तदा स्वादरूपयस्तेन योविनोदः सुखं तं जनयतु यतः प्रतिपदं निगदितो मधो रियो र्मोदयतु ननु ॥
एवंकेल्युपकरणं सामग्री निरूप्योपक्रमोक्तः के ल्यारंभमाह ॥ प्रत्यूह इत्यादिना यस्मिन्सुरतारंभे प्रत्युहो विद्योपि
अहमिहमिकापरीतचेतसोस्तयोः प्रियोभावुकः ॥ श्रीतजनको ॥ भूतसविविधसम्भवावस्था पादकसुरतारंभः उद्गतो
वसुव ॥ अन्यत्रारंभे मध्येना ॥ प्रत्यूहो यजनको दृष्ट इह त्वाद्यौ मध्योपि प्रत्यूह उत्तरेतरः ॥ कीडारंभकः एवेत्यांभस्य
पुनर्वसुचितं ॥ कुतः केन प्रत्यूह इत्याह ॥ निविडाश्लेषे कर्तव्ये पुलकांकुरेण कीडाकृतविलोकनं निमित्तेण अधरसुधापा

प्रत्यूहं पुलकांकुरेण निविडाश्लेषे निमित्तेण च कीडाकृतविलोकेनेऽधरसुधापाने कथानर्मेभिः ॥
आनंदविगमेन मन्मथकथायुद्धेपि यस्मिन् भूदुःखतः प्रतयोर्वभूवसुरतारंभः प्रियंभावुकः ॥ ८ ॥
दोर्भ्यां संयमितः पयोधरभारेणापीडितः पाणिजै रविद्वेदशनैः क्षताधरपुटः श्रोणीनटेनाहतः ॥
हस्तेनानमितः कन्तेधरसुधापानेन ममोहितः कांतः कामपितृन्निमापतद्दो कामस्य वामागतः ॥ ९ ॥

नेकथाभिर्नर्मभिश्च तस्मिन्निर्वर्चनीये मन्मथकलायुद्धे ॥ आनंदवेशवैदश्येन इति ॥ अनेन एतत्कंलीनां परमप्रेमवि-
लासेत्वं दर्शितं ॥ ८ ॥ न केवलं प्रत्यूह एव वंधनादिकमपि प्रीतिजनको वभूवेत्याह ॥ मध्यमावस्थामाह ॥ राधाविविधवि-
लासपूर्णानिपुणाः ॥ कांतः श्रीकृष्णः कांतया संयमनादिभिः परिभूतो पितृप्रेमप्रतिक्षणविलक्षणं सखसंनिर्ति यस्याप-
तद्दो कामस्य वामा लोकरिति इति गतिरित्याश्रयं ॥ एतदेवोपादयति ॥ दोर्भ्यां बहुः पयोधरभारेणापीडितः नखैरवि-
द्वः दंतैश्च तोधरपुटो यस्या तादृशः कृतः श्रोणीनटेनाहतः हस्तेन केशं धृत्वा नमितः ॥ अधरसुधापानेन विशेषत इति
॥ ९ ॥ अथोपांत्यावस्था सूचयन्त्यावस्थामाह ॥ रलिकेलिरेव संकुलरणः परस्य सह तसंज्ञामस्तस्यारंभेन या प्रकटि

गी०
८६

नातिपौटि जनिन श्रमातिशयया श्रीरधया कानजयाय ॥ उपरी ॥ कानखोपरि माहसपाव्यत समस्तो वित्यक्त
यता किंचित्कृत्यं यत्किं विप्रकारं भिनत्संभ्रमात् ॥ संभ्रमजनितायासान् ॥ संभ्रमजनितायासमे दाह ॥ जघन
लीजाङ्गनिस्पंदाजातो दोर्वल्लीशिथिलतावक्षुड्यैः कपितं ॥ अक्षिमीलितं ॥ जानैकत्वं ॥ एतदर्थोतरन्यासेन दृश्य
ति ॥ सर्वावस्थास्तपि ॥ अतिभीरुतया प्रसिद्धानां स्त्रीणां पौरुषरसः ॥ कुतः सिद्ध्यति ॥ कीदृशे राणां भेदायेके ॥ केनि
पक्षे मारः कामः ॥ राणापक्षे मारणं ॥ उभयत्रांकचिन्हं ॥ ४ ॥ ततः सखा दृशावेशावसरे प्रियोऽधरपीनवान् दृष्ट्या ह

मारां केरति केलिसंकुलराणां भेतया साहसपायं कानजयाय किंचिदपरिचारं भियत्सेभमा
त ॥ निस्पंदाजघनस्थली सिथिलतारोर्वल्लिरुत्कंपितं वक्षोमीलितमक्षिपोरुपरसः स्त्रीणीकु
तसिद्ध्यति ॥ मीलदृष्टिमिलत्कपोलपुलकं शोत्कारधाणवशादव्यक्ताकुलके कारुविकसहना
श्रुधौता धरं ॥ श्यामोतुंगपयोधरे परिपरिधेगी कुरंगीदृशो हर्षोत्कर्षविमुक्तनिसहतनोर्धन्योष
यन्याननं ॥ ५ ॥ तस्या पाटलपाशिजा कितुमये निद्रकशापे दृश्यो ॥

लवित ॥ धन्यमात्मानमन्यमानः श्रीकृष्णः श्रीरधयाः आननं पिवति ॥ कीदृश्याः हर्षोत्कर्षस्य विमुक्त्या प्रस
न्यानिःसहा धर्तृमशक्या तदुर्थस्याः ॥ कीदृश्याः ॥ कसूरिकया श्यामयोरुह्ययोः पयोधरयो रूपरिपरिच्छेगो विद्यते
स्य आननपाने हेतुगर्भविशेषणानाह ॥ मीलमिलत्कपोले पुलकं तथा च शोत्कारस्य या धारः न पक्षिन्नेता तस्या
वशादव्यक्ताकुल्या ॥ केलियुक्ताकुल्या विलसद्भिदंतां श्रुभिर्द्वैतोऽनुपंजितोऽधरो यत्र ॥ एतैरथावेशोः सूचि
॥ ५ ॥ अथ सुरतांतचिन्हेषो भित्तवर्षदर्शनेन छिन्नापितापिलापः कृष्णाभूदित्याह ॥ तस्या उरः पाटलपुष्पवररु

लोचनखेनां कितं दृष्टो निश्चयः ॥ लोहिते ॥ अधरणां गिमाचुं नारिना क्षालिताः केशाविलुलिताः वस्ताः स्वज
श्रयेभ्यः स्नादशाः बंधयै धित्यादितः प्रसृता इत्यर्थः ॥ कांचिदमेधत् ॥ जलप्रांतमागंगामभिर्मदोवेतश्चा-
पादककामशरैश्चातः समयेपत्युर्दृष्टो निखानैर्लंगैर्मनोविद्वमिति न प्रुतमभूत् ॥ अन्नेर्वित शरैरन्य- हिरुमे
त्याश्रयमित्यर्थः ॥ ततः प्रत्यंगंधनः पुनः पश्यन्नतस्त्रिंजज्ञामेत्यर्थः ॥ दं ॥ तन्मनः कालतं ॥ मयागवभावायाद्योतिप
ति ॥ इयं श्रीगधाविंशतिं मालाधरपिमां श्रीणयति ॥ न केवलमुदीरणी ॥ आयेतु स्तनजघनपरंसद्यः पाणिनात्साद्य-

निधौ तो धरणी गिमाविलुलितस्तस्तजोमूर्द्धजाः ॥ कीची समरस्त्रयेणांचत्वमिति प्रातर्नि
खातैर्दृष्टोरेभिः कामशरैस्तप्रुतयत्युर्मनः कीलितं ॥ धाव्यालोलः केशपावास्तरलितमचकैस्वे
लोलौकपोलौ दृष्टाविंशधरश्रीः कुचकलशरुचाहारिताहारयष्टिः ॥ कांची कांचिद्वनासांल
लितजघनपरंपाणिनात्साद्यसद्यः पश्यंती सत्रपुंमानदपिविलुलितास्त्रगधरेयां धिनोति ॥ ७ ॥

सत्रपुंयथास्यात्तथाभां पश्यति ॥ वसनारिव्यतिरिक्तसहजप्रत्यंगशोभादर्शनात् ॥ प्रणतं ॥ तत्कालीनतत्तशोभां व्यन-
क्तिकेशयामोव्यालोलः विधिप्रदति ॥ अलिकैस्तरलितं ॥ धान्येन धममिवितरभेदेत्तीया ॥ कपोलौ स्वेदेन लोलौ व्य-
प्रावित्यर्थः ॥ विंशधरश्रीः क्षताकुचकलसयोः रुचाप्यरुयैवहारयष्टिः हरिताहरिततांगमिता ॥ कांची कांचिद्वशंग-
ता ॥ एवमेशशैथिल्येनेनांगे क्षणात्प्राप्तमनः ॥ कीदृविशेषावकलनात् सत्रपत्वमित्यर्थः ॥ ७ ॥ एवं प्रियदर्शनानंदे
नमत्तादियं जगदेतितस्याः स्वाधीनमर्त्तकावस्थां वर्णयिष्यन्नाहर्त्ततां तत्तुल्यं यथा ॥ स्वायत्ता सन्नदयिता भवेत्स्वा-
धीनमर्त्तकादिति ॥ स्ववशीकृतप्रियतमचित्ता श्रीगधारति श्रान्तिमपि गोविंदं ॥ तस्यैव लोकनात्सादरं यथास्यात्तथा

गी०
८८

इरंतनस्पर्शलोभेनवक्षमाणोजगाद॥ कीदृशं॥ इत्युक्तप्रकारं मनसानिगदितं॥ सानंदमिति पाठे॥ अतएवानंदेन स
हवर्तमानश्च समानोर्द्वयत्वं गदर्शनादिति ज्ञेयं॥ कीदृशी॥ सुरतांते नितांतखिन्नांगी॥ ८॥ एमकिरीरागयतिताले॥ य
जोगादस्तदेवाहयुदुनंदने कीडति सविशाश्रीयधानिजगादितं प्रतितिकरणजेयं कीडतीति॥ सुरतांते पिचकीडिपोर्य
हवंडलीलत्वमुक्तं॥ स्वेच्छामात्रेणाकथं कीडनं सेत्याति॥ तस्यादृश्यमानंदयति॥ स्वचापल्येन पुनः कीडनायोन्मुखक
रोति॥ यसास्मिन् कीडति॥ जगादेति॥ कीडनसमये पिथियपेरिणात्तस्या निरंतरस्वाधीनभर्तकत्वं प्राधान्यं द्योतितं॥ ८॥

इति मनसानिगदंतं सुरतांते खिन्नांगीरधाजगादसादरमिदमानंदेन गोविंदं॥ अथकांतं एतिश्रां
तमपिमंडनकांक्षया॥ जगादमाधवं रधा मुग्धा स्वाधीनभर्तका॥ ८॥ एमकिरीरागे रागीयते॥ रु
हयदुनंदनचंदनशिशिरेण करेण पयोधरे॥ मृगमदपत्रकमत्रमनोभ वुमंगलकलशस
होदरे॥ १॥ निजगादसयानंदने॥ कीडति हृदयानंदने॥ ८॥ अलिकुलगंजनसंजनकरति
नायकं मोचने त्वदधरचुंवनलंवेन कज्जलये धियलोचने॥ २॥

किं निजगाद॥ हेयदुनंदनेत्युक्तीत्यामहाकुलोद्भवत्वेन॥ सर्वातिशायनायकगुणस्थापनाय संबोधनं॥ यदियुनयेनो
भवमरवा संभवः संभवति॥ तथा मम पयोधरे कस्तूरिकायत्र भंगं कुरुपसुवेन कुरु कथं तत्र तत्र करणीयमत आह॥ का
स्यो मंगलकसस्तत्तदृशे॥ मंगलमखकलमोपे चंदनचर्चितं॥ पल्लवेनाच्छाद्यस्थाप्यते॥ अतस्त्वमपि तस्मात्कुर्वित्यर्थः
॥ १॥ ततश्चेंद्रिधियतमलोचने त्वदधरचुंवनेन संवितकज्जलं उज्ज्वलय प्रकाशय॥ कीदृशं॥ अलिकुलगंजनसंजनयते
तिनादृशं॥ कीदृशे॥ रतिपतिशायकान्कदयास्तान्मोचयतीति मोचने॥ तस्मिन् कज्जलादिकमपि तत्रापोक्षितमीति भावः

[OrderDescription]
,CREATED=19.12.19 14:06
,TRANSFERRED=2019/12/19 at 14:19:35
,PAGES=99
,TYPE=STD
,NAME=S0002368
,Book Name=M-611-GEETGOVINDAM
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF

FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF

FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF

FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF

FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,